

İSTANBUL AYDIN UNIVERSITY

"Future is here"

*"secure your place in the future by obtaining
Ph.D. degree at İstanbul Aydın University"*

Zafer Ali Yavan
TÜSİAD Genel Sekreteri

SEÇİM SONRASININ GÜNDEMİNDEN BAZI SATIR BAŞLARI

Geçen sayımızda kadınların siyasete katılımı konusunu işleyebilmek için aday listelerinin yayınlanmasını beklemek zorunda kalmış ve yayınlamızı geciktirmiştik. İki aylık periyodu olan dergimizde böyle bir gecikmenin yayın tarihlerinin hepsinde bir kayma yaratması yerine, sizlere bir ay arayla ikinci bir dergi sunmayı tercih ettik. Böylece yayın düzenimizi tekrar oluştururken, seçim öncesinde de karşınıza çıkmayı sağlamış olduk.

Bunu özellikle seçim sonrası ülke gündeminin bazı önemli konularını farklı bakış açılarıyla önünüze getirmek için istiyorduk.

Bu çerçevede kapağımızı "Enerji"ye ayırdık. Japonya'daki Fukushima Nükleer Santrali'nde yaşanan felaket, hepimizin dikkatlerini nükleer santrallere çevirdi. Ama biz, TÜSİAD olarak, enerji konusunu tüm boyutlarıyla tartışmadan, nükleer santraller konusunda sağlıklı bir yaklaşımın oluşturulamayacağını düşünüyoruz. Önceliğin; enerji piyasalarının serbestleştirilmesine, yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesine, enerji verimliliğinin sağlanmasına verilmesi ve bütün sürecin sürdürülebilir kalkınma ilkeleri çerçevesinde oluşturulması gerektiğini savunuyoruz.

Bu yüzden Türkiye'nin "Enerji Denklemi"nde bulunması gereken tüm faktörleri dikkatinize sunmak istedik. Okan Üniversitesi Enerji Sistemleri Bölüm Başkanı Prof. Dr. Vural Altın, WWEA ve EUROSOLAR Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Tanay Sıdkı Uyar, Uluslararası Enerji Ajansı ve OECD Üst Düzey Yöneticisi Mehmet Ögütçü, Turcas Petrol CEO'su ve Yönetim Kurulu Üyesi Batu Aksoy'un katkılarıyla konuyu çok yönlü olarak ele aldık.

Seçim sürecinde ekonomi programlarını açıklayan partilerden Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'ne açtığımız sayfaları, Genel Başkan Yardımcısı Dr. Bülent Gedikli'nin kapsamlı yazısı ile bu kez de Adalet ve Kalkınma Partisi'ne ayırdık. Bu fırsattan yararlanarak, ekonomi ile ilgili bazı tartışma konularını da gündeme getirdik. Kamil Yılmaz genel bir değerlendirme yaparken, Hakan Özyıldız cari açığı, Ümit İzmen de bölgesel gelir dağılımını ele aldı. Ekonominin de bu yönleriyle seçim sonrası gündemde önemli bir yer tutacağına inanıyoruz.

Aynı şekilde İnternet'le ilgili tartışmalar da gündemimizde önemli bir yer işgal edecek. Uzman iki sivil toplum kuruluşunun başkanları Faruk Eczacıbaşı (TBV) ve Turgut Gürsoy (TÜBİSAD) konuya farklı bakış açıları getirdiler.

Başkanlık Rejimi, seçim sonrası dönemde gündeme gelecek en tartışmalı konulardan biri olacak. Bu konuyu muhtelif senaryolar ve uluslararası uygulamalar çerçevesinde TÜSİAD Uluslararası Koordinatörü Bahadır Kaleağası ele aldı.

Danimarka Büyükelçisi Ole Egberg Mikkelsen ile Başak Söylemez'in yaptığı söyleşi Türkiye-Danimarka sürecinde yeni bir işbirliği sürecine işaret etmenin yanı sıra satır aralarında ilginç mesajları da içinde barındırıyor.

Kitap sayfamızda ise Cemal Yardımcı'nın kaleminden "Sağduyu" konusunu ele alan ilginç bir kitabı bulacaksınız.

Keyifle okumanız dileğiyle...

TÜSİAD adına sahibi:
Nazlı Ümit Boyner

Genel Yayın Yönetmeni ve
Sorumlu Müdür:
Zafer Ali Yavan

Yayın Danışmanı:
Cengiz Turhan

Yazı Kurulu:
Mensur Akgün,
Ferhat Boratav, Ümit İzmen,
Başak Solmaz,
Cengiz Turhan, Zafer Ali Yavan

Görsel Yönetmen:
Ercan Armutçu

Çizgiler:
Bora Özen

Grafik Tasarım ve Uygulama:
Arjans

Baskı:
Bilgi Promosyon Grafik Matbaacılık

Yapım:
Grup 7 İletişim Danışmanlığı
gorus@grup7.com.tr

Reklam:
Başak Solmaz
Tel: (0212) 249 19 29

Abone:
Burcu Orhan
borhan@tusiad.org

Yönetim Yeri:
TÜSİAD - Meşrutiyet Caddesi 46,
Tepebaşı 34420 İstanbul
Tel: 0212-2491929

Görüş'te yayınlanan tüm yazılar,
açıkça metinde belirtilmedikçe
kuruluşun resmi görüşünü yansıtmaz.

İmzalı yazılarda belirtilen görüşler
sadece yazarların düşüncelerini
ifade eder.

Editörün Notu

- 1** Seçim Sonrasının Gündeminden Bazı Satır Başları
Zafer Ali Yavan

Konjonktür

- 4** Dürbünle Yakına Bakmak
Ümit İzmen

Başkan'ın Görüş'ü

- 8** Enerji Denkleminde Kritik 10 Yıl
Ümit Boyner

Kapak

- 10** Nükleer Enerji: Sorunlu Ama Zorunlu
Prof. Dr. Vural Altın

- 24** Çözüm: Enerjinin Etkin Kullanımı
ve %100 Yenilenebilir Enerji
Prof. Dr. Tanay Sıdkı Uyar

- 30** Küresel Enerjide Düzen ve Oyuncular Değişiyor
Mehmet Ögütçü

- 34** Türkiye'de Bir Enerji Borsası Kurulmalıdır
Batu Aksoy

Ekonomi

- 38** Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma İçin
İleri Demokratik Düzen
Dr. Bülent Gedikli

- 50** 2002'den 2011'e AKP'nin Ekonomi Politikaları
Kamil Yılmaz

- 60** “El Atına Binmiş Çalım Satıyor”
R. Hakan Özyıldız

- 64** 2023'e Doğru: Merkezde Boşluk; Çevrede Devinim
Ümit İzmen

Güncel

- 68** İnternet Konusunda Sivil Topluma Kulak Vermek
Faruk Eczacıbaşı

- 70** Dijital Ekonomiye Geçiş ve Türkiye'nin Konumu
Turgut Gürsoy

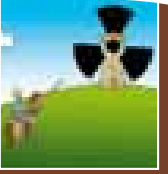
- 72** Siyasal Rejimin Koordinatları
Dr Bahadır Kaleağası

Türkiye - Dünya

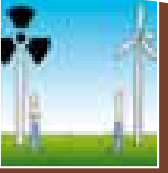
- 76** Türkiye - Danimarka
Yeni İşbirliği Süreci İçin Düğmeye Basıldı
Başak Söylemez

Kitap

- 79** Sağduyu Ne Zaman İflas Eder?
Cemal Yardımcı

10

24

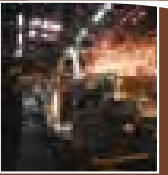
30

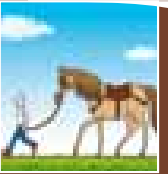
34

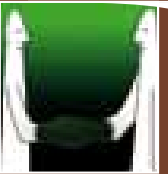
38

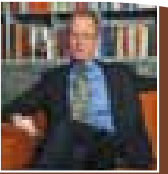
50

60

70

76

DÜRBÜNLE YAKINA BAKMAK

Dr. Ümit İzmen
İstanbul Aydın Üniversitesi

Türkiye 2011 seçimlerinin arifesinde gözünü ufka dikmiş durumda. Partiler 2023 vizyonlarını anlatarak oy istiyorlar. Bu ekonomide vadelerin uzamış olmasının en tipik örneği. 1990'ların kayıp yıllarında değil 12 yıl sonrasını düşünmek 1 yıl sonrası için proje geliştirmek bile mümkün değildi. Ancak uzun vadenin kısa vadelerin üst üste konmasıyla oluştuğunu da unutmamak lazım. Bugünün sorunları, bu sorunlar karşısında nasıl bir politika izleneceği, 2023 yılı vizyonunun gerçekleştirilmesini ya mümkün ya imkansız kılacak. Kaldı ki ekonomide bazı sorunların giderek yoğunlaştığı görülüyor.

Cari açığa önlenemeyen yükseliş

Gerek kısa vade için gerek uzun vade için, sorunların başında cari işlemler açığı geliyor. 12 aylık kümülatif temelde cari açık Mart ayında 60.5 milyar dolara ulaştı. Böylece GSYH oran olarak cari açık %7'yi aştı hatta %8'e yaklaşarak yeni bir rekor kırdı. Cari açık makro istikrar açısından ciddi risk oluşturuyor.

Ancak cari açık sorunun iki vechesi var. Birincisi kısa vadede cari açığın finansmanının taşıdığı riskleri azaltmaya çalışmak ikincisi ise, uzun vadede üretim yapısını değiştirerek daha az cari açık üreten bir yapı kurmak.

Cari açığın nedeni dış ticaret dengesinin bozuluyor olması. Ancak sürece biraz daha uzun bir perspektiften bakınca cari açığın yapısında 2001 krizinden sonra önemli bir değişim olduğu da görülüyor. Hem cari açık hızla artıyor hem de cari dengede dış ticaret dengesinin payı yükseliyor. (Grafik 1)

2001 krizinin ardından sağlanan makroekonomik istikrar, ne sermaye ne doğal kaynaklar açısından zengin olmayan Türkiye'nin sermaye kısıtını aşmasına olanak sağladı. Bu sayede büyüme süreci hızlanırken cari açık da daha önce görülmemiş bir biçimde bozulmaya başladı.

2000'li yıllar öncesinde dış ticaret açığının bugünkü seviyenin ancak altıda biri civarında olduğunu görüyoruz. Bu yıllarda cari transferler ve hizmet gelirleri dış ticaret açığının önemli bir bölümünü finanse edebiliyordu. 2001

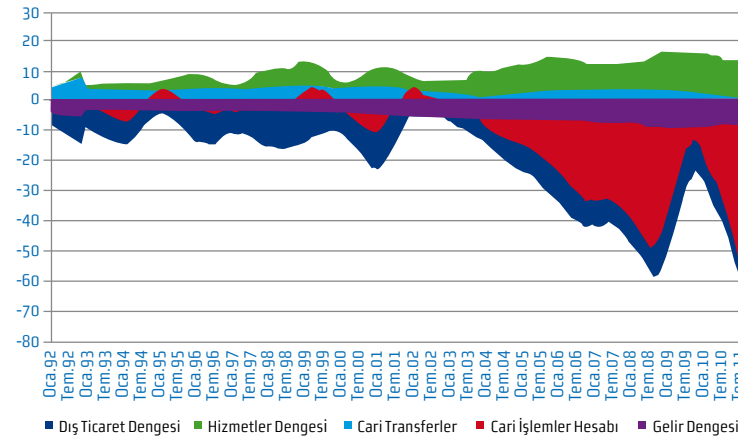
krizinden sonra ise dışarıdan borçlanma imkanlarının hızla genişlemesi, dış ticaret açığının finansmanı önündeki kısıtları ortadan kaldırdı.

Böylece kriz öncesinde en fazla 23 milyar dolar olan dış ticaret açığı 2011 Mart ayında 68 milyar dolara yükseldi. Aynı tarihler arasında hizmet dengesi ise 11 milyar dolardan 16 milyar dolara yükseldi. Cari transfer girişleri de 4,8 milyar dolardan 1,5 milyar dolara indi. Aynı süreçte bir başka gelişme daha yaşandı. Kriz sonrasında artan yabancı sermaye yatırımları ve portföy yatırımlarının sonucu olarak gelir dengesinde 4,2 milyar dolarlık açık 8,5 milyar dolara yükseldi.

Cari açığın finansman kalitesi geriliyor

60 milyar dolara yükselmiş olan cari açık, Türkiye'yi ciddi bir finansman sorunuyla da karşı karşıya bırakıyor. Küresel kriz ertesinde piyasaların normale dönmediği, Avrupa'daki borç krizinin derinleşmeye devam ettiği, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da siyasi risklerin arttığı, Japonya'nın felaketlerle sarsıldığı dünyada küresel sermaye akımlarının gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere yönelmesi şaşırtıcı olmayacak. Bu ihtimal gerçekleştiğinde literatürde "ani duruş" olarak adlandırılan durumun gerçekleşmesi ve Türkiye'nin yüksek cari açığını finanse etmekte zorlanması önemli bir risk oluşturuyor. Cari işlemler açığının finansman yöntemleri bu riski daha da ciddi hale getiriyor.

GRAFİK 1
CARI İŞLEMLER DENGESİ
(12 Aylık Kümülatif, milyar dolar)

Kaynak: TCMB verilerinden hesaplanmıştır.

2023'te onuncu büyük ekonomi olmanın önündeki sorunlar sadece cari açıkla sınırlı değil. Kişisel ve bölgesel gelir dağılımının iyileştirilmesi, %50'nin altında seyreden istihdama katılma oranının artırılması, üretim yapısının yüksek teknolojiye doğru dönüştürülmesi ve işgücünün bu teknolojilere uyumlu becerilerle donatılması, bu vizyonu gerçekleştirmenin diğer olmazsa olmaz koşulları.

60 milyar dolarlık cari işlemler açığının yaklaşık yarısı borçlanarak finanse ediliyor. Borç yaratmayan finansman kalemlerinin dörtte birlik bölümünün ise kaynağı bilinmiyor. Dolayısıyla, Net hata ve Noksan kalemine güvenmek söz konusu olamaz. Açığın finansmanında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının payı ise sadece 9 milyar dolar.

Cari açığı yükselten iç talep canlılığını koruyor.

Cari işlemler açığının temel nedeni dış ticaret açığı; onun da nedeni enerji ithalatı. 2000'li yıllarda başta petrol olmak üzere dünyada hızlı bir yükseliş gösteren hammadde fiyatları, Türkiye'nin aynı dönemde dış ticaret açığının da hızla yükselmesine yol açtı. Bugün dış ticaret açığının yarısı enerjiden kaynaklanıyor. Ancak tek sorunun enerji bağımlılığı olmadığı da açık. Enerji fiyatlarında yükselme olmasa bile, Türkiye'nin dış ticaret açığı giderek bozulma eğiliminde. (Grafik 2)

Dış ticaret dengesindeki bozulmanın başlıca nedeni ihracat artışının ithalat artışının çok gerisinde kalması. Küresel kriz ertesinde özellikle Türkiye'nin başlıca ihracat pazarı olan AB ekonomilerinde dış talebin zayıf olmasına paralel olarak ihracat artış hızı %15 seviyesinde iken, güçlü iç talep nedeniyle ithalat artışı %35 düzeyinde artıyor. Bu da ihracatın ithalatı karşılama oranının sürekli olarak gerilemesine yol açıyor.

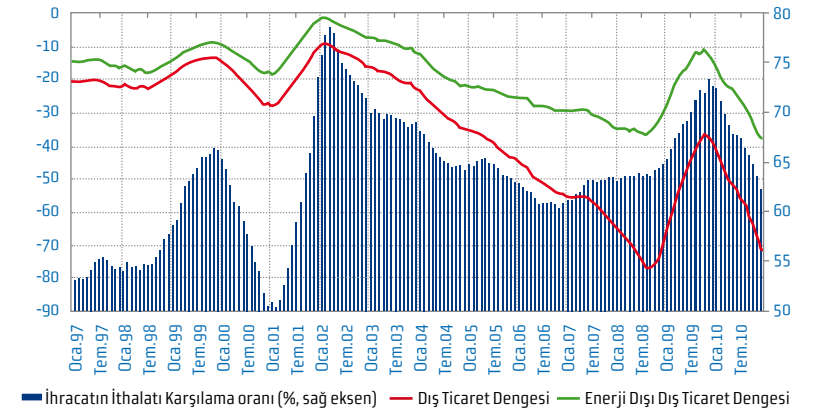
Veriler iç talepte önemli bir yavaşlama olmayacağını gösteriyor. Tüketici eğilimine ilişkin veriler, 2010 yılının son çeyreğinden itibaren artış eğiliminin büyük ölçüde duraklamış olduğunu

gösteriyor. Bu duraklamaya karşılık tüketici güven eğilimi güçlü seyrini koruyor. Gelecek döneme ilişkin olarak ilk üç aylık dönemde beklentilerin görece daha düşük olduğu fakat beklenti ufku altı aya uzandığında daha olumlu olduğu dikkati çekiyor.

Mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış olarak bakıldığında imalat sanayi üretim endeksi 2010'un sonundan itibaren hafif de olsa bir düşüş gösteriyor. Çeyreklik ortalama olarak baktığımızda, bir önceki çeyreğe göre

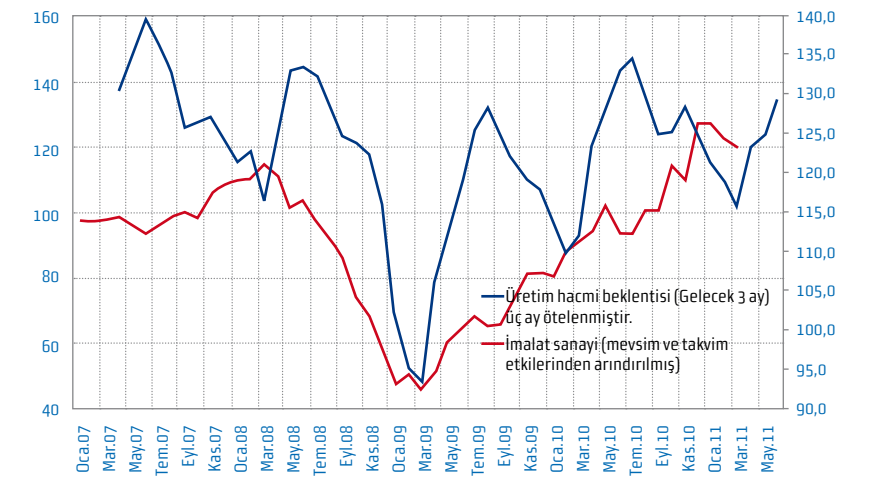
artış hızı 2010'un son çeyreğinde %7'den 2011'in ilk çeyreğinde %2'ye geriliyor. Ancak imalat sanayi üretimi ile paralel seyreden sipariş verileri, yılın ikinci çeyreğinden sonra yeniden yükselmeye işaret ediyor. (Grafik 3) Büyümenin geçen seneki kadar yüksek

GRAFİK 2
DIŞ TİCARET DENGESİ
(12 Aylık Kümülatif, milyar dolar)

Kaynak: TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

GRAFİK 3
ÜRETİM VE BEKLENTİLER

Kaynak: TÜİK, TCMB

olmasa da güçlü seyrediyor olması, ithalat talebinin devam edeceğini gösteriyor. AB borç krizi ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki siyasi gelişmelerin ihracat artışını sınırlayacağına göre, 2011 yılının kalanında Türkiye'nin dış ticaret açığında bir yavaşlama olması beklenmemeli.

Cari açığı tehlikeli genişleme karşısında mali disiplinin korunması elzem

Cari açığın yüksek seyretmesine neden olan koşullarda önemli bir değişiklik beklenmiyor olması, bütçe açığının düşük tutulmasını gerektiriyor. Seçim yılında olunmasına karşılık bütçe açığında kaygı verici bir durumun görülüyor olması, cari açıktan kaynaklanan riskleri bir ölçüde tolere edilebilir kılıyor.

Bütçe açığını frenleyen faktör bütçe gelirlerindeki hızlı artış. 12 aylık verilere göre sabit fiyatlarla güçlü büyümeye bağlı olarak bütçe gelirleri hızlı artarken bütçe harcamaları aynı seviyeyi koruyor. Bunun sonucunda bütçe açığı düzelmeye devam ediyor. Yılın ilk üç ayında bütçe gelirleri %20.5 artarken bütçe harcamaları %6.6 arttı. Ancak bütçe giderlerindeki bu olumlu performansta faiz harcamalarının geçen senenin aynı dönemine göre %6.9 düşmüş olmasını gözden kaçırmamak gerekiyor. Buna karşılık faiz dışı harcamalardaki artışın bu dönemde %10.3 ile gelirlerin epey altında bir artış göstermiş olması, bütçe performansı açısından dikkat çekiyor. (Grafik 4) Küresel krizi ile birlikte GSYİH'nın % 4,5'ine çıkan bütçe açığının yeniden kontrol altına alınmaya çalışıldığı ve faiz dışı bütçe fazlasının yavaş da olsa yeniden artış eğilimine girdiği görülüyor. Böylece

başta gelişmiş ülkeler olmak üzere birçok ülke artan kamu açıkları ve kamu borçları ile karşı karşıya iken, Türkiye kamu maliyesindeki sağlıklı görünümü ile olumlu bir tablo çiziyor.

2011'den 2023'e: uzun vadenin zorlukları

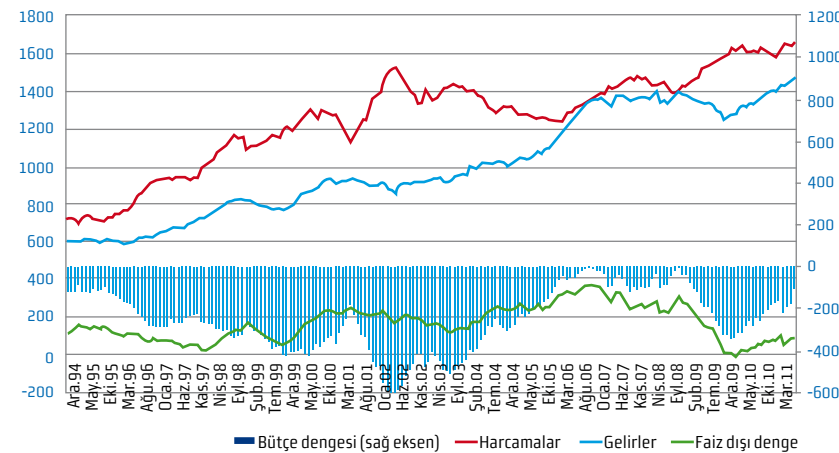
Bir jenerasyonun ancak hayatında bir kez görebileceği vehametteki bir küresel finansal krizin ertesinde Türkiye ekonomisinin 2011 yılındaki performansı birçok ülkeye göre çok daha olumlu. Büyüyen cari işlemler açığına rağmen mali disiplin korunuyor ve ekonomik büyüme makul düzeyde devam ediyor. Bu olumlu arka plana rağmen, 2023'te dünyanın en büyük onuncu büyük ekonomisi olma vizyonunun gerçekleştirilmesi hiç de kendiliğinden gerçekleşebilir bir süreç olarak gözüküyor.

Ünlü iktisat tarihçisi Maddison'un hazırlamış olduğu ve ülkelerin ekonomik performansını tarih içinde ve birbirleriyle karşılaştırmalı olarak inceleme imkanı veren tarihsel veri setine göre Türkiye'nin dünya ekonomisindeki ağırlığı 1500 yılından bu yana %1.5'in üzerine çıkamamış.

2023 yılında Türkiye'nin dünyanın en büyük onuncu ekonomisi olması, Türkiye'nin dünya ekonomisinde şimdi %1.3 olan payının %2 civarına çıkmasını gerektiriyor ki, imkansız demesek bile çok ciddi bir çaba ve çok yönlü bir değişim gerektirdiği açık. 2001 krizinin ardından 2002-2007 döneminin yüksek performansına rağmen 5 yılda ancak %0.16 puan artan payın önümüzdeki 12 yılda %0.5 puan artması için bugünün sorunlarının çözülmesi ve geçmiş parlak performansın da kat kat üstüne çıkılması gerektiği açık.

GRAFİK 4 MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE BÜYÜKLÜKLERİ

(12 Aylık Kümülatif, sabit fiyatlarla, milyon TL)

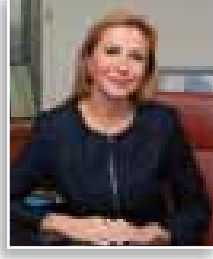

İhracatın rekabet gücünün düşüklüğü, üretimin ithal girdi ve hammaddeye bağlı yapısı ve yüklü enerji faturası, cari işlemler açığı sorununu 2011 yılının en öncelikli ekonomik problemi haline getiriyor. Ancak 2023'te onuncu büyük ekonomi olmanın önündeki sorunlar bunlarla sınırlı değil. Kişisel ve bölgesel gelir dağılımının iyileştirilmesi, % 50'nin altında seyreden istihdama katılma oranının artırılması, üretim yapısının yüksek teknolojili ürünlere doğru dönüştürülmesi ve işgücünün bu teknolojilere uyumlu becerilerle donatılması, bu vizyonu gerçekleştirmenin diğer olmazsa olmaz koşulları.

Birçok beklentiyi aynı anda karşılayan yalın çözümler. T4 Banyo. VitrA'dan.

VitrA'nın yeni serisi T4, fazla tasarımdan arınmış, kendinden emin bir stil sahibi. Yaratım sürecinde, en üst düzeydeki beklentilere en temiz ve işlevsel çözümler nasıl getirilir sorusu soruldu. Ve yeni banyo kültürünün öncü çizgileri T4 ile cevaplarını buldu. T4'ün arınmış çizgilerinde, yaratacağınız mekanlara değer katan öneriler bulacaksınız.

Ümit Boyner

TUSIAD Yönetim Kurulu Başkanı

ENERJİ DENKLEMİNDE KRİTİK 10 YIL

Enerjide arz güvenliğinin sağlanması ve küresel iklim değişikliği ile mücadele zorunluluğu, tüm ülkeler için son derece hassas seçimlerin yapılmasını gerektiriyor. Yüksek bir kalkınma hızına ulaşmasını arzu ettiğimiz ülkemizin enerji talebi zaten büyüme oranının üzerinde seyrediyor.

Uluslararası Enerji Ajansı projeksiyonları gelecek 25 yıl içerisinde dünya enerji tüketiminin %60'ın üzerinde artacağını öngörüyor. Aynı uluslararası tahminler 2020 yılına kadar Türkiye'nin enerji tüketiminin gelişen ekonomisi ile dünya ortalamasının üzerinde artacağına işaret ediyor.

İçinde bulunduğumuz dönemde, neredeyse her türlü sanayinin, her çeşit üretim kolunun en önemli girdisi olan enerjinin arz güvenliğinin dengeli bir bileşim ve rekabetçi fiyatlar ile sağlanması sürdürülebilir kalkınma açısından gelecek kuşaklara karşı en önemli sorumluluklarımız arasında bulunuyor.

Bir yandan başta sanayi olmak üzere sektörlerin rekabet gücünü artırabilmek için, kaliteli enerjinin, uygun fiyattan temin edilebilmesi ve verimli kullanılabilmesi gerekmeğe; diğer yandan ise "sürdürülebilirlik" çerçevesi içerisinde ekonominin daha az "karbon yoğun" olarak büyümesini temin etmek ve çevrenin korunmasına azami dikkat göstermek durumundayız.

Türkiye, halihazırda enerjisinin % 31'ini doğalgazdan, %31'ini kömürden, % 28'ini petrolden ve sadece %10'unu yenilenebilir kaynaklardan sağlıyor. Ülkemizin toplam sera gazı emisyonları ise 1990-2007 yılları arasında %119 artış göstermiş durumda. Burada en büyük payı %77 ile enerji kaynaklı ve %9 ile atık kaynaklı emisyonlar alıyor.

Türkiye, önümüzdeki dönemde sürdürülebilir kalkınma ilkeleri çerçevesinde oluşturulmuş yeni bir ekonomik düzende rekabet etmek durumunda kalacak. Bu yeni düzende ekonomik büyüme, enerjide arz güvenliğinin sağlanması ve iklim değişikliği ile mücadele gibi birbiriyle iç içe geçmiş konularda küresel çözüm arayışları ön plana çıkacak.

Enerji bileşimini daha az karbon yoğun hale getirmek için çabalarırken, yüksek büyüme beklentimiz enerji talebini artıracaktır. Bu durum, enerji bileşiminde belirli seçimler yapmamızı gerektirecektir.

Denklemin bir yanında enerjide arz güvenliği çerçevesinde yerli kaynaklarımız olan termik ve büyük hidroelektrik santralleri bulunuyor. Kömürle çalışan termik santraller, görece daha ucuz enerji sağlıyor, ancak karbondioksit emisyonlarını artırıcı etki yapıyor. Diğer yandan gerek yatırım gerek yakıt maliyeti açısından içerdiği avantajlar nedeniyle ülke olarak kömür santrallerinden uzun süre daha faydalanmaya devam edeceğiz. Bu çerçevede bu potansiyelimizi değerlendirirken, yeni kurulacak kömür santrallerinin yüksek verimli şekilde tasarlanmasını, mevcutların da teknolojilerinin yenilenerek daha verimli çalışmalarının sağlanmasını vurgulamak istiyoruz. Hidrolik potansiyele baktığımızda da mevcut planlamaların 2020'li yıllarda bu potansiyelin tamamının kullanılmasını hedeflediğini görüyoruz. Bir başka deyişle 2020'li yıllara geldiğimizde temiz enerji kaynaklarımızın büyük bir kısmını oluşturan hidrolikte limite ulaşacağımızın da bilincinde olmamız gerekmektedir.

Diğer yanda ise, karbon içerikli olmakla birlikte daha temiz ancak ithalat talebini önemli ölçüde artıran doğalgaz bulunmaktadır. Rüzgara dayalı yenilenebilir enerji kaynakları

ise, TUSIAD olarak bizi çok heyecanlandıran ve hızlı bir ivme içerisindeki bir alan olmakla birlikte, temel talep düzeyini karşılamaktan uzaktır.

Enerji ithalatçısı bir ülke olarak girdiğimiz bu mücadele, maalesef birbiriyle çelişen amaçları bünyesinde barındırıyor ve kazanması görüldüğünden daha zor. Bu zor denklemin arzu ettiğimiz şekilde çözülmesi için gelecek 10 yılda 2023 vizyonu ile hazırlanmış olan enerji ve iklim politikalarının hayata geçirilmesi için gerekli ortamın sağlanması gerekmektedir. Dolayısı ile önümüzdeki 10 yıllık fırsat penceresini çok iyi değerlendirerek gerekli yatırım ve finansmanı harekete geçirecek kararları bir an önce almak durumundayız.

Enerji verimliliği de küresel iklim değişikliği ile mücadele ve düşük karbonlu ekonomiye geçiş sürecinde kullanabileceğimiz, gerek arz güvenliğinin sağlanması, gerekse ekonomik büyüme için çok önemli bir araç olan, aynı zamanda hepimizin tüketiciler olarak basit alışkanlıklarımızı değiştirerek büyük katkılar yapabileceğimiz bir alan olarak ortaya çıkıyor. Zira, Enerji Bakanlığı verileri uyarınca ülkemizde, bina sektöründe %30, sanayi sektöründe %20 ve ulaşım sektöründe %15 olmak üzere dört Keban Barajı inşa edebilecek yaklaşık 7.5 milyar YTL değerinde enerji tasarruf potansiyeli bulunuyor.

Bu denklemin içerisinde nükleer enerjiyi, özellikle de son dönemde yaşanan tartışmaları göz önünde bulundurarak ayrı bir yerde değerlendirmek gerekir.

Türkiye'nin kurulu güç kapasitesinin halihazırda yaklaşık 50,000 MW olduğu düşünüldüğünde, 10,000 MW'lık iki nükleer santralin ülkemizin enerji talebini karşılamak açısından önemi açıktır. Ancak, Japonya'da yaşanan felaket sonrası, nükleer santrallarda ortaya çıkan sorunlar, nükleer enerji konusunun salt bir enerji açığı sorununa indirgenemeyeceğini gösterdi.

Bugün tartışılan 3. nesil santraller ve daha ileri güvenlik önlemleri gibi konulara rağmen bulunduğumuz noktada nükleer enerji konusuna çok uzun yıllar önce yatırım yapmış ülkelerde dahi nükleer enerji olgusu gözden geçiriliyor. Deprem ve benzeri doğal afetleri de içerecek şekilde nükleer santralleri etkileyebilecek riskler ve bir nükleer santralin bu riskler çerçevesinde nasıl güvenli şekilde kurulup işletilebileceği konusunun, kamuoyunda toplumun tüm

kesimlerini huzurlu kılacak bir şekilde tartışılması gerekiyor. Bu perspektiften bakıldığında, Türkiye'de bu konunun, tüm evrensel ölçütler ve tartışmalar göz önünde bulundurularak şeffaf bir şekilde ele alınması gereği açıktır.

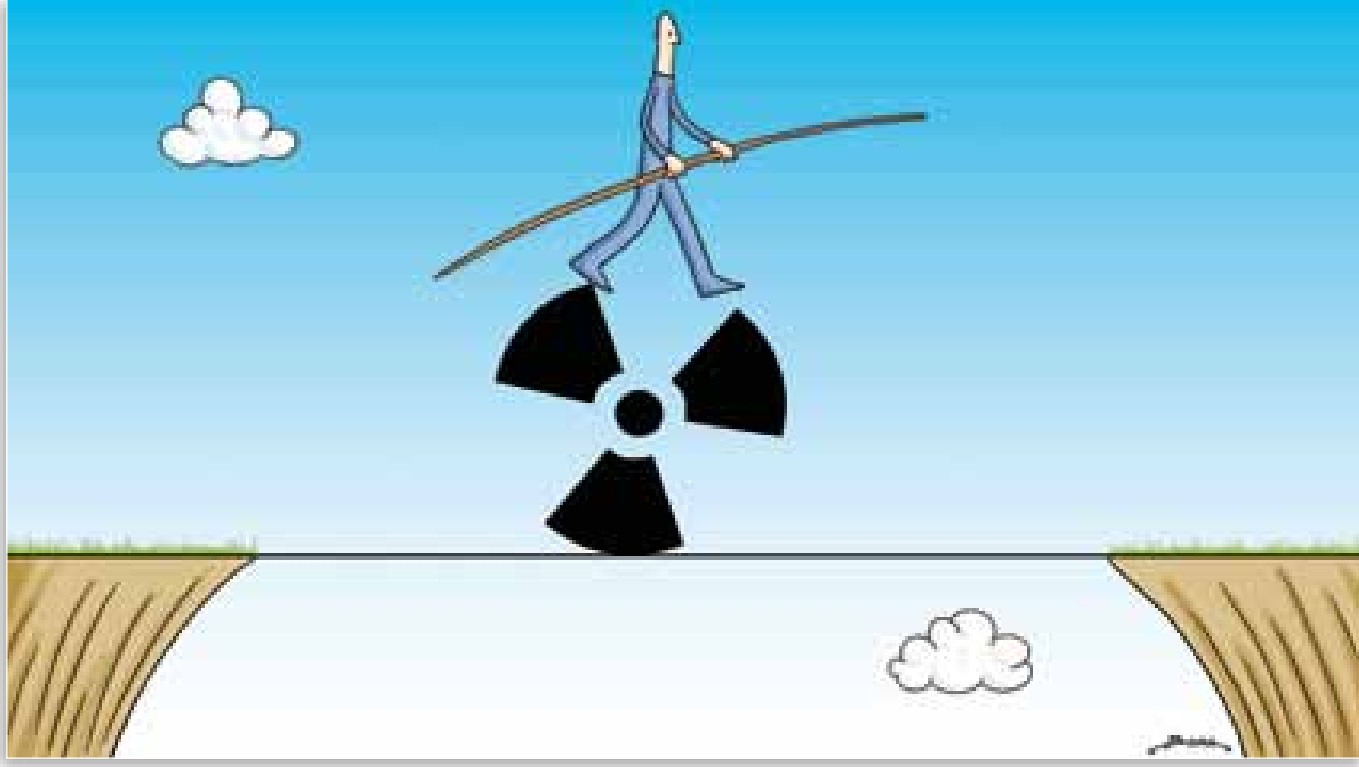
TUSIAD olarak, enerji sektöründeki öncelikli alanımız; enerji piyasalarının serbestleştirilmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi, enerji verimliliğinin sağlanması ve bütün sürecin sürdürülebilir kalkınma ilkeleri çerçevesinde oluşturulmasıdır.

Piyasa düzenindeki sıkıntılar

İçinde olduğumuz konjonktürde, enerji piyasalarımızı azami verimlilikle yönetmemize imkan tanıyacak tam piyasa düzenini temin etmek gerekiyor. Bunun için de yaklaşık on yıl önce başlatılan liberalizasyon süreci artık daha fazla geç kalmaksızın tamamlanmalıdır.

Bir girdi olarak enerji piyasalarının liberalizasyonu sürecinde ciddi boyutta bir ilerleme sağlanması, ülkenin gelecekte arz sıkıntısı riski ile karşı karşıya kalmaması ve sektörlerimizin, enerjiye rekabetçi fiyatlardan ve kesintisiz erişimi için gereklidir. Bu süreç içerisinde her adımda özel sektör ile kamunun diyalogunu destekliyoruz ve TUSIAD olarak bu süreçlere elimizden gelen katkıyı sağlıyoruz. Enerjide arz güvenliğini sağlanamaya dönük yatırımlar için önemli bir önkoşul da uzun vadeli öngörülebilirliktir. Bu doğrultuda Türkiye'de enerjinin emtia olarak işlem görmesini sağlayacak ve "futures" ve "forward" piyasalarını barındıracak bir "Enerji Borsası" vizyonunun hızla hayata geçirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Enerji borsasının varlığı sağlayacağı uzun vadeli işlem olanakları ile enerji piyasalarının derinleşmesini sağlayacak, sanayinin enerjiye uygun maliyetli erişimi kolaylaşacak ve ekonomimizin toplam rekabet gücü artacaktır.

TUSIAD olarak, enerji sektöründeki öncelikli alanımız; enerji piyasalarının serbestleştirilmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi, enerji verimliliğinin sağlanması ve bütün sürecin sürdürülebilir kalkınma ilkeleri çerçevesinde oluşturulmasıdır. Türkiye sanayiinin uzun dönemli rekabet gücü bu vizyona kritik derecede bağlıdır.

NÜKLEER ENERJİ: SORUNLU AMA ZORUNLU

Prof. Dr. Vural Altın
Okan Üniversitesi

Doğanın kendiliğinden akışında, düzensizliğin bir ölçüsü olan entropiyi arttırma eğilimi var. Bu akıntıya karşı kürek çekip düzen inşa etmek için, çevreden ‘hammadde’ ve enerji almak gerekiyor. Var olanı korumak, bakım onarım dahi, en azından enerji gerektirmekte. Aksi halde, kendi haline kalan nesneler çürüyor, paslanıp pul pul dökülüyor. Canlı organizmalar için de durum böyle; insan metabolizması kandaki şekere muhtaç, yetersizliği halinde felç. Toplumsal yaşamda ise, düzeni inşa edip ayakta tutan motor, ekonomi. Bu motorun yakıtı, enerji; stratejik bir girdi, toplumsal yaşamın tutkalı; yetersizliği halinde yapı zamanla dağılır, medeniyetler höyükleşir.

Dünya enerji tüketimi ve gelecek tahminleri

Halen nüfusu 6,9 milyarı bulan dünyamızda, enerji arzı yılda 12,3 milyar ton petrol eşdeğeri, 520 ‘egza’ ($E=10^{18}$) joule civarında.¹ Birincil enerji arzının %82’den fazlası üç

fosil yakıtla sağlanmış. Petrol %33 payla başı çekiyor, kömür ve doğal gaz, %27 ve %21 paylarla onu izliyor. Yenilenebilir kaynaklar %13 ve nükleer %5,8 ile, 4. ve 5. en büyük paylara sahip. Güneş, rüzgar, jeotermal, ısı vb’nin payı, %0,7. Yani insanlığın iş yapma yeteneğinin %82’si üç fosil yakıt; daha doğrusu bu unsurların içeriğindeki yalnızca iki atoma, karbon ve hidrojene dayalı. 1960’lı yıllarda, buna bir de uranyum eklendi. Üretim miktarları, yaklaşık; 6 milyar ton (Gt) kömür, 3,8 milyar ton petrol (30 milyar varil) ve 3,1 trilyon metreküp doğal gaz.

Elektrik enerjisi 2008 yılı itibarıyla, toplam enerji tüketiminin %17,2’sini oluşturmuş. Birincil enerji arzının üçte birinden fazlası güç üretiminde kullanılmış ve 4,8 ‘trilyon watt’ (TW) kurulu güçle, 20,2 trilyon ‘kilowatsaat’ (kWh) brüt elektrik üretilmiş. Bunun %68’i fosil yakıtlara dayalı. Kişi başına dünya ortalaması; 690 W güç ve 2900 kWh tüketim. Elektrğin

tüketimi, birincil enerjiden daha da dengesiz. Kişi başına, Batı Avrupa’da 9.000, ABD’de 13.000 kWh’u aşarken, petrol zengini Nijerya’da sadece 126 kWh. Yani 14W’lık bir ampulu yıl boyunca yakacak kadar. Halen dünya nüfusunun %20’si, 1,4 milyar insan, şebeke erişiminden yoksun. Bir o kadarı, kalitesi düşük ve kesintili erişime sahip.

Toplumsal yaşamda, düzeni inşa edip ayakta tutan motor, ekonomi. Bu motorun yakıtı, enerji; stratejik bir girdi, toplumsal yaşamın tutkalı; yetersizliği halinde yapı zamanla dağılır, medeniyetler höyükleşir.

Dünya nüfusunun 2030 yılına kadar, giderek azalan bir hızla artıp, 8,3 milyara ulaşması bekleniyor. Uluslararası Enerji Ajansı’nın (IEA) ‘yeni politikalar’ senaryosu’na göre,² halenki enerji tüketim kalıpları devam edecek. Birincil enerji talebi yılda %1,2 oranıyla büyüyerek, 2035’e kadar toplam %36 artıp, 16,7 milyar ton petrol eşdeğeri, 700 EJ’a ulaşacak. Bu artışın %90’dan fazlası, OECD dışı ülkelerde, %36’sı tek başına Çin’de gerçekleşecek. Bu ülkelerin ekonomileri ve nüfusları, OECD ortalamasından çok daha hızlı büyüyor. Dolayısıyla, küresel enerji talebinin ağırlık merkezi bu coğrafyalara kaymakta. En hızlı büyüyen Çin ve Hindistan, gelişmelerini ağırlıklı olarak, görece bol, fakat düşük kaliteli olan yerel kömür rezervlerine dayandırmayı planlamakta.

Elektrik, çok farklı amaçlarla kullanılabilen, son kullanımı temiz bir enerji formu. Bu sayede çok çeşitli iş imkanlarını beraberinde getiriyor. Bu yüzden, küresel talebi genel enerjiye oranla, özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha hızlı artacak gibi görünüyor. Dolayısıyla, IEA tahminlerine göre; dünya elektrik tüketiminin, yılda ortalama %2,2 hızla artarak, 2035 yılına kadar 32 TWh’a ulaşması beklenmekte. O zaman dahi, 1,2 milyar insan hala elektriksiz olacak...

2030 yılına kadarki tüketim artışının %83’ü fosil yakıtlara dayalı olarak gerçekleşecek ve bu yakıtların birincil enerji tüketimindeki payı biraz artacak. Kömür tüketiminin yılda ortalama %2,5 hızla artması ve halen 4,9 Gt/yıl olan düzeyin, 2030’a kadar ikiye katlanıp, 9,8 Gt/yıl’a çıkması bekleniyor.

Öngörülere göre, doğal gaz tüketimi biraz daha yavaş, yılda %2,4 hızla artarak; 2015’te 3,8 ve 2030’da da 5,15 trilyon metreküpe ulaşacak. Petrolün tüketimi ise, yılda %1,6 ile, en düşük artış hızına sahip. 2015’te 98 varil/gün (4,5 Gt/yıl), 2030’da 118 varil/gün (5,5 Gt/yıl) değerlerine ulaşacak.

Fakat bu beklentiler sürdürülebilir görünmüyor, iki nedenle; ekonomik ve çevresel...

Enerji denkleminin iki kısıtı: maliyet ve çevresel faktörler

Genel kaniya göre, fosil yakıtlar biyoloji kökenli. Gerçi konu tartışmalı, abiyojenik de olabilirler, fosil dahi olmayabilirler. Fakat

her durumda, uzun sürelerde oluşuyorlar, belki milyonlarca yılda. Mevcut teknolojilerle çıkartılabilecek ‘bilinen rezervler’, yaklaşık; 900 milyar ton kömür, 160 milyar ton (1,3 trilyon varil) ‘alışıldık petrol’ ve 180 trilyon metreküp ‘alışıldık doğal gaz’.³ Rezervler coğrafyalar arasında, çatışma potansiyeli barındıran farklılıklar sergiliyor. Enerji kaynaklarının dörtte bire yakını, petrolün ise yarıdan fazlası uluslararası ticarete konu. Üç fosil yakıt, toplam enerji ticaretinin %90’ını oluşturmakta. Bu durum, enerji piyasalarının istikrarını ve temin güvenliğini, dünyanın önde gelen endişelerinden biri haline getiriyor. Bu açıdan en önemli göstergelerden biri; ‘bilinen rezervler’in, yıllık tüketim hızına oranı. Bu oran; kömür için 185, petrol için 42, doğal gaz için 62 yıl.⁴ Kömür en bol kaynak olduğundan, görünür gelecek için fiyatında şaşırtıcı artışlar beklenmiyor. Ama petrol fiyatları baskı altında...

Enerji sektörü devasa bir sektör, dünya ekonomisinin %10’u. Ayrıca, ataleti yüksek; bileşimini değiştirmek, Titanik’in rotasını değiştirmek gibi, zaman alıyor. Stratejik bir girdi olan enerjide yarının muhasebesini, geleceğin ümitleriyle değil, bugünün verileriyle, kanıtlanmış teknolojilerle yapma zorunluluğu var.

Geçmiş saha deneyimlerine göre, geliştirilmiş bir petrol alanından sağlanan üretim, ‘Hubbert zirvesi’ denilen bir maksimuma ulaştıktan sonra, çan eğrisine benzer şekilde azalıyor. Benzer davranış, dünya petrol üretimi için de söz konusu. Nitekim, en büyük petrol rezervleri 1960’lı

yılların başlarında keşfedilmişken, o zamandan beri, yeni keşfedilen petrol yataklarının büyüklüğü giderek azalmakta. Bu keşifler yine de, rezervleri genişletip, 'bilinen rezervlerin tüketim hızına oranı'nı, tüm zamanların en yüksek değeri olan 42'ye ulaştırdı. Fakat 1990'ların sonlarından beridir hemen her yıl, keşfedilen yeni rezervlerin tutarı yıllık tüketim hızının altında seyrediyor. Dolayısıyla, yakın gelecekte, üretim grafiğinin yataylaşmasıyla sonuçlanacak bir üretim platosuna ulaşma olasılığı var.⁵ IEA 2004 yılı küresel enerji manzarası değerlendirmesinde, dünyanın en fazla petrol üreten 48 ülkesinden 33'ünde üretimin azalmakta olduğunu bildiriyor. Hubbert eğrisinde zirveye tırmanış, fizikteki potansiyel enerji eğrisinden farklı olarak, inişten daha kolay. Çünkü inişte, her yeni varilin çıkartılması giderek zorlaştığından, maliyet artıyor. Bu, sadece parasal terimlerle değil, aynı zamanda 'enerji maliyeti' açısından da öyle; 'azalan getiriler kuralı' vahşice çalışıyor. 20. Yüzyıl'ın başlarındaki keşiflerde, her 100 varil petrolün aranıp bulunması, çıkarılıp işlenmesi ve tüketiciye ulaştırılması için 1 varil petrol harcanıyordu. Yani, 100:1 kazanç oranıyla çalışılıyordu. Bu oran 1920'lerde 50'ye indi. Halen 5 civarında olduğu tahmin ediliyor. Suudi petrol alanlarında 10...

Bir kömür santralindeki olası en kötü kaza 'işyeri kazası' sayılır; yakın civarını pek fazla etkilemez. Halbuki, bir nükleer santral kazası, yakın çevrenin, tahliyesini gerektirebilir; bölgeye uzun süreyle geri dönülemeyebilir. Tüm ülke, hatta komşu coğrafyalar dahi ciddi biçimde etkilenebilir. Yani, bir kömür santrali yol açtığı çevre maliyetini zamana yaygın olarak taksitlendirmişken, bir nükleer santralde şişedeki cin dışarı çıktığı takdirde, çok daha ağır bir faturayı toptan ödetir, defaten.

Dolayısıyla, petrol fiyatlarının, hem talebin yukarı çekişi, hem de artan maliyetlerin alttan itişiyile yükselmesi bekleniyor. Üretim durgunlaşırken fiyatların yükselmesi; öte yandan, başta ulaşım sektörü olmak üzere fiyat artışlarına karşı duyarsız davranan talebin artması, temin kalıplarındaki herhangi bir aksamanın şoka dönüşebileceğine işaret etmekte. Kısacası, petrol piyasaları kırılgan ve oynak. Zemin de kaygan. Çünkü ekonomiler bir asırdır, yarının bugünden daha iyi olacağı kesin kanaatiyle

çalışıyor: Beklenti tam tersine olsaydı, ne olurdu acaba; yatırımlar, banka kredileri, vs...

Doğal gaz, görece temiz bir seçenek olarak, özellikle güç üretimi alanında tercih ediliyor. Üretiminin 2020'den sonra zirveye ulaşması beklenmekte. Gerçi ABD'deki 'alışıldık olmayan doğal gaz devrimi' piyasaları kısmen rahatlatmış. Fakat, yeni anlaşmalar petrole daha sıkı endekslediğinden, fiyatça petrolü yakından izlemesi kaçınılmaz görünüyor.

Çevresel nedene gelince; saf karbonun yakılan her gramı, 3,7 gram karbondioksit üretiyor. 2009 yılında fosil yakıt kullanımıyla atmosfere, 7,8 milyar ton karbon eşdeğeri 29 milyar ton CO₂ salındı. Gerçi atmosferdeki karbon dengesi 750 milyar ton karbon düzeyinde ve insan katkısı bunun, tarım kökenli bileşen de dahil, %1'i kadar. IEA'nın görece muhafazakar tahminlerine göre, bu eğilim yılda %1,7 oranında artarak devam edecek ve emisyon miktarı 2015 yılında 33, 2030 yılında 40 milyar tona ulaşacak. Fakat CO₂ bir sera gazı, atmosferi opaklaştırıyor. Gerçi dünyanın ısıma gücünün ortalama yüzey sıcaklığının dördüncü katıyla orantılı (σT⁴) olması, iklime temelde, davranışı kolay değiştirmeyen gülbüz bir yapı kazandırmakta. Fakat, atmosferin opaklığındaki değişimler, yüzey sıcaklığındaki salınımların genliğinde önemli değişikliklere yol açabilir. Dolayısıyla, insanın sınırlı katkısı, bardağı taşıran damla olabilir, doğal dengeleri bozabilir.

Küresel ısınma

Güneşimiz genç bir yıldız, giderek parlaklaşıyor. Isıma şiddeti her milyar yılda bir, %10 artmakta. Dünyamız 4,5 milyar yıl önce oluştuğunda, diyelim 80 W'lık bir ampul gibiyken, 2,5 milyar yıl önce, 100 W'lık bir ampul haline geldi.

O zamanlar dünyadaki hayat denizlerle sınırlıydı, havasız (anaerobic) ve tek hücreliydi. Atmosferde oksijen yoktu. Karbondioksit (CO₂) yoğunluğu ise, şimdikininki 250 katı kadardı. Bu 'sera gazı', güneş solgunken atmosferi ısıtıp, hayata destek olmuştu. Fakat güneş parlayınca, ölümcül bir tehlide dönüştü. Neyse ki, sıcaklıklar hayatı mümkün kılan dar pencere aralığının dışına çıkmadan, mavi-yeşil yosunlar (algea) fotosentezi keşfetti. Hızla yayıldılar ve atmosfere oksijen salarken, milyarlarca ton CO₂'yi bünyelerine çekip

iPad 2'NiZ İÇİN EN AVANTAJLI İNTERNET AVEA'DA

**1 GB internet 9 TL
4 GB'a kadar toplam 29 TL**

**Mikro SIM kart
Avea
bayilerinde!**

**Mikro SIM kartınızı Avea avantajlarıyla alın,
hızlı ve ekonomik 3G internetin keyfini çıkarın.**

444 1 500 • avea içi 500 • avea.com.tr • facebook.com/avea

Tarife bireysel faturalı Mikro SIM kartlara özel gerçekleştirilecek olan hat aktivasyonları için geçerlidir. Tarife aylık 1GB internet kullanımı içermekte olup, aylık tarife ücreti 9 TL'dir. Hat açılış vergileri 12 eşit taksitle abonenin faturasına yansıtılacaktır. Fatura dönemi içerisinde 1GB'ı aşan veri kullanımları 4GB'a kadar toplam 29 TL ile ücretlendirilecektir. 4GB'ı aşan kullanımlar paket aşım ücreti olan MB başına 0,05 TL ile ücretlendirilecektir. Kullanılmayan veri kullanım hakları fatura dönemi bitince silinir, transfer edilmez. Fiyata KDV ve ÖİV dahildir. Detaylı bilgi için: www.avea.com.tr

dibe daldılar. Biz şimdi fosil yakıtları yakarak, atmosferi o zamanki bileşimine doğru geri götürüyoruz. Halbuki güneş daha da parlak. ‘Küresel ısınma’ endişesi bu yüzden...

Nitekim, atmosferdeki karbondioksit yoğunluğunun geçmiş değerleri, buzul kayıt incelemeleriyle ölçüldü. Sonuçlar bu değerlerin geçmiş 400.000 yıl boyunca ‘hacimce milyondalık oran’ (ppmv) olarak, 220 ile 280 arasında değiştiğini gösteriyor. Halbuki şimdi bu oran son 650.000 yılın en yüksek değeri olan 380 ppmv’ye ulaşmış durumda. Uluslararası İklim Değişikliği Paneli’nin (IPCC) çalışmaları, hakim eğilimlerin devam etmesi halinde sözkonusu değerin 20-30 yıl içinde 450 ppmv’yi aşarak ortalama küresel sıcaklığın yüzyılın sonuna kadar 3,6 °C artmasına yol açacağına işaret ediyor. Dolayısıyla bu artışı 450 ppmv değerinde durdurmak için arazi kullanım kalıplarıyla tarım uygulamalarının değiştirilmesi ve başta güç üretiminden kaynaklanan bileşen olmak üzere fosil yakıt emisyonlarının azaltılması lazım. Bu çabaların, 2030 yılı itibarıyla dünya gayrisafi iç hasılasının %3’üne mal olacağı sanılmakta ve hedefin enerji bileşeni, alternatif enerji kaynaklarının daha büyük oranda kullanılmasını gerektiriyor.

Geniş kamuoyu kesimlerinin nezdinde, nükleer reaktörler atom bombalarıyla özdeşleştirilmeye ve radyasyon riski, biraz da görünmez bir tehdit oluşturması nedeniyle, abartılı bir şekilde algılanmaya başlandı. Nükleer enerji teknik bir konu olmaktan uzaklaşarak, büyük oranda siyasallaştı.

Emisyonları azaltma stratejisinin önemli bir parçası, kömürü temiz yakma ve karbondioksit yakalama teknolojilerinin geliştirilmesi. Fakat, herhangi bir enerji kaynağının çevre etkisini azaltmaya yönelik her çaba, beraberinde, o yakıttan sağlanan enerji kazancını azaltan ve dolayısıyla kullanılan miktarını arttıran ek bir maliyet getirmekte. Dolayısıyla, bu teknolojilerin ucuz ve fakat düşük kaliteli kömür rezervlerini kullanmakta kararlı görünen gelişmekte olan ülkelerce pahalı bulunması ve sonuç olarak, en fazla ihtiyaç duyulduğu

coğrafyalarda yaygın kullanılmaması olasılığı var. Öte yandan, hızla büyüyen ulaştırma sektöründeki sıvı yakıtlar, hemen tümüyle petrol ürünlerine dayanmakta. Petrolün bu açıdan ikamesi zor. Kömürün sıvılaştırılması ve gazlaştırılması, temiz teknolojilerle yapıldığı takdirde, kısmi bir çözüm oluşturabilir. Fakat bu işlemler büyük miktarda süreç ısısı gerektirdiğinden, birincil enerji talebini daha da arttıracak. Hidrojene ulaşım sektörünün gelecekteki enerji taşıyıcısı gözüyle bakılıyor. Ancak bunun için, fosil dışı kaynaklardan üretilmesi lazım.

Fosil yakıtlar, 20. Yüzyıl’da dünya genelinde başarılı ekonomik gelişmenin temelini oluşturdu. Görece yüksek enerji yoğunlukları, hızlı enerji akışlarını ve dolayısıyla yüksek güç düzeylerini mümkün kıldı. Fosil yakıtlar, yer kabuğuna zerkedilmiş bal damlalarına benziyorlar ve biz de hortumunu bu damlalara saplayıp ‘fosil yakıt zıyafeti’ne dalmış sinekler gibiyiz. Ama tür olarak, sofradan kalkamayabiliriz. Alternatif kaynaklara yönelmemiz lazım, uzun vadede yenilenebilir enerjilerle yetinebilmemiz gerekiyor.

Yenilenebilir enerji

Yenilenebilir enerji kaynaklarının bir ortak özelliği, dağınık olmaları ve taşıdıkları enerji yoğunluklarının, fosil yakıtlarinkilere oranla çok düşük olması. Günümüzde enerji arzındaki %13’lük yenilenebilir payının, %68’i ‘geleneksel biyokütle’. Bu oranı büyütmenin yolu, enerji bitkileri tarımıyla ‘biyoyakıt’ eldesi. Çünkü etanol ve biyodizel, başta ulaşım sektörü olmak üzere, önemli katkılarda bulunacak potansiyele sahip. Şimdiden, taşımacılıktaki yakıt tüketiminin %1’ini sağlıyorlar ve bu payın 2030 yılında %4’e ve hatta IEA’nın alternatif senaryosuna göre %7’ye ulaşması mümkün.

Etanolün üretim maliyetlerinin, biyodizelinkinden daha hızlı düşmesi olası görülüyor. Fakat her iki ürün de tarım ve otlak alanlarıyla rekabet halinde. Bu durum, tarım ve enerji sektörlerinin doğrudan ilişkilendirilmesi ve tarım ürünü fiyatlarının, bileşik kaplar ilkesi gereği, enerji fiyatlarının ardından tırmanması anlamına geliyor; yaşadığımız bir süreç. Dolayısıyla, %7 hedefi, yeni üretim teknolojilerinin geliştirilmesini veya beslenme alışkanlıklarının ciddi şekilde değiştirilmesini gerektirmekte. Kaldı ki, ‘enerji tarımı’nın enerji verimi kuşkulu, negatif olduğu iddiaları bile var.

Yenilenebilir enerji kaynaklarından en yaygın olanı jeotermal. Fakat, elektrik üretimine elverişli düzeyde yüksek sıcaklıklar görece seyrek. Geriye kalıyor, rüzgar ve güneş. Rüzgar gücü

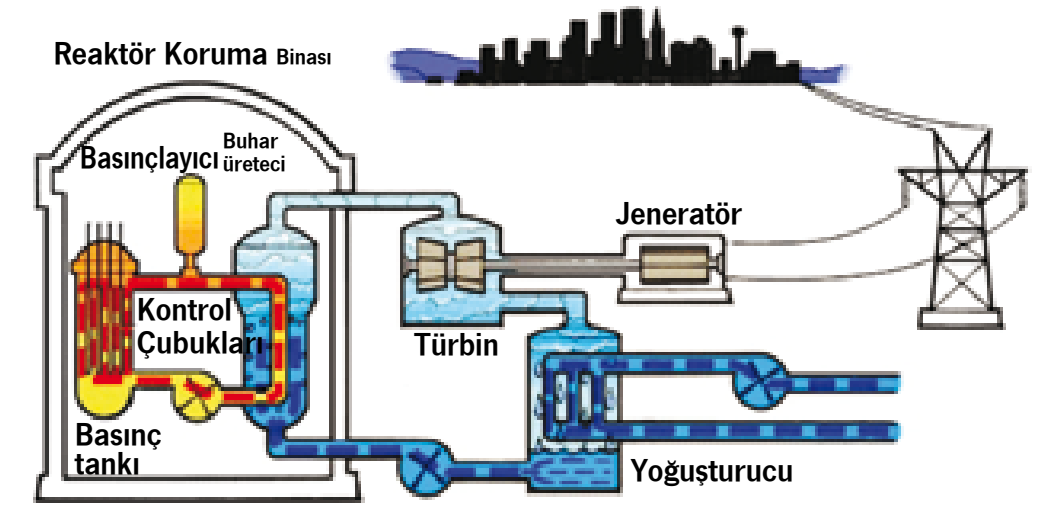
değişken, güneşinki ise kesintili. Buna rağmen, artan fosil yakıt fiyatları, bu kaynakların güç sektöründe rekabet edebilir hale gelmelerini sağladı. Şebekeye bağlı rüzgar ve güneş gücü, düşük bir düzeyden başlamış olmakla birlikte, hızla artıyor. Rüzgar halen, dünya genelinde 40 GW kurulu güce sahip. Uygulamada başarılı tipik kapasite kullanım faktörleri; rüzgar için %20, güneş için %15 civarında. Bu yüzden, her iki kaynağın da; ya dış maliyetlerini arttıran bir şekilde yedek sistemlerle, ya da depolama teknolojileriyle desteklenmesi gerekiyor. Yedek sistemler, emre amadeliği yüksek ‘temel yük’ santralleri olmak ve fosil dışı yakıtlara dayanmak zorunda. Elektriğin doğrudan depolanması ise, halen küçük ölçekte pahalı, büyük ölçekte ise henüz yok. Ayrıca, halen büyük üretim merkezlerinden tüketim alanlarına doğru tek yönlü otoyollar gibi şekillenmiş bulunan elektrik şebekelerinin, iki yönlü ‘akıllı şebeke’lere dönüştürülmeleri lazım. Öte yandan, çağdaş elektronik donanım, şebeke gerilim ve frekansında yüksek kalite talep ediyor. Farklı frekans ve gerilimlerde üretim yapan güneş ve rüzgar santrallerinin enjekte ettiği gürültüyü (chatter) azaltmak için, makul fiyatlı çevirici (inverter) teknolojilerinin geliştirilmesi gerekmekte. Bütün bunlar zamana muhtaç...

Dünyamız enerji konusunda; fosil yakıt bileşeninin aşırı tüketiminden kaynaklanan çevre hasarı ve makul fiyatlarla enerji temin güvencesine sahip olamamak gibi iki tehditle birden, aynı anda karşı karşıya. Enerji sektörü devasa bir sektör, dünya ekonomisinin %10’u. Ataleti yüksek; bileşimini değiştirmek, Titanik’in rotasını değiştirmek gibi, zaman alıyor. Stratejik bir girdi olan enerjide yarının muhasebesini, geleceğin ümitleriyle değil, bugünün verileriyle, kanıtlanmış teknolojilerle yapma zorunluluğu var. Fosil yakıt kullanımı, hem kaynak tasarrufu, hem de küresel ısınma sorununun ağırlaşmaması için azaltılmak zorunda. Bunun için, yenilenebilir enerji kaynaklarından daha üst düzeyde yararlanılacak. Fakat, yenilenebilir enerji kaynaklarının mevcut teknolojilerle, kitlesel enerji gereksinimlerine yanıt verebilme

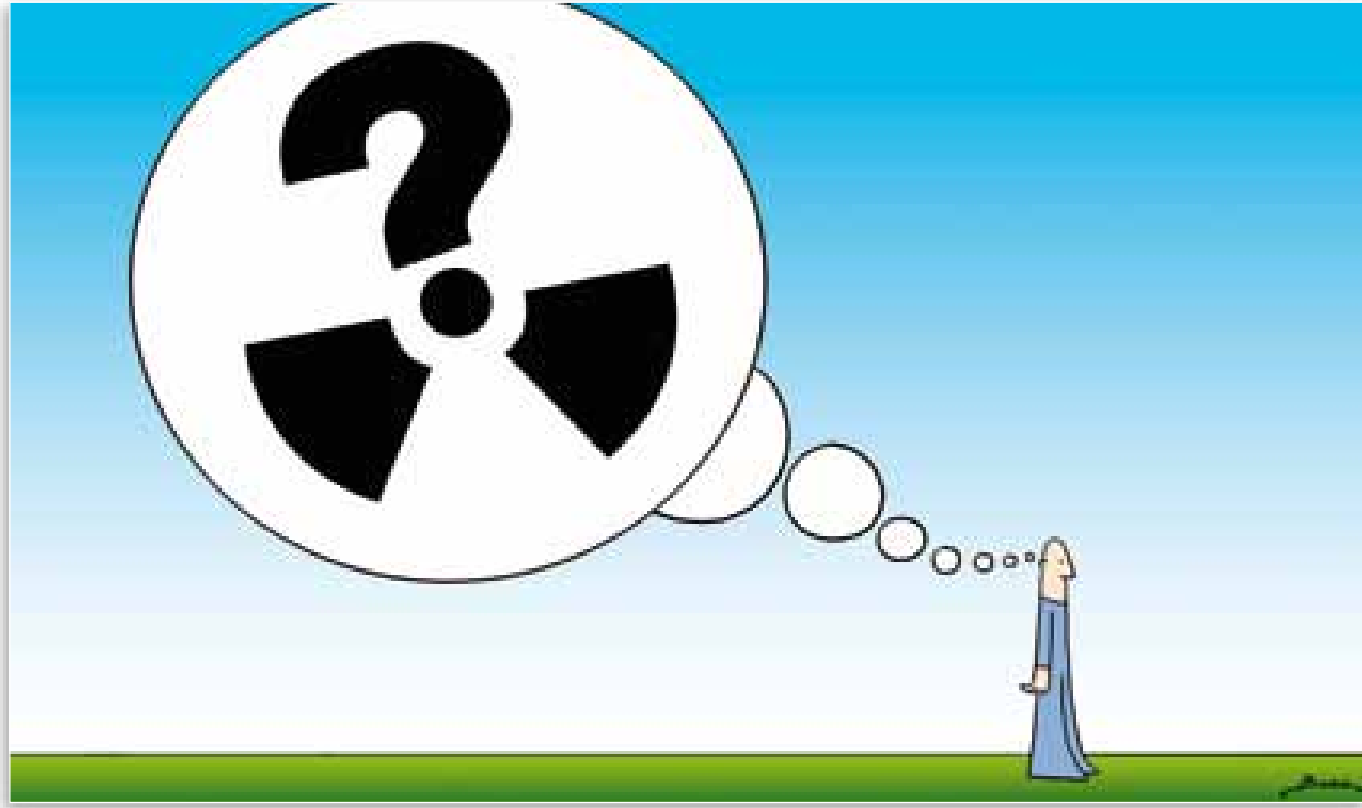
ve fosil yakıtlar üzerine inşa edilmiş olan yaşam biçimini ayakta tutabilme yeteneği henüz yok gibi görünüyor. Hakim yaşam biçiminde ve gelecekte beklenenlerde önemli bir değişiklik olmadığı takdirde, yenilenebilir enerji kaynaklarının, uzunca bir süre için, daha yoğun enerji kaynaklarıyla desteklenmeleri gerekli. Nükleer enerji karşımıza, bu geçiş sürecini kısmen rahatlatacak bir zorunluluk olarak çıkmakta.

Nükleer enerjinin maliyeti ve güvenlik sorunları

Bir nükleer reaktör, kömür santrali gibi, buhar çevrimine dayalıdır; ısıyla buhar, buhar gücüyle de elektrik üretir. Farkı, ısınn kimyasal tepkime yerine; uranyum çekirdeklerinin nötron bombardımanı altında parçalanmasıyla elde edilmesidir (‘zincirleme tepkime’).

Uranyumun 235 izotopu, daha kolay parçalanır. Ancak, doğal uranyum bu izotopu düşük oranda içerir (%0,71, kalanı U-238). Bu yüzden, %2-5 oranına zenginleştirilip, 1x1 cm boyutlarında yakıt kapsülleri haline konur (UO₂). Kapsüller, 3-4 m uzunluğundaki zirkonyum alaşımından tüplerin içine dizilip, yakıt çubukları üretilir. 100-200 kadar çubuk bir araya getirilip, ‘yakıt demeti’ oluşturulur. Yakıt demetleri yanyana dizilip, ‘reaktör kalbi’ örülür. Reaktör çalışırken çubuklar, aralarından pompalanan ısıtılmış suyla soğutulur. Enerji üretimi yoğun olduğundan, bu ‘birincil devre suyu’nun sıcaklığı yüksektir (~500°C). Kaynaması istenmiyorsa, su yüksek basınç altında tutulur (~150 atm). Kalp bu yüzden, 15-30 cm et kalınlığında çelik bir ‘basınç kabı’ ile çevrilidir. Kalbi soğutan su, ‘ikinci devre’ suyunu ısıtır. Bu su, buhar üreticinde buharlaşır. Türbinden geçerken jeneratörü döndürüp, elektrik üretir. Türbinden çıktığında ıslak buhardır; örneğin denizden çekilen suyla soğutulup yoğusturulduktan sonra, geri pompalanır. Yani deniz suyu, kalbe yaklaşmaz; kalbi soğutan suyu soğutan suyu soğutur. Güç düzeyinin kontrolü, nötron yutucu ‘kontrol

çubukları'nın, kademeli olarak kalbe itilip geri çekilmesiyle yapılır. Çubukların tümüyle kalbe girmesi, zincirleme tepkimeyi saniyenin kısa bir kesrinde sona erdirir.

Reaktör kalbi civarında normal olarak personel çalıştırılmaz. Kalbe müdahale gerektiğinde, çalışılacak alandaki aktivite düzeyinin, personelin güvenliği açısından öngörülen üst sınırın altında tutulabilmesi için, reaktör kalbinin etrafı, birkaç metre kalınlığında kurşunlu veya bismutlu betondan yapılmış bir 'biyolojik zırhla' çevrilidir. Fakat kalbin erimesi halinde, bu biyolojik zırh işe yaramaz; personelin reaktöre doğrudan müdahale imkanı kalmaz.

11 Mart 2011 Cuma günü Fukushima'da, nükleer enerjinin 40 yıllık tarihinde üçüncü kez, kalpler eridi. Çevreye Çernobil ölçeğinde radyasyon bulaştı. Gerçi şimdilik, bilindiği kadarıyla insan kaybı yok. Fakat faturasının, Çernobil'deki gibi 100 milyar doları aşacağı sanılmakta.

Gerçi reaktör, sıradışı bir durum algılandığında, kendini otomatik olarak kapatır. Fakat kalpteki radyoaktif çekirdekler bozunmaya devam eder. Yani, bir nükleer reaktör; kömür santralından

farklı olarak; kapatılmış, yani kalbindeki tepkime zinciri durdurulmuş olsa dahi; kapanmadan önceki işletme gücünün %10'u düzeyiyle başlayıp, zamanla azalan bir şekilde ısı üretir. Bu 'bozunma ısısı', önemsiz bir düzeye inene kadar emilmek zorundadır. Aksi halde, uranyum yakıt çubukları eriyebilir ve çok yüksek sıcaklıkta bir sıvı kütle oluşturup, basınç tankını ve hatta tankın dışındaki biyolojik zırhı dahi eritebilir. Dolayısıyla; bir 'soğutucu kaybı kazası' sonucunda kalbin erimesi olasılığı, bir nükleer reaktör için düşünülebilecek en ciddi kaza senaryosunu oluşturur. Bu olasılığa karşı, reaktörün birincil soğutma işlemi, birbirinden bağımsız çalışabilen 2 veya 4 devre halinde tasarlanırlar. Ki, devrelerden biri aksarsa, diğerleri soğutmayı

sürdürsün. Devrelerin soğutma pompaları, olası iç arızalara karşı yedeklidir. Devrelerin hiçbirisi çalışmazsa, reaktör kendi bağımsız güç kaynağıyla çalışan bir 'ikincil soğutma sistemi'ne sahiptir. Ayrıca, bir 'acil durum soğutma sistemi'yle de donanımlı olmak zorundadır.

Her şeye rağmen kalbin erimesi halinde, içerdiği radyoaktivite stoğunun çevreye

sızmaması için, reaktör ve birincil soğutma devresi donanımı; 1-2 m kalınlığında, yoğun demir takviyeli betondan yapılmış bir 'koruma binası'nın içinde konumlandırılır. Binanın iç

AvivaSA, ilk emeklilerini verdi.

Ethem Bey ve ailesinin mutluluğunu paylaşıyor, sizi de geleceğinizi biriktirmek için AvivaSA'ya davet ediyoruz.

AVIVA SA
• • • • Emeklilik ve Hayat • • • •

Geleceğini biriktirir

444 11 11 www.avivasa.com.tr

yüzeyi ve tabanı, 7-10 mm kalınlığında paslanmaz çelikten, sızdırmaz bir astarla kaplıdır. Bina ve bitişindeki türbin odası; o coğrafyanın tarihindeki en şiddetli depremin yol açacağı ivmeye, 1'den büyük bir güvenlik faktörüyle dayanabilecek şekilde tasarılır. Reaktör zaten, tehlike sınırına yaklaşan bir sarsıntı ivmesi algılandığında, kendini otomatik olarak kapatmasını sağlayacak tasarım özelliğiyle de donanımlıdır. Tipik bir nükleer santralin maliyetinin üçte birine yakını, koruma kabı ve yedekleme donanımı dahil olmak üzere, bu ve benzeri güvenlik sistemleri ve yapıları için harcanır. Bu oran, uçak tasarım ve imalatında uygulanan oranın üzerindedir. Amaç, olası en kötü kaza gerçekleşse ve kalp erise bile, kaza seyrinin çevreyle bütünleşmesini engellemektir. Reaktör bu haliyle, çift cidarlı bir şişede hapis bir cine benzetilebilir.

Bu alanda montajlarla yetinilmesi halinde, Türkiye'nin, yenilenebilir enerji tesislerinin temel unsurlarını üreten Batılı zengin firmaları teşvik ediyor durumuna düşmesi olasılığı var.

Sonuç olarak, güvenlik denetimi koşullarına uygun işletilen bir nükleer santralin olağan çalışması sırasındaki çevre etkileri, radyasyon ve atık ısı salımı da dahil olmak üzere, emsal güçteki bir kömür santralındakinden çok daha kabullenilebilir düzeydedir. Çünkü, halen yaygın olarak kullanılan yakma teknolojileriyle çalışan bir kömür santrali ürettiği çevre maliyetini, zamana yaygın bir şekilde sürekli olarak çevreye yayar. Bir nükleer santral ise, daha ketumdur; ürettiği zarar potansiyelini radyoaktivite olarak kalbinde saklar ve çevreye, kontrollü bir baca gazı salımı dışında, hemen hiçbir şey salmaz. Ama bu, bir nükleer santralin sunduğu çevre riskinin daha düşük olduğu anlamına gelmiyor. Çünkü olası en kötü kazanın sonuçları, oransız farklıdır. Bir kömür santralındaki olası en kötü kaza bile, 'işyeri kazası' sayılır; yakın civarını pek fazla etkilemez. Halbuki, bir nükleer santral kazası, yakın çevrenin, tahliyesini gerektirebilir; bölgeye uzun süreyle geri dönülemeyebilir. Tüm ülke, hatta komşu coğrafyalar dahi ciddi biçimde etkilenebilir. Yani, bir kömür santrali yol açtığı çevre maliyetini zamana yaygın olarak taksitlendirmişken, bir nükleer santralde şişedeki cin dışarı çıktığı takdirde, çok daha ağır bir faturayı toptan ödetir, defaten.

Ek güvenlik sistemleri nedeniyle ki, bir nükleer santralin inşaat süresi uzun, ilk yatırım maliyeti yüksektir.

1000 MWe'lik birer ünite için; doğal gaz santrali 1 yılda tamamlanabilirken, nükleerin inşaatı en az 4-5 yıl alır; ortalama 6 yıldır. Doğal gazın 'mühendislik, temin ve inşaat' (EPC) maliyeti 1 milyar dolar düzeyinde iken, nükleerin gecelik (overnight) maliyetleri 3-4 milyar doları aşabiliyor. Rakamlar henüz netleşmiş de değil. Çünkü 30 yılı aşan durgunluğun ardından, nükleer güç sektörü hala bir alıcı piyasası ve teminciler, olası bir genişlemede pazar payı büyütebilmek için 'prestij teklifleri' veriyor. Nükleerde birim üretim maliyetinin %80 kadarı ilk yatırım, %20 kadarı yakıt, işletme ve bakım-onarım masraflarından oluşur. Doğal gazda bu oranlar tersinedir. Buna karşılık, nükleer santral, diyelim 40 yıllık proje ömrü boyunca, %80 emre amadelikle çalışıp, yılda 7 milyar kWh'dan, 280 milyar kWh elektrik üretir; birim fiyatı 10 sentten, 28 milyar dolarlık satış değeri... Cazip bir rakam, cin iyi bir hizmetkar... Ancak bu rakamlar, bir nükleer santral projesine farklılıklar kazandırır.

İlk yatırımın büyüklüğü, uzun inşaat süresindeki finans yükünün giderek ağırlaşması ve geri dönüşün geç başlaması

demektir. Nakit akışı 4-5 yıl kırmızıda derinleşip, sonra siyaha doğru tırmanmaya başlayacaktır. Proje zamanında tamamlanırsa, umulanı verir. Süre 1-2 yıl uzarsa, başa baş gelir. Sürüncemede kalırsa, faiz yükü projeyi beyaz file çevirir. Böyle bir finans yükünü kimse tek başına omuzlamak istemez. Ya kamu desteği vardır, ya da konsorsiyumlar devreye girer. Ve, ilk beton dökümünden itibaren, zamana karşı bir yarış başlar. Her projede öyledir de, nükleerde yoğun...

Proje, biri bitmeden diğeri başlayamayan, 30 kadar aşamadan oluşur. Her aşamanın, kalite ve güvenlik açısından, sürat ve isabetle denetlenmesi lazımdır. Denetleyen kurumun proje aşamalarını, önceden ayrıntılarıyla çalışıp, parmak uçlarına indirmiş olması gerekir. Aksi halde, süratle isabet birbiriyle çatışır. Santral devreye alındıktan sonra, en az 5 yıl, ağır amortisman öder. Ondan sonra, ciddi bir kaza olmadıkça, darpane gibi çalışır. Amortismanı ödenmiş santrallerin üretim maliyetlerine bakıp, nükleerin ucuz olduğunu söylemek yanıltıcı olabilir. Öte yandan, kalp erirse, proje erken ölür. Yani, işletme güvenliği de kritiktir. Hele kaza çevreyle bütünleşirse, reaktör kendi gibi 4 tanesinin ömür boyu getirisini beraberinde götürür. Buna rağmen, işletmeciler santralin 'gereksiz' durmasını istemez, kamu güvenlik ister. Denetleyen kurumun bağımsız olması gerekir.

Nükleer enerji: rönesans derken gelen felaket

II. Dünya Savaşı'ndan sonra enerji üretiminde, karbonla hidrojene, bir de uranyum eklendi. Doğal uranyumun kilogramında 760 milyar joule var. Üretim süreci yoğunlaştıkça, birim maliyetin sıfıra yakınsayacağı sanıldı. 'Bedava' elektrik ümidi ve 1974 petrol şokunun da etkisiyle, yüzlerce santral kuruldu.

Çağdaş teknolojik yaşamı; fosil yakıtların sırtından indirip, enerji yoğunluğu çok daha düşük olan yenilenebilir kaynakların sırtına yükleyip yola devam etmek, henüz mümkün değil.

1979 yılında, ABD'nin "Three Mile Island" santralindeki reaktörlerden birinde, cin ilk kez dışarı çıkmayı denedi; kalp kısmen eridi. Gerçi başaramamıştı; kaza sırasında can kaybı olmadığı gibi, kazanın sonuçları koruma kabının

içine hapsolunduğundan, çevreye aşırı miktarda radyasyon salınmadı. Fakat, bilindiği kadarıyla ilk kez, sivil halka yönelik bir 'yapay radyasyon' riski yaşanmıştı. Nükleer enerjideki gelişme duraksadı. Güvenlik sistemlerinde şart koşulan iyileştirmeler, süregiden inşaatları yavaşlatıp, inşaat sürelerini uzattı. Bu durum, ilk sermaye yatırım oranı yüksek olan nükleer santrallerin üretim maliyetlerinin, alternatiflerine göre yükselmesine yol açtı. Yeni siparişler dururken, eskilerinden çoğu iptal edildi. Ardından, 1986 yılında Sovyetler Birliği'nin Çernobil nükleer santralındaki ünitelerden biri aynı kazaya uğrayınca, bu sefer kazanın sonuçları, reaktör tam bir koruma kabına sahip olmadığından, kontrol altında alınamadı. Cin şişeden çıkmıştı: Oluşan radyasyon bulutu haftalarca, Türkiye dahil Avrupa üzerinde dolaştı ve yağmurlarla birlikte besin zincirine ulaştı. Çernobil civarındaki en fazla kirlenen bölgelerde yaşayan 135.000'den fazla insan boşaltılıp, yeniden yerleşime tabi tutuldu ve reaktör merkezli 30 km yarıçapındaki bir alan yasak bölge ilan edildi. IAEA ve Dünya Sağlık Örgütü'nün başını çektiği 'Chernobil Forumu' tarafından 2005 yılında açıklanan kapsamlı bir inceleme raporuna göre⁶, kazanın maddi faturası 100 milyar doları aşmış durumda. Fakat, insan sağlığı açısından sonuçları, ilk elde korkulduğu kadar büyük olmadı. Kaza ile doğrudan

bağlantılı ölümlerin sayısı, 2005 yılı ortası itibariyle, 47'si ilk müdahaleyi yapanların arasından olmak üzere, 56. Bu sayı, Çin'de halen kömür madenlerinde bir haftada ölenlerin sayısının yarısı kadar. Sonuç olarak; yeniden yerleşime tabi tutulan nüfustaki ömür boyu kanser vakalarının %3 oranında artması, en fazla radyasyona maruz kalmış olan 6,6 milyon kişiden 9.000 kadarının, radyasyon kökenli kanser ölümüyle karşılaşması bekleniyor. Ancak, kontrol grubunun dörtte biri zaten, Çernobil kökenli radyasyondan kaynaklanmayan, 'kendiliğinden oluşan kanser'ler nedeniyle öldüğünden, gelecekteki kanser vakaları arasında kazaya bağlı olanları belirlemenin zor olacağı düşünülmekte. Kazadan sonra Sovyetler Birliği ile Batı arasında, sivil nükleer güvenlik alanındaki işbirliği geliştirildi. Çernobil'deki üniteler kapatıldı ve RBMK tipi diğer reaktörlerde, Batı'nın asgari güvenlik standartlarını sağlayacak değişiklikler yapıldı.

Nükleer endüstrinin imajı ağır bir yara almıştı. Dikkatler üzerinde toplandı. Geçmişte, Batılı ülkelerdekiler de dahil olmak üzere, dünyanın çeşitli yerlerindeki yüzlerce nükleer reaktörde, radyasyon sızıntıları olmuştu. Gerçi her teknoloji girişiminin, hedeflediği yararların yanında bazı riskleri de beraberinde getirme olasılığı vardı. Enerji sektörü ise seracılığa benzemiyor, hemen her kulvarında ciddi riskler var. Ancak, bu sızıntılardan bazılarının gizlenmeye çalışılmış olduğu ortaya çıkınca, nükleer teknolojiye karşı güven daha da sarsıldı. Geniş kamuoyu kesimlerinin nezdinde, nükleer reaktörler atom bombalarıyla özdeşleştirilmeye ve radyasyon riski, biraz da görünmez bir tehdit oluşturması nedeniyle, abartılı bir şekilde algılanmaya başlandı. Nükleer enerji teknik bir konu olmaktan uzaklaşarak, büyük oranda siyasallaştı.

Bu arada; artan enerji fiyatları, daha önce petrol kuyularında yakılan doğal gazın kullanımını ekonomik hale getirdi. Dünyanın kabaran enerji iştahı büyük oranda bu kaynakla karşılandı. Ancak, 21. Yüzyıl'a girerken iklim değişikliği endişeleri, kanıtlarıyla birlikte arttı. Kyoto Protokolü ile başlatılan süreçle, fosil yakıtlardan uzaklaşmak gereği doğdu. Dünya köşeye sıkışmıştı. Akıllara nükleer enerji geldi.

Bu arada ABD'de, yeni nükleer santral kuramayan elektrik üreticileri, artan güvenlik önlemleri çerçevesinde ve işletme

yöntemlerinin geliştirilmesi sayesinde, ellerindeki reaktörlerle daha fazla üretim yapmaya başlamıştı. 1990-2003 yılları arasında, ortalama kapasite faktörü %66'dan %91'e çıktı.⁷ KWh maliyetleri aynı dönemde %44 azaldı. Benzeri gelişmeler diğer Batılı ülkelerde ve Three Mile Island kazasından sonra nükleer teknoloji ve denetim organizasyonunda köklü değişiklikler gerçekleştiren Güney Kore'de de yaşandı. Bu nedenledir ki, 1990'lardan sonra; Dünya'daki kurulu nükleer güç yılda sadece %1 oranında artarken, nükleer elektrik üretimi yılda %2-3 artarak, Dünya toplam elektrik üretimindeki %16 payını koruyabildi. Ayrıca, sektörün durgunluk döneminde, çok daha güvenli III. Nesil ve farklı amaçlara yönelik IV. Nesil reaktör tasarımları geliştirildi.

Sonuç olarak, Kyoto Protokolü'nu imzalamış olan Batılı ülkeler, yükümlülüklerini yerine getirebilmek için, yenilenebilir enerji kaynaklarını geliştirmenin yanında nükleer enerjiyi de zorunlu bir seçenek olarak görmeye başladılar. Finlandiya, Olkiluoto santral alanında 5. Reaktörünün inşasına girişti. Almanya ve İsveç, nükleer üretimden çekilme kararlarını gözden geçirme sürecine girdi. Kyoto Protokolü'nu imzalamamış olan ABD, yeni nükleer santraller kurma kararı aldı. 'Nükleer rönesans'tan bahsediliyordu. İngiltere'de Başbakan Tony Blair, "nükleer enerji geri geliyor" diyordu; "öfkeyle..."

Türkiye'de enerji tasarrufu alanında bir 'seferberlik' var. Fakat bütün bu çabalar, zaman ve kaynak gerektiren işler. Yani tasarruflu olabilmek için, adeta önce zengin olmak gerekiyor; yine tavuk-yumurta meselesi. Kaldı ki, Türkiye'nin tükettiği az enerjiden tasarrufla yetinip zengin olması mümkün değil; hangi fakir tasarrufla zengin olmuş ki?

Derken, 11 Mart 2011 Cuma günü Fukushima'da, nükleer enerjinin 40 yıllık tarihinde üçüncü kez, kalpler eridi. Çevreye Çernobil ölçeğinde radyasyon bulaştı. Gerçi şimdilik, bilindiği kadarıyla insan kaybı yok. Fakat faturasının, Çernobil'deki gibi 100 milyar doları aşacağı sanılmakta.

Nükleer enerjinin Türkiye'nin enerji stratejisindeki yeri
Türkiye, dünyanın 17'ci büyük ekonomisi. 2023'te, 1 trilyon dolarlık hacimle, ilk 10 arasına girmeyi hedefliyor. Şimdi 100 'milyon ton petrol eşdeğeri' (mtep) olan yıllık toplam enerji tüketiminin o zaman, 225 mtep'e ulaşması beklenmekte.

Yapı Kredi Private Banking'in ne farkı var?

Mesela Sanat...

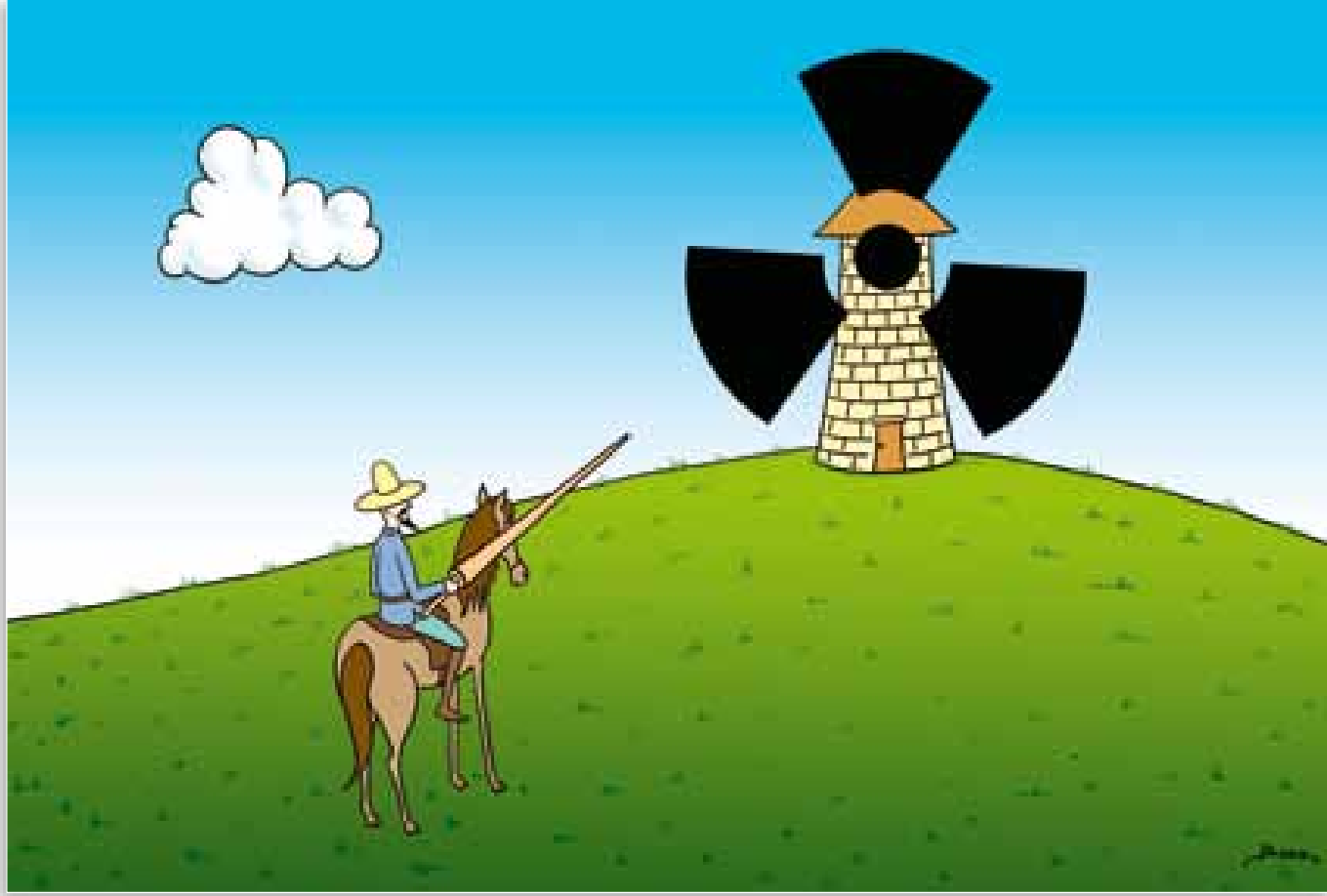

*B*iz size sanatla ilgilenen müşterilerimize verdiğimiz hizmetleri anlatalım, ne farkımız olduğuna siz karar verin.

Yapı Kredi Private Banking müşterileri eserler, sergiler, müzayedeler konusunda detaylı danışmanlık hizmeti alırlar. Üstelik sahip olmak istedikleri sanat eserleri için, bütün dünyada sadece çok özel müşterilere sunulan Sanat Eserleri Kredisi ve Sigortası kullanma ayrıcalığını da yaşarlar.

Özel Bankacılık'ın ışıltılı dünyasında Yapı Kredi Private Banking farkını yaşamak için sizleri de Özel Bankacılık Merkezlerimize bekliyoruz.

Fakat Türkiye fosil yakıt kaynakları açısından fakir bir ülke. Tükettiği enerjinin %70'ten fazlasını ithal ediyor, elektriğinin yarıdan fazlasını doğal gazdan üretiyor. Enerji faturası halen yılda 50 milyar doları aşmakta. Cari açık büyüyor. Bu açık artık kapatılmak zorunda. Aksi halde, ekonomik 'kalkış' (take off), bir kez daha burun üstü çakılmayla sonuçlanabilir.

Büyümenin, enerji faturası kontrol altında tutularak ve küresel eğilimler çerçevesinde, fosil yakıtlardan olabildiğince uzak durarak, 'sürdürülebilir' bir şekilde başarılması lazım. Bu ise, yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesine ağırlık vermek demek. Türkiye bu açıdan, güneş ve rüzgarda oldukça şanslı. Ancak, bu kaynakların kesintili veya değişken olması, yedek kapasitelerle kurulmalarını gerektiriyor. Bu ise güç üretiminde, halen %35'lere ulaşmış bulunan rezerv kapasitenin daha da genişlemesi demek. Yani, yenilenebilir enerji kaynakları en azından şimdilik, ilk elde görüldüğü kadar ucuz değiller. Öyle olsaydı etrafımız çoktan güneş ve rüzgar santralleriyle dolardı. Kamunun teşvikine ihtiyaçları var; keza, kaynak gereksinimi. Yani temiz olabilmek için zengin olmak gerekiyor; tavuk-yumurta meselesi... Ayrıca, bu alanda montajlarla yetinilmesi halinde, Türkiye'nin, yenilenebilir enerji tesislerinin

temel unsurlarını üreten Batılı zengin firmaları teşvik ediyor durumuna düşmesi olasılığı var. Tereddütler buradan ve diğer teknik uyum zorluklarından kaynaklanıyor. Kaldı ki, bildiğimiz şekliyle çağdaş teknolojik yaşamı; fosil yakıtların sırtından indirip, enerji yoğunluğu çok daha düşük olan yenilenebilir kaynakların sırtına yükleyip yola devam etmek, henüz mümkün değil.

Dolayısıyla, Türkiye'nin enerji güvenliğini sınırlarının ötesinde araması gerekmekte. Bunun bilinen iki yöntemi var: Biri enerji havzalarına güç yansıtmak, diğeri, uygun tarafları ortak enerji projelerinde bir araya getirip, karşılıklı çıkar zemini yaratmak. Türkiye 'yurtta sulh, cihanda sulh' rehber ilkemiz gereği bu ikincisini yapıyor. Coğrafyası, jeopolitik konumu, ülkeye özgün bazı imkanlar da sunmakta. Orta Doğu, Kafkaslar ve Hazar Havzası'nın petrol ve doğal gaz kaynakları ile Batı Avrupa arasında bir 'enerji koridoru' olmayı hedeflemesi bu yüzden. Böylelikle, hem ihtiyacının bir kısmını geçiş haklarıyla karşılayacak, hem de kendi enerji güvenliğini AB'ninkiyle giriftleştirip, ortak bir sorun haline getirmiş olacak. Ancak Türkiye'nin, geleceğine yönelik ümitlerini yalnızca boru hatları bekciliğine bağlaması mümkün değil.

Türkiye kişi başına enerji tüketiminde, dünya ortalamasının altında, OECD üyeleri arasında sonlarda. Kişi başına az enerji kullanıyor, fakat bu enerjiyi de verimli kullanamıyor: GSMH birimi başına enerji tüketimi, OECD üyeleri arasında en üst sıralarda. Bunun birden fazla nedeni var. Konut stokunun ısı yalıtımı kötü, iyileştirilmesi lazım. Ulaşım sektörü ve güç dağıtım şebekesi de öyle. Kıyaslamalı avantajlarını, demir-çelik, çimento gibi enerji yoğun bazı sektörlerde geliştirmiş; halbuki katma değeri daha yüksek olan temiz teknolojilerde de küresel yer edinmesi lazım. Halen kullandığı sanayi süreçlerinin pek çoğu, enerji hammaddelerinin neredeyse yok pahasına el değiştirdiği, verimlilik endişelerinin olmadığı dönemde tasarlanmış; gözden geçirilmeleri, gerekiyorsa yenilenmeleri gerekmekte. Gerçi tasarruf alanında bir 'seferberlik' var. Fakat bütün bu çabalar, zaman ve kaynak gerektiren işler. Yani tasarruflu olabilmek için de, adeta önce zengin olmak gerekiyor; yine tavuk-yumurta meselesi. Kaldı ki, Türkiye'nin tükettiği az enerjiden tasarrufla yetinip zengin olması mümkün değil; hangi fakir tasarrufuyla zengin olmuş ki?

Dolayısıyla Türkiye'nin, yenilenebilir enerji kaynaklarını geliştirirken, güç üretiminde temel ve zirve yükleri taşımak için sırtını dayayacağı, üretim şebekesinin omurgasını oluşturan, emre amadeliği yüksek, çekirdek bir santral filosunu da devreye sokabilmesi gerekmekte. Bu işlevi halen, doğal gaz santralleri üstlenmiş durumda. Halbuki bu pahalı bir yakıt, daha ziyade zirve yükü karşılamakta kullanılmalı. Eğer sözkonusu omurga filo, fosil yakıtlara dayalı olmayacaksa, nükleer santrallardan oluşmak zorunda. Kısacası, Türkiye'nin enerji stratejisi; küresel ortaklıklar ve 'enerji koridoru', tasarruf, yenilebilir enerji kaynakları ve ardındaki nükleer duvar olarak özetlenebilir. Bu stratejinin ciddiye alınması gerekir. Çünkü hatırlardadır; Türkiye enerji yetmezliğini, 80 öncesinde kısa bir süreyle, düşük dozda yaşadı; kesintiler, kuyruklar. Onun biraz ötesi; gasptır, darptır, soygundur, cinayettir, giderek çatışmadır. Enerji meselesi şakaya gelmez. Nükleer enerji hiç...

Türkiye nükleer enerji projesini, 40 yıldır tartışıp zaman kaybettiği için, bir an önce başlatmak cesaret ve kararlılığında görünüyor. En azından ilk ünitelerin, tüm yatırım masraflarını ve hatta işletmesini yapımçı yükümlendiğinden, mali riski

kendi açısından berraklaştırmış durumda. Ancak nükleerin bir de, en yakın dostlara dahi devredilemez nitelikte güvenlik boyutu var. Bunda hızlı bir yetenek inşası gerekiyor. Cesaret ve kararlılık, lütuf dolu iki fazilet. Türkiye bu ikisine sırt vererek çok şeyler başardı; ekonomisi lig değiştirdi, sosyal yaşamı üst düzeyde karmaşılaştı. Fakat, ileri teknolojilerin dünyası bizim için hala gizemli, biraz sisli. Yolun bundan sonrası için, o dünyada sağlam yürümek için iki fazilet yetmiyor; bir üçüncüsüne gerek var: Bilgi derinliği ve teknoloji hakimiyeti. "Eğitim şart."

Dolayısıyla Türkiye'nin, yenilenebilir enerji kaynaklarını geliştirirken, güç üretiminde temel ve zirve yükleri taşımak için sırtını dayayacağı, üretim şebekesinin omurgasını oluşturan, emre amadeliği yüksek, çekirdek bir santral filosunu da devreye sokabilmesi gerekmekte. Eğer sözkonusu omurga filo, fosil yakıtlara dayalı olmayacaksa, nükleer santrallardan oluşmak zorunda.

Akılcılık ve yarar/maliyet analizi

Nükleer enerji bu haliyle insanlık için, fare deneylerindeki peynire benziyor; kancanın ucuna takılı, kancada elektrik olabiliyor ve bazen şok verebiliyor. Ama vazgeçilebilir değil. Konuya hakimiyet kazanmamız lazım. Her teknik sorunun, bir mühendislik çözümü vardır. Önemli olan maliyet, ona bakmak lazım; maliyet/yarar analizini dikkatli yapmak. Kaza olasılığını sıfıra indirmek mümkün değil. Akılcı olan hedef, bu olasılığı kabul edilebilir bir düzeye indirmek ve gerçekleşmesi halinde isabetle yönetebilecek beceriye önceden sahip olmaktır. Bir de tabii, yaşam tarzımız itibarıyla, dileklerimizdeki çelişkileri görmek için, gerçeklerle yüzleşmek cesaretini göstermek...

- 1 Key World Energy Statistics, OECD/IEA, 2010.
- 2 World Energy Outlook 2010, IEA.
- 3 "Worldwide Look at Reserves and Production," Oil & Gas Journal, Vol. 103, No. 47 (December 19, 2005), pp. 24-25.
- 4 "Worldwide Look at Reserves and Production," Oil & Gas Journal, Vol. 103, No. 47 (December 19, 2005), pp. 24-25.
- 5 C.J. Campbell, J.H. Laherrère, The End of Cheap Oil, Scientific American, March 1998.
- 6 In Focus. Chernobyl, IAEA Raporu, 2006.
- 7 EIA, <http://www.eia.doe.gov/cneaf/nuclear/page/analysis/nuclearpower.html>

NÜKLEER VE FOSİL ENERJİNİN GEÇMİŞİ, BUGÜNÜ VE GELECEĞİ ÇÖZÜM: ENERJİNİN ETKİN KULLANIMI VE %100 YENİLENEBİLİR ENERJİ

Prof. Dr. Tanay Sıdkı Uyar

MÜ* Yeni Teknolojiler Arşt. ve Uyg. Mrk. Md.
WWEA** Bşk. Yrd. - EUROSOLAR*** Bşk. Yrd.ve Türkiye Böl.Bşk.

1850'li yıllara kadar doğal çevrede yaşayan, dünyanın her bölgesinde güneşin ısı ve ışığı ile doğrudan ısınan ve aydınlanan, güneşin türevleri olan biyokütlenin kimyasal enerjisini gıda ve ısınma için kullanan, güneşin buharlaştırdığı suların potansiyel enerjisi ve güneşin hareketlendirdiği havanın kinetik enerjisi ile yel değirmenlerini döndürerek un elde eden ve sulama yapan insanoğlu 18.yüzyılda İngiltere'de başlayan ve 1850 yılından itibaren tüm dünyaya yayılan sanayi devrimi sırasında yoğun enerji gereksinimini karşılamak amacıyla kömür ve diğer fosil kaynaklara yöneldi.

1970 yılına gelindiğinde, fosil yakıtların doğal çevreye ve insan sağlığına yaptığı tahribatın ve neden olduğu savaşların toplumsal maliyetleri nedeniyle, Merkez Kapitalist Ülkeler çözüm olarak enerjinin etkin kullanımına yöneldi. 1970'li yıllardan bugüne ulaşım, barınma, sanayi ve tarım benzeri insan faaliyetleri 10 misli daha az enerji tüketen son teknoloji ve yöntemler ile gerçekleştirilir hale geldi. Enerjinin etkin kullanımı, konfor ve ürün miktarından taviz vermeden, daha az enerji tüketerek insan faaliyetlerinin yürütülmesini esas alıyordu ve bugün aynı hedef, durumun farkında olan ülkelerce gözetilmektedir. 2030 yılında % 100

yenilenebilir enerjiye geçmeyi kararlaştıran ve bu amaçla 250 kişilik bir uzman kadro oluşturan Almanya Federal Cumhuriyeti enerjinin etkin kullanımı sayesinde enerjiye olan talebini yarı yarıya azaltmayı hedeflemektedir.

1830 larda başlayan fosil yakıt çağı sona ermiş ve fosil yakıtların atmosferde yakılmasının enerjide çözüm değil tam aksine, neden olduğu toplumsal maliyetler nedeniyle, sorunun bir parçası olduğu kanıtlanmıştır.

Fosil yakıt çağı kapanıyor mu?

Petrol krizi sonrası enerjide teknolojik çözüm arayan OECD ülkeleri petrol üreten ülkelere karşı önlem almak üzere Uluslararası Enerji Ajansı'nı (IEA) kurdular. 1980 yılından itibaren imzalanan IEA Teknoloji Uygulama Anlaşmaları kapsamında her ülkeden üniversite ve araştırma kuruluşlarının uzmanları biraraya gelerek Enerji Teknoloji Sistemleri Analiz Programı (ETSAP), güneşten elektrik ve proses ısısı üretim teknolojileri, rüzgar türbinleri, jeotermal enerji ve biyokütle santralleri gibi yenilenebilir enerji teknolojilerinin araştırılması ve geliştirilmesi konularında çalışmalara başladılar. 2010 yılına gelindiğinde, 1850 yılında mevcut olmayan ve bu nedenle de insanlığın kullanamadığı, her biri 25 000 kişinin elektriğini sağlayan rüzgar türbinleri ve binaların ihtiyaç duyduğu elektriğin tamamını sağlayan güneş güç sistemleri, yeryüzünde artık emre amadedir ve enerjide çözümün ilk adımıdır.

1992 den başlayarak fosil yakıtların (kömür, petrol ve doğal gaz) atmosferde yakılması ile atmosfere verilen karbon dioksit ve diğer sera gazlarının atmosferin ısınmasına ve büyük miktarda suyun atmosferde serbestleşmesine neden olduğu, Birleşmiş Milletlerin kararları haline gelmiş ve üyesi olmaya çalıştığımız Avrupa Birliğinin direktiflerinde bu gazların salınımının azaltılması, yani atmosferde fosil yakıtların yakılmaması, için alınacak önlemler yer almaya başlamıştır.

Bugün artık başta Almanya Federal Cumhuriyeti olmak üzere tüm merkez kapitalist ülkeler ve Çin Halk Cumhuriyeti hangi yılda % 100 yenilenebilir enerjiye geçeceklerini veya sıfır

karbon emisyonlu kentlere hangi tarihte kavuşacaklarının hesaplarını yapmaya başlamışlardır. Böylece 1830 larda başlayan fosil yakıt çağı sona ermiş ve fosil yakıtların atmosferde yakılmasının enerjide çözüm değil tam aksine, neden olduğu toplumsal maliyetler nedeniyle, sorunun bir parçası olduğu kanıtlanmıştır.

Nükleer santraller enerji üretmek için tasarlanmadı

Nükleer santraller ise 1950-1970 yılları arasında nükleer güce sahip olmak için yarışan ülkelerin geliştirmeye başladığı ve

yeryüzünün başına bela ettiği bir teknolojidir. Nükleer santral teknolojisine sahip olan ülkeler bir yandan atom bombası yapmak için gerekli malzemeyi bu reaktörlerden sağlarken diğer yandan reaksiyonun gerçekleştiği reaktörün kalbinde açığa çıkan ısıyı Çernobil ve Fukushima'da gerçekleşen kalp erimesini önlemek üzere reaktörün kalbinin dışına taşımak zorundadırlar. Bu atık ısı, reaksiyonun yan ürünü olup Sovyetler Birliğinde merkezi ısıtmada Fransa ve ABD gibi ülkelerde elektrik üretiminde kullanılmıştır.

Nükleer Santrallerin enerji hasat faktörü 0.35 mertebesinde. Enerji hasat faktörü her enerji çevrim teknolojisinin ömrü boyunca ürettiği toplam enerjinin, o teknolojinin yakıtının üretimi ve temininden başlayarak ömrü sonunda bertaraf edilip ortadan kaldırılana kadar tükettiği toplam enerjiye oranı ile hesaplanmaktadır. Bu bize nükleer santrallerin enerji üretim amacıyla tasarlanıp tesis edilmediklerini kanıtlamaktadır.

1978 yılından itibaren ABD'de tek bir yeni nükleer santral siparişi olmamış ve 1973 yılından sonra 100 santral siparişi de iptal edilmiştir. Almanya'nın tüm mevcut nükleer santrallerini kapatmayı kararlaştırdığı tüm dünyaca bilinmektedir. İngiltere 1980'li yıllarda özelleştiremediği nükleer santralleri lisans süreleri sonunda kapatmak durumundadır.

1978 yılından itibaren Amerika Birleşik Devletlerinde tek bir yeni nükleer santral siparişi olmamış ve 1973 yılından sonra yapılan 100 santral siparişi de iptal edilmiştir. Kongre kütüphanesi için hazırlanan bir raporda nükleer santrallerin pahalı olduğu,

* Marmara Üniversitesi ** Dünya Rüzgar Enerjisi Birliği *** Avrupa Yenilenebilir Enerji Birliği

Kongre Kütüphanesi için hazırlanan bir raporda nükleer santrallerin pahalı olduğu, atıklarının depolanmasının mümkün olmadığı, vatandaşların tesisin civarında yaşamak istemediği ve nükleer santrallerin gerektiği gibi denetlenmesinin çok büyük maliyetler gerektirdiği belirtilmektedir.

atıklarının depolanmasının mümkün olmadığı, vatandaşların kendilerinin sürekli korunması gereken bir tesisin civarında yaşamak istemediği ve nükleer santrallerin kamu çıkarları doğrultusunda gerektiği gibi denetlenmesinin çok büyük maliyetler gerektirdiği belirtilmektedir. Almanya Federal Cumhuriyeti'nin yeni santral kurmak bir yana tüm mevcut nükleer santrallerini kapatmayı kararlaştırdığı tüm dünyaca bilinmektedir. Ülkenin enerji sorunlarının ve çözümlerinin Parlamentoda ve kamuoyunda özgürce tartışılabildiği Almanya Federal Cumhuriyeti gibi ülkelerde nükleer santrallerin kapatılmasını geciktirmek isteyen karar vericiler ağır seçim yenilgilerine uğramaktadır.

Bugüne kadar nükleer santrallere bulaşmamış ülkeler çok şanslıdır. Nükleer santrallerin maliyeti yatırım ve işletme maliyetleri ile sınırlı değildir. Santral kuran ve işleten firmalar, çoğu kez bu maliyeti karşılamamakta ve iflas ettiklerini beyan edip aradan çekilmekte ve böylece bu maliyet santralin kurulduğu ülkede vatandaşların ödediği vergiler ile karşılanmaktadır. İngiltere 1980'li yıllarda özelleştiremediği nükleer santralleri lisans süreleri sonunda kapatmak durumundadır. Bu 19 nükleer santralin her birinin kapatılması için yaklaşık 10 milyar dolar ek maliyet anlamına gelmektedir.

İngiltere'nin bazıları tehlikeli olarak tarif edilen, yaşlanan nükleer tesislerinin temizlenme maliyetinin 73 milyar sterlinden daha fazla olabileceğinin BBC tarafından Nükleer Bertaraf Otoritesinin yetkili bir uzmanından öğrenildiğini biliyoruz.

Bir diğer sorun nükleer atıkların depolanması sorunudur. ABD de nükleer atık deposu, yüksek standartlar ve maliyetler nedeniyle işletmeye alınamamaktadır. Nükleer atıkları olan ülkeler tüm dünyada nükleer atıkların depolanacağı ülkeler aranmaktadır.

İptal edilen santral projeleri

Merkez kapitalist ülkeler, uzun vadeli enerji-ekonomi-çevre karar destek modellerini kullanarak, 1970'li yıllardan itibaren daha az enerji tüketen son kullanım cihazlarını geliştirmiş ve kullanmış, terk ettiği verimsiz ve kirlenici eski teknolojilerini de kampanyalar halinde doğaya ve insan sağlığına duyarlı olmayan ülkelerin vatandaşlarına pazarlamıştır. Bu çöp teknoloji transferi halen sürmektedir. 1980 yılından başlayarak başta ABD, Kanada, Japonya olmak üzere; katılan diğer OECD ülkeleri, rüzgar türbinleri ve güneş pilleri teknolojilerini geliştirmişler ve artık nükleer santraller veya yaşam çevresini tehdit eden petrol ve kömür santrallerinin yenilerini kurmamaktadırlar. 2008 de Amerika Birleşik Devletleri'nin Çevre Koruma Ajansı (EPA) bir termik santral projesini değerlendirirken tüm eyaletlerde aynı kriterlerin uygulanmasını kararlaştırmış ve bu karar planlanan 100 adet termik santral projesinin iptal edilmesi ile sonuçlanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde Başkan Yardımcısı Dick Cheney tarafından 2001 de ortaya konulan yeni kömür-yakan güç santrali kurma planı sonrası, 1 Şubat 2011 tarihinde Purdue Üniversitesi'nin aldığı karar ile, 150. yeni kömür santrali iptal edilmiştir.

Türkiye Avrupa'nın standartlarına uyarak, yenilenebilir enerjinin ülkenin enerji bağımsızlığı için gerekli olduğuna inanır ve sadece elektrik şebekesine ilişkin altyapıyı kurarsa Avrupa'da birinci sıraya oturabilecek kapasiteye sahiptir.

Öte yandan 2010 sonu itibarıyla dünyanın toplam kurulu rüzgar güç santrali kapasitesi 196 630 MW'a, yıllık elektrik üretim miktarı ise dünyada tüketilen toplam elektriğin % 2.5 olan 430 TWh'a ulaşmıştır. Rüzgar endüstrisinin 2010 ciro su 40 milyar EURO, toplam istihdamı ise 670 000 kişidir.

Rüzgar Güç Santralleri kurmada Çin Halk Cumhuriyeti ve Amerika Birleşik Devletleri dünyada, Federal Alman Cumhuriyeti ve İspanya ise Avrupa'da öncülük etmektedir. Türkiye tüm lisans vermedeki sınırlamalara ve alınan

Rönesans Tower - Kozyatağı / İSTANBUL

Güneşi ve rüzgarı Türkiye'ye göre yarı yarıya az olan Almanya 2030 yılında % 100 yenilenebilir enerjiye geçmeyi hedeflerken, Türkiye Cumhuriyeti termik ve nükleer enerjiden uzak durarak 5 yıl gibi kısa bir sürede % 100 yenilenebilir enerji hedefine ulaşabilir.

önlemlere rağmen işadamlarının çabaları nedeniyle kurulu rüzgar türbin kapasitesi olarak 2010 yılı itibarıyla 17. sıraya yükselmiştir. Eğer Türkiye Avrupa'nın standartlarına uyarak, yenilenebilir enerjinin ülkenin enerji bağımsızlığı için gerekli olduğuna inanır ve sadece elektrik şebekesine ilişkin altyapıyı kurarsa Avrupa'da birinci sıraya oturabilecek kapasiteye sahiptir. Danimarka elektriğinin % 21 ini, Portekiz % 18 ini ve İspanya % 16 sını rüzgar güç santrallerinden üretmektedir. Dünya Rüzgar Enerjisi Birliği dünyadaki toplam kurulu güç kapasitesinin 2015 yılında 600 000 MW 'a, 2020 yılında 1 500 000 MW 'a ulaşacağını öngörmektedir.

2010 Sırası	Ülke	2010 Sonu Toplam Kapasite	2010 Eklenen Kapasite	2010 Büyüme Oranı	2009 Sıralaması	2009 Sonu Toplam Kapasite	2008 Sonu Toplam Kapasite	2007 Sonu Toplam Kapasite	2006 Sonu Toplam Kapasite
		[MW]	[MW]	[%]		[MW]	[MW]	[MW]	[MW]
1	Çin	44.733,0	18.928,0	73,3	2	25.810,0	12.210,0	5.912,0	2.599,0
2	ABD	40.180,0	5.600,0	15,9	1	35.159,0	25.237,0	16.823,0	11.575,0
3	Almanya	27.215,0	1.551,0	6,0	3	25.777,0	23.897,0	22.247,4	20.622,0
4	İspanya	20.676,0	1.527,2	8,0	4	19.149,0	16.689,0	15.145,1	11.630,0
5	Hindistan	13.065,8	1.258,8	10,7	5	11.807,0	9.587,0	7.850,0	6.270,0
15	Avustralya	1.880,0	3,0	0,2	14	1.877,0	1.494,0	817,3	817,3
16	İrlanda	1.428,0	118,0	9,0	16	1.310,0	1.027,0	805,0	746,0
17	Türkiye	1.274,0	477,5	59,9	19	796,5	333,4	206,8	64,6

Avrupa Birliği ülkeleri 2020 yılında enerjilerinin % 20 sini hidrolik dışı yenilenebilir enerjilerden karşılamak zorundadır. Yakıtları fosil enerji miktarını % 20 azaltmak ve % 20 daha az enerji kullanarak ulaşım, konut, sanayi ve tarım faaliyetlerini sürdürmek zorundadır.

Güneşi ve rüzgarı Türkiye'ye göre yarı yarıya az olan Almanya 2030 yılında % 100 yenilenebilir enerjiye geçmeyi hedeflerken, Türkiye Cumhuriyeti termik ve nükleer enerjiden uzak durarak 5 yıl gibi kısa bir sürede % 100 yenilenebilir enerji hedefine ulaşabilir.

Termik santrallerin ve nükleer santrallerin kullanımı Türkiye Cumhuriyeti gibi imtiyazlı ortak statüsü verilmek istenen ülkelere uygun görülmekte ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği standartlarına ulaşması istenmemektedir. AB üyesi ülkelere Yunanistan, İrlanda ve Portekiz' de yaşanan krizlerin ana nedeni de budur. Tek farkla

Türkiye Cumhuriyeti benzer bir krizi yaşadığında Avrupa Birliği yardımcı olmak zorunda olmayacaktır.

EUROSOLAR Türkiye olarak 6-8 Ekim 2011 tarihlerinde İstanbul'da Uluslararası % 100 Yenilenebilir Enerji Konferansı ve Sergisini düzenliyoruz. Enerji üretim sektöründe yer alıp, geleceğin teknolojilerine yatırım yaparak varlıklarını sürdürmeyi hedefleyen kuruluş ve firmalardan, araştırmalarını güneş çağının gereklerine uygun olarak planlayan Üniversiteler ve araştırma kuruluşlarından konferansımıza katılmalarını, destek olmalarını ve tebliğ vermelerini bekliyoruz.

Kaynaklar:

www.irene2011.com

CRS Issue Brief for Congress. Received through the CRS Web. Order Code IB88090. **Nuclear Energy Policy.** Updated March 15, 2006. Mark Holt ...Resources, Science, and Industry Division
http://en.wikipedia.org/wiki/Nuclear_power_in_the_United_Kingdom
<http://www.power-technology.com/features/feature112454/>
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/science/nature/7421879.stm>
<http://dddusmma.wordpress.com/2011/03/29/epa-war-against-coal-continues>
<http://lowbagger.org/coalabandoned.html>
<http://greenanswers.com/news/219859/150th-new-coal-plant-cancelled-us>

109 yıldır
gelişim devam ediyor

KÜRESEL ENERJİDE DÜZEN VE OYUNCULAR DEĞİŞİYOR

Mehmet Ögütçü¹

Uluslararası Enerji Ajansı ve OECD Üst Düzey Yöneticisi

Dünya’da enerji alanında yaşanmakta olan köklü dönüşümler, küresel sisteme göbeğimizden bağlı olduğumuz için, bizi de derinden etkiliyor, gecikmeksizin uygun politikalar geliştirmemizi zorluyor.

Doğal gaz ve petrolde ithalattan başka seçeneğimiz yok. Toplam petrol üretimimiz ihtiyacın yüzde 10’unu bile karşılamıyor. Doğal gaz rezervlerimizin hepsini üretime dönüştürsek ülkenin en fazla sekiz aylık gaz tüketimini karşılamaya yetiyor. Doğu Karadeniz’deki umut verici rezerv haberleri henüz derde deva olacak boyutlarda değil.

Rusya’nın petrolünün önemli bir kısmı Boğazlarımız üzerinden yüksek değerli uluslararası piyasalara akıyor. Irak petrolü de Kürdistan Özerk Bölgesi’nden geçerek ülkemize giriyor ve Ceyhan’dan yükleniyor tankerlere nihai alıcılara ulaşmak üzere.

¹ ogutcudunya@yahoo.co.uk

Azeri petrolünü ve kısmen Kazak petrolünü de Baku-Tiflis hattı üzerinden Ceyhan’a ulaştırıyoruz. Boğazların yükünü hafifletmeyi ve çevre zararının asgariye indirmeyi hedefleyen Samsun-Ceyhan hattı da şimdilik tasarım aşamasında.

Rusya’nın gazı Mavi Akim ve Batı Trakya hattından, Azeri gazı Bakü-Tiflis-Erzurum güzergâhından, İran gazı doğrudan sınırımızı geçerek giriyor ülkemize. Yakından Kuzey Irak’tan gaz boru hatları da döşenmeye başlanacak.

Sadece önemli bir enerji tüketicisi ve transit ülkesi değiliz aynı zamanda çevremizdeki coğrafya dünya petrol ve gaz rezervlerinin üçte ikisine sahip. Yenilenebilir enerjiye en fazla yatırım yapan ülkelerin başında geliyoruz. Birçok elektrik santralimizin yenilenmesi zamanı geliyor. Doğal gaz dağıtımı büyük ölçüde özelleştirildi. Nükleer enerjiye geçmek için yaptığımız

hamlelerin tarihi kalın ciltli bir kitap oluşturacak zenginlikte ama en iyimser tahminle daha en az bir on yıl nükleer enerjiden yararlanamayacağız.

Yalnızca içeride yarattığı dalgalanmalar nedeniyle değil dış ilişkilerimizde de belirleyici bir unsur haline gelmekte olan enerji ve onun iplerini elinde tutanlar, önümüzdeki dönemde hem siyaset hem de ekonomideki yeni güç dengelerinde öne çıkacaklar.

Türkiye enerji talep artışında neredeyse Çin’in hemen arkasından geliyor. Hızla büyüyen, kentleşen ve tüketim eğilimi yüksek orta kesimin palazlandığı bir pazar. Sadece Türkiye’de değil dünyanın her köşesinde orta sınıfın hesapsız kitapsız satın alma çılgınlığı var; muazzam enerji tüketiliyor.

Bugün bile bu tüketimi karşılamada arz sıkıntısı yaşıyorsa siz tahmin edin önümüzdeki 20 yılda – şayet yeni enerji kaynakları çıkartılıp işletilmez, devrimci teknolojik buluşlar gerçekleşmez, tüketim çılgınlığı dizginlenmezse, iklim değişikliği dâhil çevre kaygıları dikkate alınmaz ve enerji verimliliğinde büyük sıçramalar yapılmazsa – dünyamızın nasıl bir durumla karşı karşıya kalacağını.

Gücün ve servetin enerji açığı olan ülkelere enerji fazlası olan Rusya, Suudi Arabistan, Venezüella, Kazakistan gibi ülkelere kaydığı, alternatif enerji kaynakları arayışının aciliyet kazandığı bir düzen olacak gibi görünüyor.

Daha kaynak kıtlığının körüklediği jeopolitik gerilimleri, petrol ve gaz tankerlerini tehdit eden deniz korsanlığını, hukuki uyuşmazlıkları, transit sorunlarını, teknoloji ve maliyet sorunlarını hesaba katmadık bile.

Yeniden artmaya başlayan petrol fiyatları, üretici ülkelerin kaynak milliyetçiliği damarlarının kabarması, enerji üretim bölgelerindeki jeopolitik riskler, tüketici ülkelerin ikmal güvenliği, üreticilerin talep yokolması kaygıları, iklim değişikliğinin tahminlerden önce gerçekleşmeye başladığı korkusu, 2030’a kadar 21 trilyon dolara varan enerji yatırım gereksinimi, boru hatları savaşları, yeni enerji ekonomisine geçiş sancıları gibi gelişmeler hepimizi oldukça “enerjik” tutuyor.

Sınırlı kaynaklar, yatırımlardaki yavaşlama nedeniyle üretim azalma eğilimine giriyor ve ülkeler arasında müthiş bir rekabet yaşanıyor kıt enerji kaynaklarının ve bunların getirisinin nasıl paylaşılacağı konusunda... Ülkeler daha fazla kazanmak istiyor kendi kaynaklarından, hakli olarak...

Bir zamanlar “Seven Sisters” olarak bilinen büyük çokuluslu Batılı petrol şirketleri şimdi “Seven Brothers” diyebileceğimiz Gazprom, CNPC, Petrobras, Petronas, Aramco, KMG, ONG gibi ulusal petrol şirketleri karşısında zemin kaybediyorlar. Sözleşmelerin dengesi onların lehine değişiyor. Rezervlerin çoğunluğu ulusal şirketlerin elinde. Ama yine de çokuluslu şirketlere olan ihtiyaç devam edecek; Teknoloji, finansman, yönetim becerisi, uluslararası pazar deneyimi gibi nedenlerle...

Galiba yapılması gereken şey, ortaklaşa paylaşılan, yararı hakkaniyete göre dağıtan yeni bir iş modeli geliştirmek. Irak, Brezilya, Hindistan ve Rusya’da bunun yeni örneklerini görüyoruz. Biz de bu tur iş modellerini esas alarak hem ülke içinde hem de komşu ülkelerde ciddi etkinlik göstermenin yolunu bulabilmeliyiz.

Yükselen talep, güçlü yeni enerji tüketicilerinin yükselmesi ve küresel enerji arzının yeterince genişleyememesi bildiğimiz enerji

bolluğuna göre şekillenmiş dünya düzenini ciddi şekilde sarsıyor, yerine “yükselen güçler/ küçülen gezegen” olarak tanımlanabilecek bir düzen geliyor.

Bu düzen, giderek azalmakta olan petrol, doğal gaz, kömür ve uranyum için uluslararası rekabetin çatışmaya dönüştüğü, gücün ve servetin enerji açığı olan ülkelere enerji fazlası

olan Rusya, Suudi Arabistan, Venezüella, Kazakistan gibi ülkelere kaydığı, alternatif enerji kaynakları arayışının aciliyet kazandığı, iklim değişikliğinin tüm hesaplara yansıtıldığı bir düzen olacak gibi görünüyor.

Çin, 2030’a kadar günde 13 milyon varil ham petrolü nereden ithâl edeceğini düşünüyor kara kara. Aynı şekilde elektrik üretimi, sanayi, tarım ve evlerde kullanılmak üzere boru hattı ve sıvılaştırılmış doğalgaz talebi de toplam enerji bileşimindeki mevcut yüzde 3’den o zamana kadar dört kat artarak yüzde 12’ye yükselecek

Ekonomisini göbeğinden petrol ve doğal gaz ihracına bağlamış Rusya, Hazar ve Körfez ülkeleri, Venezüella,

Nijerya'nın gözleri fiyat oynamalarında. Aralık 2009'da Kopenhag'da imve kazanan iklim değişikliği sözleşmesinin getireceği yükümlülükler kadar temiz enerji ekonomisine geçişin sağlayacağı yeni fırsatlar da müteşebbislerin, politika yapıcıların beynini karıncalandırıyor.

Petrol satışından elde ettikleri vergiler olmasa birçok ülkenin hazinesi çökebilir. Ama onlar da fiyatlarda aşırı yükselişlerin gelecek talep güvenliğini tehlikeye düşüreceğinin farkındalar. Üreticiler ile tüketiciler arasında diyalog arayışı karşılıklı...

Önümüzdeki çeyrek yüzyılda meydana gelecek tüketim artışının neredeyse dörtte üçü başını Çin ve Hindistan'ın çektiği dinamik eski "Üçüncü Dünya"dan gelecek. Bu talep artışını karşılayacak alternatif yakıtlara umut bağlamanın sağlam temelleri de yok gibi.

Görünür gelecekte fosil yakıtlara bağımlılığımızın da devam edeceği anlaşıyor. Üniversite ve şirket laboratuvarlarında geliştirilen yaratıcı enerji çözümlerinin aslında karşı karşıya olduğumuz meydan okumaya çare olamayacağı anlaşıyor. Rüzgâr, güneş ve hidro-elektrik dâhil yenilenebilir enerji kaynaklarının bugün dünya enerjisindeki payı yüzde 7.4. Nükleer enerji de ilave yüzde 6 sağlıyor. Geriye kalan yüzde 86 petrol, doğal gaz ve kömürden oluşan fosil yakıtlar.

Mevcut eğilimler devam ederse 2030'da da fosil yakıtlar aynı yüzdeyi koruyacaklar. Yenilenebilir enerji kaynakları ise sadece yüzde 8.1'e yükselecek. Çok umut bağlanan "nükleer rönesans" beklendiği gibi gitmiyor. Japonya'daki trajik kaza nükleerde bugüne kadar sağlanan ivmeyi yavaşlattı, hatta biraz gerilettili. Yeniden bir on yıl çalışmak gerekecek kamuoyunun nükleere desteğini kazadan önceki düzeye geri getirebilmek için.

Enerji yoğun sanayilerden ve yaşam biçiminden, temiz enerji ekonomisine geçiş bizim için bir seçim değil kaçınılmaz bir zorunluluk. Mevcut haliyle dünya ekolojik sisteminin bu enerji düzenini sürdürmesi mümkün değil. Şayet devrimci bir teknolojik buluş gerçekleştirmezsek, fiyat şoku yaşamazsak ya da geleneksel yaşam tarzımızı değiştirmezsek gelecek bugünden daha parlak gözüküyor

Yaşadığımız temel güç kaymalarının doğrudan sonucu olarak küresel enerji dengeleri kökünden sarsılıyor, yeni bir "Dünya Enerji Düzeni"nin yükselişine tanıklık ediyoruz. Tüm

ülkelerin temel hedefi süratli ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek için gerekli enerji ikmalini kesintisiz, çeşitli kaynaklardan ve mümkün olduğunca uygun fiyatlarda temin etmektir. Bu nedenle de, enerji güvenliği her ülkenin can damarı; hem ekonomi hem de dış politika yönetiminin en öncelikli gündem maddesi.

Bu itibarla, dünyada neler yaşandığını iyi okumak ve kendimize gelecek eğilimlerini de dikkate alan dersler çıkartmak zorundayız. Süregiden köklü değişim süreci hepimizin yaşamını şu ya da bu şekilde etkileyecek. Enerji açığı olan ve ithalata bağımlı bizimki gibi ülkelerde yoksullar ve orta sınıf tüketiciler en olumsuz etkilenecekler. Sanayinin rekabet gücü aşınabilir. Vergi gelirleri de öyle. Ama yüksek gelirli petrol üreticileri ile ticaret, yatırım ve finansman bağları da güçlenecektir olumlu taraftan bakılırsa.

Enerjiyi tek başına düşünemeyiz. Vergi, çevre, rekabet, sanayi ve yatırım, ticaret politikaları, dış politika ve güvenlik stratejimiz ile de yakından bağlantılı. Bu karmaşık süreci çok iyi ve bütünleşmiş şekilde yönetmemiz, bu alanda insan kaynağını zenginleştirmemiz, kurumsallaşmamız gerekiyor. Bu işi tek başına devlet aktörlerinin yürütmesini de beklemeyelim. Uluslararası şirketler gibi çalışacak, buna göre yapılandırılmış, finansman modeli oturtulmuş ama devletin stratejik ağırlığını hiçbir zaman kaybetmeyeceği bir yeni tasarıma acilen ihtiyaç var.

Petrolde, gazda, elektrikte, kömürde, rüzgâr, jeotermal ve güneşte uluslararası kurallara göre oyunu oynayabilecek kendi bölgesel enerji devlerimizi süratle yaratmak zorundayız. Özel sektörün dinamizmini de arkamıza alacak şekilde. Tekerleği yeniden icat etmeden mevcut modellerden istifade etmeliyiz. Dünya Bankası, IEA ve Avrupa Birliği bize bazı yararlı tavsiyeler sunuyor ama sonuçta enerji stratejik bir sektör ve bu konuda son sözü biz söylemeliyiz. Berrak bir vizyonumuz olması gerekiyor.

Tüm bunları resmin tamamını gösteren, küresel gelişmeleri hesaba katan bir yol haritası olmadan, bölük pörçük adımlarla yapamayacağımız aşikâr. Artık Brüksel, Moskova ya da Washington'da çizilmiş yol haritalarından ziyade, etkisi önümüzdeki dönemde daha da fazla hissedilecek yeni dönüşümü de hesaba katacak şekilde, toplumsal boyutu ihmal edilmeyen, gelecek kuşaklar için yeni bir ekonomi, enerji ve siyasi gündem rotası çizmek zorundayız.

Asıl süper 'Siz'siniz!

Dünya çapında her sektörün süpermarkalarını belirlemek üzere 86 ülkede faaliyet gösteren Superbrands'ın ulusal jürisi ve tüketici anketi ile **Horoz Lojistik, Türk Lojistik Sektörünün Süpermarkası*** seçildi. Biliyoruz ki, bugün bulunduğumuz konum, bizi buraya ulaştıran her kilometre taşındaki müşterilerimizin, çalışanlarımızın ve ülkemizin eseri. **Asıl süper, sizsiniz!**

*Supermarka - Superbrand Tüketicilerin bilinçli veya bilinçaltı arzuladığı, tanıdığı ve bir ücret ödeyerek sahip olmak istediği, duygusal veya fiziksel avantajları diğer markalara göre çok daha yüksek oranda sunan marka 'Süpermarka' olarak adlandırılıyor.

www.horoz.com.tr

TÜRKİYE’DE BİR ENERJİ BORSASI KURULMALIDIR

Batu Aksoy

CEO & Yönetim Kurulu Üyesi
Turcas Petrol A.Ş.

Rekabete dayalı bir yapının tesis edildiği, iyi işleyen bir elektrik piyasasının en önemli unsuru güvenilir, maliyetlerin şeffaf ortamda olduğu, etkin fiyat mekanizmasıdır. Sistemdeki arz talep dengesini yansıtan referans fiyatın oluşması piyasa katılımcıları için önemli bir gösterge niteliğindedir. Piyasanın gelişimine katkıda bulunacak, arz güvenliğini sağlayacak ve aynı zamanda rekabetçi ortamı güçlendirecek yatırım kararlarının alınması açısından da söz konusu mekanizmalar yoluyla oluşan güvenilir fiyatların referans değer olarak oluşturulması ve de kullanılması büyük önem taşımaktadır.

Mevcut gün-öncesi ve dengeleme-güç piyasası yapısı, Sistem İşletmecisi’nin kumandasında teknik kısıtlardan ve arz-talep sapmalarından doğan üretim birimi veya şebeke kapasite yetersizliklerini otomatik veya kısa vadeli önleme ve şebeke yük-frekans dengesini yönetme felsefesi üzerine kurulmuş olması ve şeffaflığının sınırlı olması sebebiyle güvenilir gösterge niteliğinden uzak durumdadır. Bahsi geçen şebeke yönetim felsefesi, Sistem İşletmecisi’nin mevzuatla tanımlanan doğal rolüdür. Sistem İşletmecisi ile Piyasa İşletmecisi’nin rolünün bu fiziksel

dengelemenin sağlanmasından itibaren ayrıştırılması ve marjinal fiyat oluşumuna spot piyasa, vadeli işlemler piyasası gibi birden fazla mekanizma yolunun açılması gerekmektedir.

Enerji piyasası tasarımının temelini, tarafların karşılıklı mutabakatı ile anlaşma şartları belirlenen ikili anlaşmalar oluşturmaktadır. İkili anlaşmaların tarafların kendine özgü ihtiyaçlarını yansıtmaması, standart olmaması ve diğer piyasa katılımcılarının bilgisine açık olmaması sebebi ile bu anlaşmalardan doğan fiyat sinyalleri, referans (“**gösterge fiyat**”) niteliği taşımayabilir.

İkili anlaşmalardan yola çıkılarak sözleşme koşul ve şartlarında standartlaşmaya gidilmesi ve bu sözleşmelerin ticaretinin yapılacağı tezgah-üstü ve organize piyasaların kurulması ile gösterge fiyat oluşumunu sağlayacak güvenilir mekanizmalar kurulabilmektedir. Piyasa tasarımından bağımsız olarak, enerji borsaları likidite derinliğinin yeterli seviyeye ulaşması ile beraber piyasa yapısının vazgeçilmez bir parçası olarak işlev görürler. Artan likidite derinliği, sadece enerji sektöründe faaliyet gösteren arz güvenliğini sürekli kılan üretici ve tedarikçileri için değil, piyasa katılımcısı olmaya aday büyük enerji tüketicileri ve finans sektörü

kuruluşları dahil olmak üzere çok çeşitli oyuncuları çekecektir. Doğru işleyen bir enerji piyasasının oluşması ve arzu edilen yatırımların sürekliliğinin sağlanabilmesi için öncelikle derinliği artırılması gerekmektedir.

Elektrik enerjisi piyasaları, vadeye göre değişen fiyatın piyasa şartlarında belirlenmesi kapsamında spot ve vadeli piyasa mekanizmaları olarak ikiye ayrılacaktır. Spot piyasada, elektrik enerjisinin alım ve satımı kısa bir zaman dilimi öncesinde gerçekleşecektir. Vadeli işlem piyasalarında ise sözleşmenin temel şartları önceden belirlenmekte, ancak fiziki teslimat ve ödemeler önceden belirlenmiş ileri bir tarihte yapılacaktır. Dolayısıyla, sözleşmedeki fiyat vade bitim tarihindeki spot fiyata ait beklentiyi yansıtacaktır.

Spot piyasalar, üreticilerle son tüketiciler arasında kısa vadeli, gerçek zamanlı arz-talep dengesine dayalı şeffaf piyasa fiyatı oluşumu, gelecek fiyat beklentisinin yansıtılması ve kısa vadeli taleplere cevap verilmesi misyonunu üstlenecektir. Gün Öncesi Spot piyasaları, anonim satınalmalara izin verecek satış kanalları oluşturacak ve fiyatları şeffaf hale getirecektir. Gün-ici spot piyasaları ise gösterge fiyatları oluşturacak ve hacim risklerinin yönetimine izin verecek, arbitrajın kontrolüne ve dengelemenin sağlanmasına yol açacak ve standart sözleşmelerle derinliğin artmasını temin edecektir.

İkili anlaşmalardan yola çıkılarak sözleşme koşul ve şartlarında standartlaşmaya gidilmesi ve bu sözleşmelerin ticaretinin yapılacağı tezgah-üstü ve organize piyasaların kurulması ile gösterge fiyat oluşumunu sağlayacak güvenilir mekanizmalar kurulabilmektedir.

Spot piyasalarda oluşan fiyatların kısa dönemli piyasa dengesini yansıtması ve piyasa dengesindeki kısa vadeli değişikliklerden dolayı dalgalanması tüm piyasa katılımcıları için belirsizlik unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, piyasa katılımcıları açısından riskten korunmaya yönelik standart ürünlere ihtiyaç duyulmakta ve artan ürün çeşidinin işlem görebileceği vadeli işlem piyasalarını zorunlu hale getirmektedir. Vadeli işlem piyasaları hem risk yönetimi araçlarının hem de ileri vadeli fiyat eğrisinin oluşumunu sağlayarak yeni yatırımlar için gösterge fiyat sinyali üretebilmesi açısından önemlidir.

Vadeli işlem piyasaları, borsadaki gün sonrası teslimat yöntemi ile risk yönetimi açısından temel teşkil ederken fiyat riskinin yönetimini ve yatırımın güvence altına alınmasını temin edecektir. Tezgahüstü piyasalar, açık pozisyonların değerlemeleri için temel oluşturacaktır. Risk alma eğilimi olan oyuncular için arbitraj ve spekülasyon platformu olarak değerlendirilebilecek piyasa verimliliğini artırmaya ve işlemleri artırmaya hizmet edecektir. Opsiyonlar, gelecek piyasalarının da spot piyasanın likidite derinliğini güçlendirirken takas ve teminat yönetimi başlığı altında temerrüt riskini ortadan kaldıracaktır.

Elektrik enerjisine ilişkin sözleşmeleri fiziksel anlaşmalar ve finansal anlaşmalar olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür:

Fiziksel anlaşmalar, elektrik enerjisinin fiziki teslimatına yani, öngörülen zaman dilimi içerisinde tarafların üretilen elektriği şebekeye temin etme yükümlülüğünün ve şebekeden çekme hakkının bulunduğu sözleşmelerdir.

Finansal sözleşmeler ise standart nitelikteki şartları içeren, fiziki teslimat yükümlülüğü bulunmayan, bu sebeple piyasa katılımcıları için piyasa riskinin yönetilmesine de imkan veren sözleşmelerdir.

Bir elektrik piyasasının başarısı için, fiziki teslimatı sağlayacak teknik yetkinliğe ve finansal piyasayı (uzlaştırma, takas, v.b.) işletecek finansal yetkinliğe sahip olmak şarttır. Teknik yetkinlik sistem işletmecisi ve piyasa işletmecisi tarafından sağlanabilirken, finansal yetkinlik finans sektörü kurumları (örneğin finans kuruluşları, bankalar, vadeli işlemler ve opsiyon borsası, Sermaye Piyasası Kurulu, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, aracı kuruluşlar, v.b) tarafından sağlanabilir.

Doğru tasarlanmış, şeffaf ve etkin işleyen bir piyasa yapısının tasarımında takas mekanizması kritik öneme sahiptir. Takas mekanizması, piyasa katılımcılarının işlemlerinden doğan borç ve alacakların hesaplanması; teminatların belirlenmesi ve uygulamasının yönetilmesi, tarafların hak ve yükümlülüklerinin garanti edilmesi olarak tanımlanabilir. Maddi ve bürokratik işlem maliyetlerinin asgariye indirilmesi temin edilmedi.

Tüm bu sürecin sağlıklı çalışabilmesini temin için yasalar ve bağlı yönetmeliklerin eşgüdüm içinde uyumlu hale getirilmesi Düzenleyici Kurum ve Piyasa Katılımcılarının oluşturacağı Piyasa Gelişim İzleme ve Danışma Kurulu ile güvence altına alınmalıdır.

Enerji Piyasalarında borsa oluşumu çerçevesinde enerji ticareti ile uğraşan tüzel kişilerin oluşturduğu Borsa Konseyi'nin, Piyasa İşletmecisi'nin, piyasa gözetim ve denetleme mekanizmasının yönetimini üstlenecek Borsa Denetleme Otoritesi'nin teşkili yasa ve yönetmeliklerle teminat altına alınmalıdır. Borsanın özel hukuk çerçevesinde Danışma ve İcra Kurulları'nın oluşturulması sağlanmalıdır.

Likidite derinliğine sahip olmanın avantajları üç ana başlıkta toplanabilir:

1. Enerji Piyasası katılımcıları arz güvenliğini teminat altına alacaklar ve verimsizlikler ve sübvansiyonlar ortadan kalkacaktır.
2. Yatırımcılar, şeffaf ve güvenilir gösterge gelecek fiyatlarına sahip olacak, yatırım kararlarını bu ekonomik değerleri ve arz-talep dengeslerini gözeterek alabileceklerdir.
3. Risk pozisyonlarının kısa, orta ve uzun vadeli yönetilebilmesi için gerekli altyapı oluşacak, sistemin güvenilirliği güvence altına alınabilecektir.

EÜAŞ Santralleri'nin özelleştirilmesi süreci likidite derinliğinin artması açısından büyük önem arz etmektedir. Mevcut enerji alım ve satış anlaşmaları gelecekteki likidite derinliğinin gelişimi için belirleyici olacaktır:

- (1) EÜAŞ ile TETAŞ arasındaki Enerji Alım Anlaşması,
- (2) Yap-İşlet; Yap-İşlet-Devret Finansman Modeli Enerji Üretim Şirketleri ve Diğer Özel Enerji Üretim Şirketleri ile TETAŞ arasındaki Enerji Alım Anlaşması ve
- (3) TETAŞ ile Dağıtım Şirketleri arasındaki Enerji Satış Anlaşması.

Bahsi geçen anlaşmalar Türkiye Elektrik Enerjisi toplam tüketiminin %79'unu teşkil etmektedir. Bu hacimlerin, enerji piyasalarının inisiyatifini bırakılması ile piyasa derinliği önemli ölçüde artacaktır. Bu sebeple, kamu şirketleri arası ve kamu şirketleri ile özel dağıtım şirketleri arasındaki sözleşmelerin geçiş dönemi tamamlandığında uzatılmaması gerekmektedir.

Sonuç olarak, Sağlıklı işleyen enerji piyasaları, enerji merkezinin oluşturulması için gereken tüm altyapı projelerinin finansmanı ve inşaatı için gereken özel sektör yatırımlarının sağlanması için en iyi yoldur. Türkiye, Enerji Borsası ile çok sayıda yabancı yatırımcıyı çekecek ve böylece arz güvenliğini önemli ölçüde arttıracaktır.

Sağlıklı işleyen enerji piyasaları, kaynak çeşitliliği ile tedarikçiler

ve enerji tüketicileri için değişik ve rekabetçi seçenekler sunarak yükselen tüketime cevap verecek arz güvenliğinin sağlanması için en iyi yoldur.

Komşu ülkelerin elektrik ve doğal gaz piyasalarına bağlantısı ve fiziki altyapısı hazırdır. Türkiye Elektrik Sistemi, ENTSO-E Avrupa Kıtası Senkron Bölgesi Şebekesine bağlanmış bulunmaktadır.

Sınır ötesi fiyat arbitrajının optimizasyonu piyasaların birleşmesi sürecini de ("market coupling") beraberinde getirecektir. Piyasa birleşmesi ("market coupling") birbirine yakın ülkelerdeki elektrik piyasalarında sınır-ötesi transfer kapasitelerinin, ulusal piyasalardaki fiyat oluşumları sürecinde değerlendirilmesi olarak tanımlanabilir. Bu kapsamda, iyi işleyen ve derinliği olan enerji borsalarının, güvenilir referans fiyat oluşum mekanizmaları olarak önemi daha da artacaktır.

Tüm bunların sonucu olarak, sağlıklı işleyen piyasa ile birlikte aynı yönde hareket gerçekleştirmiş gelişmiş enerji piyasası örneklerinde olduğu gibi sosyal refah düzeyi de artacaktır. Sanayicilerimiz ve yüksek hacimli tüketicilerimiz, uzun vadeli enerji alımlarını, sağlıklı işleyen piyasa ortamında riskten koruyabilecekler ve sübvansiyona ihtiyaç duymayacaklarından kamu bütçesine yük olmayacaklardır.

Enerji piyasalarının kuruluşu aşamasında, teknik yetkinliğin ve kilit personelin Sistem İşletmecisi ve finansal yetkinliğin Türkiye finansal piyasası oyuncuları tarafından sağlanması doğru olacaktır.

Yetkin bir Piyasa Gelişim İzleme ve Danışma Kurulu oluşturulmalıdır. Piyasa Gelişim İzleme ve Danışma Kurulu üyeleri; Sistem İşletmecisi, Piyasa İşletmecisi, Düzenleyici Kurum, Türkiye finansal piyasası oyuncuları, Türkiye Enerji sektörü ve yabancı enerji yatırımcılarının temsilcilerinden oluşmalıdır.

Türkiye Elektrik Borsası için Piyasa İşletmecisi olarak ayrı bir tüzel kişilik oluşturulmalıdır, Sistem İşletmecisi ve Piyasa İşletmecisi rolleri birbirinden ayrılmalıdır.

Türkiye, Güney Doğu Avrupa ve Yakın Doğu bölgelerine hakim enerji piyasası olabilir. Türkiye Elektrik Borsası, Güney Doğu Avrupa ve Yakın Doğu bölgelerinde enerji piyasasının ve ekonomisinin büyüklüğü, büyüme trendi ve primer enerji kaynaklarının yüksek tüketimli piyasalara aktarım çeşitliliğindeki stratejik konumuna bağlı doğal rolü ile tüm bölge enerji piyasası oyuncuları için "çekim merkezi" olacaktır.

SIEMENS

Yarının dünyası kalıcı çözümler bekliyor.

Tüm dünyadaki müşterilerimizle birlikte, geleceğin beklentilerini karşılamak için bugünden çalışıyoruz.

Teknolojilerimizi geliştirirken daha uzun süre hizmet edecek ve daha az kaynak kullanacak şekilde tasarlıyoruz. Ayrıca müşterilerimizin CO₂ emisyonlarını azaltmalarına yardımcı oluyoruz.

Bu nedenle dünyanın en büyük çevre portföylerinden biri ile yeni çözümlere öncülük ediyoruz. Bunun sonucunda, Dow Jones Sürdürülebilirlik Endeksi tarafından faaliyet gösterdiğimiz tüm sektörlerin en iyisi seçildik.

Dünyanın en büyük kurumsal iklim değişikliği bağımsız veri tabanı olan "Karbon Saydamlık Projesi" tarafından tüm faaliyetlerde lider şirket olarak onaylandık.

Yine de tüm çözümlere sahip olduğumuzu iddia etmiyoruz. Bu yüzden enerji, endüstri ve sağlık sektörlerinde binlerce şehir, onbinlerce şirketle toplamda 190 ülkeyle birlikte çalışıyoruz.

Yarının dünyasına kalıcı çözümler sunmak için, bugünden hazırız.

[siemens.com/answers](https://www.siemens.com/answers)

Fotoğraf: AA - Yasın Bulbul

SÜRDÜRÜLEBİLİR EKONOMİK KALKINMA İÇİN İLERİ DEMOKRATİK DÜZEN

Dr. Bülent Gedikli

Adalet ve Kalkınma Partisi Gn. Bşk. Yrd. Ankara Milletvekili

2009 yılında etkileri tamamen derinleşen küresel finans krizi, küresel ekonominin 2. Dünya savaşından sonra ilk defa daralmasına sebep olmuştur. Birçok ülkede bütçe açıkları ve kamu borç stoku tarihi seviyelere ulaşmış, işsizlik adeta patlamıştır. Öte yandan bu süreçte dünyada enerji, gıda, hammadde, emtia ve metal fiyatlarında önemli oranda artışlar yaşanmıştır. Bu krizlere karşı birçok ülkede alınan tedbirler geniş toplum kesimlerine de ağır bedeller ödetmiştir.

AK Parti iktidarı, küresel krize karşı gerekli plan ve programları hazırlamış ve kararlı bir şekilde uygulamıştır. Kriz sürecinde beklentileri ve sorunları iyi yönetmiş, gerekli güven ve istikrar ortamını oluşturmuş, krize karşı alınan tedbirlerin dozajını ve süresini mükemmel bir şekilde ayarlamış, zamanında ve yerinde yapılan müdahaleler ile krizin etkilerini en alt düzeye

indirmiştir. Türkiye krizden en hızlı çıkan ülkelerden biri olmuştur.

Birçok ülkede çalışanların ve emeklilerin ücretleri dondurulurken veya kesintilere gidilirken, vergiler artırılırken, iktidarımız krizin faturasını vatandaşlarımıza çıkarmamıştır. Kriz sürecinde birçok sektörde ve mal gruplarında diğer ülkelerin tersine vergi indirimlerine gidilmiştir. Ayrıca bu süreçte batan veya kurtarılması gereken bir banka olmamış, servetler erimemiş, bir gecede zenginleşenler ya da fakirleşenler olmamıştır. Krize rağmen borçlanma faiz oranları tarihin en düşük seviyelerinde seyretmiş, Merkez Bankası rezervlerinde erime olmamıştır. Dahası Türkiye pek çok ekonomik göstergeleriyle diğer ülkelerden olumlu bir şekilde ayrılmıştır.

Küresel Finans Krizi'nin, başarılı bir şekilde yönetilmesi sayesinde, Türkiye'yi teğet geçtiği artık geniş çevreler tarafından da teyit edilmektedir.

Dünya ekonomisinin temel sorunu; üretim ve tüketim dengesizliği ile üretim ve tüketim merkezlerinin farklılığıdır. Bu durumun neden olduğu efektif talep yetersizliği gün geçtikçe daha büyük bir sorun haline gelmektedir.

Diğer taraftan bu krizde görüldü ki, dünya ekonomisinin temel sorunu; üretim ve tüketim dengesizliği ile üretim ve tüketim merkezlerinin farklılığıdır. Bu durumun neden olduğu efektif talep yetersizliği gün geçtikçe daha büyük bir sorun haline gelmektedir. G-20, IMF ve Dünya Bankası tarafından düzenlenen çeşitli toplantılarda mevcut sorunların çözümü için gösterilen çabalar henüz yeterli bir düzeye gelmemiştir. Halen küresel ekonominin sürdürülebilir ve dengeli kalkınmasının nasıl sağlanacağı, küresel ekonomik güvenliği sağlama, rezerv paraların konumu, finansal sistemin ve uluslararası kuruluşların re-organizasyonu, yeni sermaye ve likidite ihtiyaçları, bozulan borç dinamiklerinin düzeltilmesi ve dalgalı kur sistemleri gibi birçok konu tartışılmaya devam etmektedir. Küresel ekonomiye ilişkin tartışmalarda özel sektörün de sesinin duyurulması için çabalar sürmektedir.

AK Parti İktidarında Yapılanlar

Partimiz 2002 ve 2007 seçim beyannamelerinde verdiği sözleri tutmuş, siyasi liderliğine, kadrolarına ve programına duyulan güveni boşa çıkartmamıştır. Sadece krizlerin yaralarını sarmakla kalmamış, bir daha benzer krizler yaşanmaması için gerekli olan tedbirleri kararlılıkla almıştır. Tüm bürokratik engellemelere, demokrasiye yönelik tehditlere, parti kapatma davasına ve haksız ithamlara rağmen; önceki dönemlere göre bugün ülkemiz çok daha istikrarlı ve itibarlı, insanımız çok daha müreffeh ve özgür, ekonomimiz çok daha rekabetçi ve güçlüdür.

8,5 yıllık AK Parti iktidarı döneminde her alanda olduğu gibi ekonomide de çok başarılı sonuçlar alınmıştır.

- Türkiye, dünyanın 16. Büyük ekonomisi oldu.
- Kişi başına düşen milli gelir 3 kat artarak 10 bin doları aştı.
- Türk lirası 6 sıfır atılarak itibarlı hale geldi.
- Enflasyonla mücadelede başarıya ulaşarak tek haneli enflasyon rakamlarında istikrar sağlandı.
- İhracatımız tam 4 kat arttı.
- Vergi yükü önemli ölçüde azaldı. Örneğin kurumlar vergisi

yüzde 33'ten yüzde 20'ye indi, birçok sektörde KDV oranları düşürüldü.

- Merkez Bankası rezervleri altın dâhil 95 milyar dolara ulaştı.
 - Devletin borçlanma faizleri tek haneli rakamlara düşürüldü.
 - Gecelik faiz oranları % 7500'lerden % 6,25'e indirildi.
 - 2003-2011 yılları arasında 34 milyar dolarlık özelleştirmeye imza atıldı.
 - Kamu borçları düşürüldü. Kamu net borç stokunun milli gelire oranını 2002 yılında % 61,4 iken, 2010 yılında % 28,7'ye indirdik.
- IMF'ye olan borç 2002 yılında 23,5 milyar dolar iken, 2011 yılında 5,1 milyar dolara düşürüldü.
- Vergi ve prim borçları başta olmak üzere kamu alacakları yeniden yapılandırıldı. İş dünyası ve KOBİ'lere büyük bir avantaj sağlandı.
- Türk Ticaret Kanunu, Borçlar Kanunu, AR-GE Kanunu gibi kanunlar çıkarılarak reel sektör yeniden yapılandırıldı.
- Kayıtdışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı Stratejisi hazırlandı ve resmi gazetede yayımlandı.
- Bütçeden eğitime, sağlığa, ulaştırma ve adalete tahsis edilen kaynaklar rekor düzeyde arttı.
- 2002 yılında 76 olan üniversite sayısı bu dönemde 165'e çıktı.
- Double yollar, demir yolları, köylere kadar ulaşan içme suyu şebekeleri ile Cumhuriyet Tarihinde görülmemiş düzeyde bir altyapı hamlesi gerçekleştirildi.
- Sosyal devlet uygulamaları hem geniş bir içeriğe kavuştu hem de bu uygulamalarda önemli artışlar sağlandı.
- Türkiye'ye yönelik uluslararası yatırımlar daha önce görülmemiş düzeylere ulaştı.

Ekonomi politikalarımızı güçlü sosyal politikalarla bütünleştirerek, bir sosyal restorasyon dönemi başlattık. Başarılı performansa ve özgüvene dayanarak sadece önümüzdeki 4 yılın programını yapmıyoruz aynı zamanda cumhuriyetimizin 100. Yılı olan 2023'ün temellerini de atmış oluyoruz.

AK Parti iktidarlarında mevcut sorunlara çözüm üretilirken ekonominin temel sorunları da dikkate alınarak yapısal bir dönüşüm sağlanmış ekonomi iç ve dış soklara dayanıklı hale gelmiştir. Ekonomi politikalarımızı güçlü sosyal politikalarla bütünleştirerek, bir sosyal restorasyon dönemi de başlattık. Ekonomi vizyonumuzu geçen 8 yılı aşkın sürede etkili ve başarılı bir şekilde uygulamaya koyduk.

AK Parti iktidarlarının bu dönemde yapmış olduğu reformların başarısı küresel krizle birlikte adeta test edilmiş ve ekonomimiz bu sınavdan başarıyla geçmiştir. Küresel krizi kendi politikalarımız ve kaynaklarımızla yönetmeyi başardık. Finansal piyasalarda herhangi bir çalkantı yaşanmadığı gibi borç faiz sarmalına da girmedik.

Bütün bunların sonucu olarak bu başarılı performansa ve özgüvene dayanarak sadece önümüzdeki 4 yılın programını yapmıyoruz aynı zamanda cumhuriyetimizin 100. Yılı olan 2023'ün temellerini de atmış oluyoruz.

Önümüzdeki Dönemlerin Temel Ekonomik Hedefleri

Önümüzdeki dönemlerde temel amacımız ülkemizin refah düzeyini daha da arttırmak, büyüme potansiyelini daha da iyi bir noktaya taşımak, her alanda AB standartlarını yakalamış ve küresel ölçekte yüksek rekabet gücüne ulaşmış bir Türkiye inşa etmektir. Bu yüksek büyüme potansiyelinin öncüsü yine özel sektörümüz olacaktır. Özel sektörümüzün önünü açacak uygulamalara devam edilecektir. Bütün bu amaçları gerçekleştirmek için;

Temel amacımız her alanda AB standartlarını yakalamış ve küresel ölçekte yüksek rekabet gücüne ulaşmış bir Türkiye inşa etmektir. Yüksek büyüme potansiyelinin öncüsü yine özel sektörümüz olacaktır. Özel sektörümüzün önünü açacak uygulamalara devam edilecektir.

1. Makroekonomik istikrarın devamı için gereken her çaba gösterilecektir.
2. Rekabet gücünü arttıracak reformlara devam edilecektir.
3. Kayıt dışılığın azaltılması için yapılan çalışmalar kararlılıkla sürdürülecektir.
4. Girişimciliğin özendirilmesi ve verimliliğin artırılması için gereken her türlü çaba gösterilecektir.

5. Finans piyasaları daha da güçlendirilecektir.
6. Gönüllü tasarrufların yapılması için gerekli her türlü teşvik sağlanacaktır.

Bu vizyonumuzu üç ana maddede özetleyebiliriz bunlar;

1. Devletin esas görevi temel eğitim, temel sağlık, güvenlik, savunma, adalet ve altyapı gibi temel kamu hizmetlerini üretmektir. Piyasa dönük olarak denetleyici ve düzenleyici bir rol oynayacaktır.
2. Kalkınmanın lokomotifi olan özel sektörün dinamizminin artırılmasına dönük politikalara devam edilecektir.
3. Ülke pasifinin yani yeni imkân ve kaynakların devreye sokulması için özendirici tedbirler alınacaktır.

AK PARTİ 2023 Vizyonu

AK Parti Cumhuriyetimizin 100. Yılında ülkemizi layık olduğu yere taşımak için 2023 Vizyonunu belirlemiş ve bunu seçim beyannamesinde detaylı olarak beyan etmiştir. Bu vizyon belirlenirken Türkiye için tahayyül ettiğimiz ufuk 5 temel üzerine oturtulmuştur. Bunlar;

1. İleri demokrasi,
2. Büyük ekonomi,
3. Güçlü toplum,
4. Yaşanabilir çevre ve marka şehirler,
5. Lider ülkedir.

Büyük ekonomi olarak adlandırdığımız ekonomik programın felsefesinin ana unsuru insandır. AK Parti'nin ekonomi politikalarının temel amacı insanımızın refah ve mutluluğunu artırmaktır. Partimiz ekonomik gelişmenin kaynağı ve hedefi olarak insanı esas alır.

AK Parti'nin ekonomi politikalarının ve yönetim anlayışının temelindeki kavram "güven"dir. Elde ettiğimiz tarihi başarıların en önemli kaynağı oluşturduğumuz güven ortamıdır.

Ekonomi politikalarımız "şeffaflık", "süreklilik", "tutarlılık" ve "öngörülebilirlik" ilkelerini esas almaktadır.

Bugüne kadar olduğu gibi bugünden sonra da seçim ekonomisi ve popülizme tevessül edilmeyecek, "istikrar içinde büyüme" anlayışı sürdürülecektir.

Sürdürülebilir ekonomik kalkınma, ancak ileri bir demokratik düzen üzerinde inşa edilebilir. Çağdaş normlara dayalı olarak işleyen bir hukuk düzeni, ekonomik kalkınmanın ön koşulları arasında yer alır.

Sürdürülebilir ekonomik kalkınma, ancak ileri bir demokratik düzen üzerinde inşa edilebilir. Çağdaş normlara dayalı olarak işleyen bir hukuk düzeni, ekonomik kalkınmanın ön koşulları arasında yer alır.

Bir yandan temel kamu hizmetlerini yaygın ve kaliteli bir şekilde sunarken veya temin ederken, diğer yandan finans piyasaları başta olmak üzere devletin düzenleyici ve denetleyici fonksiyonunu etkin bir şekilde sürdüreceğiz. Her şey insan içindir ve “adalet mülkün temelidir” anlayışı ile çağdaş bir sosyal devlet olmanın gereklerini yerine getirmeye devam edeceğiz.

Makroekonomik politikalarımızın temel amaçları; sürdürülebilir büyüme sağlamak, istihdamı artırmak ve fiyat istikrarını gerçekleştirmek, böylece refahı artırmak ve bunun adil paylaşımını sağlamaktır. Bu kapsamda, mali disiplini önceleyen bir maliye politikası, fiyat istikrarının temel öncelik olarak alındığı ve Merkez Bankası’nın operasyonel bağımsızlığı çerçevesinde yürütülen para politikaları ve geniş bir alanda uygulanacak yapısal reformlar esastır.

Bu çerçevede; finansal istikrar, işgücü piyasaları, eğitim ve yargı sistemi, kayıt dışılık, devlet destekleri, iyi yönetim, yerel yönetimler ve bölgesel gelişme alanlarında başlattığımız yapısal dönüşüm önem arz etmektedir.

Maliye ve Gelir Politikası

Ekonomide güveni sağlamak, istikrarı ve öngörülebilirliği güçlendirmek ve özel sektörün kullanabileceği kaynakların artırılmasına katkı sağlamak için kamu maliyesi çok önemli bir alandır.

İktidarımızdan önce kötü yönetimlerle alabildiğince istismar edilen kamu borçları, AK Parti’nin sağlam ve tavizsiz politikalarıyla azalmış, böylece ülkemizin risk primini düşürmüş, ekonomimize duyulan güveni artırmıştır. Bunun sonucunda da yüksek büyüme hızları elde edilmiştir.

İktidarımız süresince mali disipline riayete ve para politikasıyla uyuma özel önem verdik. Çünkü vatandaşlarımızdan vergi olarak aldığımız her kuruşu onların refahına, ülkemizin büyümesine ve parlak bir geleceğe aktarmanın sorumluluğuna sahibiz. Halkımızın bize emaneti olan vergileri en isabetli, en verimli ve en etkin şekilde harcadık. Bunun sonucunda hem refahımız, hem de gücümüz arttı. Ekonomide güveni ve istikrarı sağlamamızın sonucunda faiz oranları düştü, dolayısıyla faiz harcamaları da azaldı. Buna özelleştirmeye elde edilen gelirler de eklenince, AK Parti iktidarı üretimi ve geliri artırmış, ülkemizin ekonomi performansını görülmemiş düzeylere taşımıştır.

Önümüzdeki dönemlerde de gerçekleştirdiğimiz reformların uygulamalarını daha da sağlamlaştıracak, mali saydamlık ve hesap verebilirliği artıracacağız. Böylece, ülkemizin gelişmiş ekonomilerin standartlarında bir mali yapıya ve sisteme kavuşmasını sağlayacağız.

İktidarımız süresinde izlenen vergi politikası sayesinde daha adil bir vergilendirme sistemi oluşturulmuştur. Sosyal politikalarımızın bir gereği olarak, toplumun büyük kesiminin yararlandığı gıda, eğitim, sağlık, tekstil ve turizmde KDV oranları düşürülmüştür. Vergilerin beyanında ve tahsilatında birçok yeni uygulamalar ve kolaylıklar uygulamaya sokulmuştur.

Önümüzdeki süreçte, çok üretmek isteyen, vergisini düzenli ödeyen, daha çok personel istihdam eden, ekonomiye katkı sağlayacak yeni girişimcilerin yanında olan bir gelir politikası anlayışı benimsenecektir.

Önümüzdeki süreçte, çok üretmek isteyen, vergisini düzenli ödeyen, daha çok personel istihdam eden, ekonomiye katkı sağlayacak yeni girişimcilerin yanında olan; vergi gelirlerinin gelişmiş ekonomilerle paralel bir yapıya kavuşmasını, vergi mevzuatını daha da sadeleştirmeyi ve vergi tabanının

genişletilmesini amaçlayan proaktif bir gelir politikası anlayışı benimsenecektir.

Para Politikası ve Finansal Hizmetler

Para politikalarının temel amacı fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmektir. Para politikası finansal istikrarı da gözetecek ve fiyat istikrarını sağlama amacı ile çalışmamak kaydıyla hükümetin büyüme ve istihdam politikalarını destekleyecektir.

Enflasyon hedeflemesi, dalgalı döviz kuru rejimi uygulaması sürdürülecek, Merkez Bankasının fiyat istikrarını sağlamak için uygulayacağı para politikasını doğrudan kendisinin belirlemesi esas olmaya devam edecektir.

Sağlıklı bir finans sisteminin reel kesim ve ekonomik büyüme için ne kadar önemli olduğu önümüzdeki dönemde, bir yandan sektördeki rekabet ortamının gelişmesi, diğer yandan reel kesimin finans sisteminden daha fazla faydalanabilmesi için gerekli her türlü önlemi zamanında ve kararlılıkla almaya devam edeceğiz. Bu çerçevede;

Sermaye Piyasası Strateji Belgesi hazırlanarak yürürlüğe konacaktır. İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Stratejisi Eylem Planı titizlikle uygulanacaktır. Finans sektörünün düzenleme ve denetimi uluslararası standartlar gözetilerek geliştirilecektir. Finans piyasalarının daha etkin izlenmesi ve sistemik risk yönetiminin etkinliğinin artırılması sağlanacaktır.

Kamu Yatırımları ve Harcamaları

Kamu harcamaları konusundaki temel yaklaşımımız; kaynakların gerekli alanlarda etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasını tesis etmektir. Yatırımlar konusunda ise kamu ve özel sektör yatırımlarını verimli, akılcı ve birbirlerini tamamlayacak yatırım alanlarına yönlendirmek, kalkınmayı özel sektör öncülüğünde gerçekleştirmektir.

Orta ve uzun vadede ekonominin verimliliğini ve üretken yapısını destekleyen karayolu, demiryolu, havalimanı, raylı sistem, baraj ve sulama ile bilgi ve iletişim teknolojileri gibi altyapı yatırımlarına ağırlık vermeyi sürdüreceğiz.

Kamu-özel işbirliği yöntemleriyle, önemli altyapı projeleri gerçekleştirdik. Kamu altyapı yatırımlarında özel sektör katılımını da sağlayan uygulamalarımız artarak devam ettirecektir. Kamu

harcamalarında, kalkınma potansiyelini destekleyici mahiyette olan sosyal amaçlı alanlara ve altyapı yatırımlarına öncelik veren bir politika izlenecektir.

Sermaye Piyasası Strateji Belgesi hazırlanarak yürürlüğe konacaktır. İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Stratejisi Eylem Planı titizlikle uygulanacaktır. Finans sektörünün düzenleme ve denetimi uluslararası standartlar gözetilerek geliştirilecektir.

Yoksulluğun Azaltılması ve Sosyal Destekler

Bizim yoksullukla mücadele stratejimiz 4 ana unsurdan oluşmaktadır. Bunlar; sürdürülebilir büyüme, mesleki ve teknik eğitim, yatırım ve istihdama dönük teşvikler ve gelir dağılımı politikalarıdır. Temel yaklaşımımızı yoksullukla mücadele olarak ortaya koymaktayız. Sadece gelir dağılımına dönük yaklaşımlar eksik ve yetersiz yaklaşımlardır. AK Parti iktidarına kadar maalesef “sosyal devlet” olma özelliği büyük çapta sözde kalmıştır.

Esas hedefimiz yardım alanları yardıma muhtaç halde tutmak değil; onların yeniden üretime, paylaşıma ve sosyal bütünlüğe katkı vermesi için asgari ihtiyaçlarını karşılamaktır. İktidarımız döneminde, ekonomi politikalarını sosyal politikalarla bir bütün olarak ele aldık, sosyal politika ve yoksullukla mücadeleye özel önem verdik. Ekonomi başta olmak üzere diğer tüm politikaları sosyal politika hedefleriyle ilişkili bir şekilde tasarladık ve uyguladık.

Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele politikalarının başarılı olabilmesi için “insan”ı kalkınmanın merkezine koyduk. Ekonomi ve sosyal politikaları belirlerken “sosyal adalet”e öncelik veren “insan merkezli kalkınma” anlayışını benimsedik. Yoksulluğun geçici bir durum olduğunu hiçbir zaman gözden kaçırmadık. AK Parti olarak bu anlayış çerçevesinde iktidarımız döneminde yoksulluğu azaltmaya ve gelir dağılımını iyileştirmeye yönelik birçok reform ve uygulamaları hayata geçirdik. Bir taraftan kişi başına yapılan sosyal destekleri ve bu desteklerin ulaştığı kişi sayısını artırdık, diğer taraftan da sosyal destek programlarını yoksulluğun kalıcı hale gelmesini engellemek için yeniden yapılandırdık.

İktidarımız döneminde toplam 60,5 milyar liralık sosyal destek harcaması yaptık. 2002 yılında sosyal destek harcaması 1,3 milyar lira iken, AK Parti olarak bu rakamı 10 kattan fazla artırarak

2010 yılında 12,9 milyar liraya yükselttik. Bu kapsamda 2010 yılında 10 milyon vatandaşımıza ulaştık. Yoksullarımızın gıda, giyecek gibi önemli ihtiyaçlarını karşılamaya özel önem verdik. Bunun yanı sıra yoksul vatandaşlarımızın daha sağlıklı bireyler olması için sağlık hizmetlerine erişimini daha da genişlettik. İktidarımız döneminde yoksul vatandaşlarımıza sunulan ücretsiz sağlık hizmeti için bütçeden yaklaşık 25 milyar lira harcama yaptık.

Kamu altyapı yatırımlarında özel sektör katılımını da sağlayan uygulamalarımız artarak devam ettirilecektir. Kamu harcamalarında, kalkınma potansiyelini destekleyici mahiyette olan sosyal amaçlı alanlara ve altyapı yatırımlarına öncelik veren bir politika izlenecektir.

2023 için temel hedefimiz; yoksulluğun olmadığı, geleceğe güvenle bakan bireylerden oluşan, sosyal barış içinde yaşayan dinamik bir Türkiye’dir. Türkiye’yi sosyal hizmet alanında model ülke haline getireceğiz.

Ödemeler dengesi

Türkiye’nin hızlı büyüme dönemlerinde yaşadığı yüksek cari işlemler açığının altında bazı yapısal nedenler bulunmaktadır. Enerjide net ithalat bağımlılığı % 74 seviyelerinde olan ülkemizde, petrol ve doğalgazın neredeyse tümü, kömürün ise beşte biri ithal edilmektedir. Özellikle son dönemlerde hızlı büyüyen ve yüksek teknolojiye dayalı sektörlerin girdi kullanımındaki dışa bağımlılığı cari işlemler açığındaki artışın bir diğer nedenidir.

Cari açığı daha düşük düzeylere çekebilmek için, enerji arzında kaynak, teknoloji ve altyapı bazında çeşitlendirmenin artırılması amacıyla, son yıllarda petrol ve doğalgazda arama faaliyetlerine büyük bir ivme kazandırılmıştır. Benzer şekilde yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji arzı içindeki payının artırılması ve elektrik üretiminde nükleer santrallerin kullanılması konusunda atılan adımlar da orta ve uzun vadede enerjide dışa bağımlılığı ve cari işlemler açığını azaltacak unsurlardır.

Önümüzdeki dönemde de yukarıdaki tedbirler ilave olarak üretim

ve ihracatın ithalata olan bağımlılığını azaltmak amacıyla özellikle ara malları ve yatırım mallarında yurtiçi üretim kapasitesini artırıcı politikalara ve desteklere devam edilecektir. Dışa bağımlılığın yüksek olduğu stratejik sektörlerde yerli teknolojik yeteneklerin geliştirilmesi ve ürüne dönüştürülmesine yönelik programların işlerliği artırılabilecektir. İhracatta firmaların küresel rekabet gücünü artırmak amacıyla yenilikçiliğe ve Ar-Ge’ye dayalı, katma değeri yüksek, markalı ürün ve hizmetlerin üretim ve pazarlama süreçlerinin desteklenmesi sağlanacaktır.

İstihdam ve Çalışma Hayatı

AK Parti olarak çalışabilir durumdaki bütün vatandaşlarımıza iş sağlamak en önemli önceliklerimizden biri olmuştur, olmaya da devam edecektir.

Bu hedefleri sağlamak amacıyla istihdamı korumak ve artırmak için kamuoyunda “istihdam paketleri” olarak bilinen beş yasal düzenlemeyi hayata geçirdik. Meslek kursları, iş başı eğitimleri, girişimcilik ve toplum yararına çalışma programları etkin bir şekilde teşvik edilmiştir. Ekonomik kriz ve diğer olumsuz koşullar nedeniyle üretimin ve istihdamın daraldığı işletmelerde çalışanların işten çıkarılmasını önlemeyi amaçlayan Kısa Çalışma Programını uygulamaya başladık. Küresel ekonomik kriz döneminde işini kaybeden vatandaşlarımızın yanında olduk. Bu dönemde işini kaybedenlere toplam 2,5 milyar lira ödeme yapılmıştır. Bunların yanı sıra işsizlikle mücadelede yapısal işsizliğe çözüm bulmak amacıyla 2023 hedeflerini içeren uzun vadeli stratejiler geliştirilerek Cumhuriyet tarihinde ilk defa ilgili tüm tarafların katılımı ile Ulusal İstihdam Stratejisi hazırlanmıştır. İşsizlik sorununu çözmede geliştirdiğimiz bir diğer yapısal önlem ise, işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu alanlarda verilen eğitimlerdir. Hazırladığımız ve uygulamaya başladığımız İstihdam ile Mesleki Eğitim İlişkinin Güçlendirilmesi Eylem Planı ile işverenlerimizin istediği vasıfta ve meslekte eleman yetiştirilmesi sağlanacaktır. AK Parti olarak işsizlik sorununun aynı zamanda bir mesleksizlik sorunu olduğu gerçeğinden hareketle, işsizlerimize beceri kazandırmak amacıyla Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Kursları Projesi’ni (UMEM) başlattık. Bu proje sadece bir eğitim projesi değil aynı zamanda işletmelerimizin verimliliğini ve rekabet gücünü artırma projesidir. Proje ile TOBB’un koordinasyonunda işyerlerinden ihtiyaç talepleri toplanmakta ve bu taleplere uygun kurslarda eğitim verilmektedir.

Bütün bu çabaların amacı herkese istihdam sağlamak, herkese iş ve aş vermektir. 2023 vizyonumuz daha nitelikli işgücü, daha güvenceli iş, daha kaliteli bir çalışma hayatıdır.

DOĞAL LEZZET DİYARI

Biz yıllardır süte âşığız çünkü sütün bereketine inanıyoruz. Her gün sofralarınıza iyiliği ve doğal lezzeti getirmek için sūtaşkıyla çalışıyoruz ve çalışmaya devam edeceğiz.

Esas hedefimiz yardım alanları yardıma muhtaç halde tutmak değil; onların yeniden üretime, paylaşıma ve sosyal bütünlüğe katkı vermesi için asgari ihtiyaçlarını karşılamaktır.

Ayrıca önümüzdeki dönemde istihdam ve çalışma hayatında;

- İşsizlik oranını 2023 yılı itibarıyla yüzde 5'e indirmeyi hedefliyoruz.
- İstihdam oranının 2023 itibarıyla yüzde 50'ye yükselmesi öngörülmektedir.
- Aktif işgücü piyasası politikaları kapsamında işsiz vatandaşlarımızın nitelik ve becerilerini artırmak amacıyla düzenlediğimiz işgücü yetiştirme kurslarından her yıl 400 bin işsizimizi yararlancıracağız.
- İşgücü yetiştirme kursunu başarı ile bitirenlerin daha fazla istihdam edilebilmelerini sağlamak için gerekli düzenlemeleri yaparak, işe yerleştirilme oranını 2009 yılındaki yüzde 23 seviyesinden 2015 yılına kadar yüzde 40'a çıkaracağız.
- AK Parti iktidarı, Cumhuriyetimizin 100. Yılına kadar evrensel standartlarda ve uluslararası taahhütlerine uygun, kaliteli ve güvenceli bir çalışma hayatını tam olarak tesis edecektir.

Ar-Ge ve İnovasyon

Güçlü Türkiye'nin artık güçlü bir Ar-Ge ve inovasyon vizyonu var. Bu vizyonun en üst düzeyde siyasi sahipliği var. AK Parti iktidarları döneminde, her alanda dünyayla rekabet edebilen bir Türkiye için bilim, teknoloji ve inovasyon alanına özel bir önem veriyor. İktidarımız döneminde ülke çapında dünyanın ilgisini ve dikkatini çeken bilim, teknoloji ve inovasyon atılımını başlattık.

Hedefimiz; pek çok sahada fark yaratarak taklide değil inovasyona odaklı Ar-Ge ile teknolojide küresel rekabet üstünlüğü ve ekonomik değer geliştirmektir. 2023'te Ar-Ge harcamalarını GSYH'nin % 3'üne çıkararak bu alanda lider ülkeler arasına girmeyi amaçlıyoruz.

2023 hedefimiz tüm Ar-Ge harcamalarının üçte ikisinin özel sektör tarafından yapılmasıdır.

TZE Ar-Ge araştırmacısı sayımızı 300 bine çıkarmayı hedefliyoruz. Ar-Ge ve inovasyon projelerini teşvik edeceğiz. Ar-Ge ve inovasyon işbirliklerini teşvik edeceğiz. Devlet bütçesinden AR-Ge'ye ayrılan kaynakları artırmaya devam edeceğiz.

Güçlü Türkiye, bilgiyle, bilimle atılan sağlam temeller üzerinde yükselecektir.

Mikroekonomi, Girişimcilik ve Sanayi

Serbest piyasa ekonomisinin en önemli aktörü kuşkusuz girişimcidir. Girişimciyi, üretim faktörleri olan emek, sermaye ve tabiatın kıymetini en iyi bilen kişi olarak tanımlamak da mümkündür. Dünyadaki ekonomik yapıya bakıldığında emeği, arazisi veya sermayesi çok olan ülkelerin değil, girişimcisi çok olan; girişimcinin önünü açan ülkelerin istikrarlı ve istihdam yaratan bir büyümeyi gerçekleştirdikleri görülmektedir. Ülkeler girişimci ve 'girişimci potansiyelini' en kıymetli ekonomik kaynak olarak görmek zorundadır.

Girişimcilik potansiyelinin geliştirilmesi birçok ekonomik getirisinin yanı sıra makro planda sosyal dokunun güçlenmesi, bölgesel adaletin sağlanması, istihdam kapılarının açılması, genç nüfusun üretim süreçlerine katılması başta olmak üzere ülkenin geleceği için büyük faydalar sağlayacaktır.

Cari açığı daha düşük düzeylere çekebilmek için, petrol ve doğalgazda arama faaliyetlerini; yenilenebilir enerji kaynaklarının payının artırılmasını; nükleer santrallerin kullanılmasını; ara malları ve yatırım mallarında yurtiçi üretim kapasitesini artıracak politika ve desteklere devam edilecektir.

Sanayicimiz, tüccarımız, esnaf ve sanatkârimız hem toplumumuzun hem de ekonomimizin omurgasıdır. Bugüne kadar iktidarımız bu kesimlere yönelik birçok atılımlar yaptı. Genel olarak yatırım ortamının iyileştirilmesinden ayni ve nakdi desteklere; mevzuatın sadeleştirilmesinden kırtasiyeciliğin azaltılmasına, OSB ve KSS'lerin inşasından alt yapılarının yapılmasına; vergi ve sigorta prim yüklerinin

Fotoğraf: AA - Yasin Bulbul

azaltılmasından faiz yükünün hafifletilmesine, girişimciliğin desteklenmesine kadar iktidarımız her zaman sanayicinin, tüccarın esnaf ve sanatkârın yanında oldu.

Önümüzdeki süreçte de bu anlayış ve uygulamalarımız devam edecektir. Önümüzdeki dönemde;

- 2023 yılına kadar orta ve yüksek teknolojili ürünlerde Avrasya'nın üretim üssü olacağız.
- Sanayi Stratejisinin uygulanmasına özen göstereceğiz.
- Firmaların teknolojik gelişimini destekleyeceğiz.
- Altyapı sektörlerini güçlendireceğiz.
- Yeni nesil otomotiv üretimi ile ilgili yeni destek ve teşvikler de önümüzdeki dönemde üreticilerin hizmetine girecek.
- Hedef, "yerli otomobil" markası çıkarmak.
- Uluslararası tanınırlığı olan bir uçak fabrikası kurulacak ve imalata başlanacaktır.
- İnsansız hava araçlarının üretilmesi desteklenecektir.
- Uluslararası standartlarda laboratuvar ve test merkezleri kurulacaktır.
- Etnaf ve sanatkarlara daha fazla, daha ucuz kredi imkanı sağlanacaktır.
- Ürün ihtisas borsası kurulacaktır.
- Başarılı kadın girişimciye pozitif ayrımcılık.

- 2023'te kendi milli tüfeğini, topunu, tankını, helikopterini, uçağını insansız hava araçlarını, uydularını tasarlayan üreten bir Türkiye hedeflenmektedir.
- Türkiye'de bir "Enerji Borsası" kurulacaktır.
- İMKB'de işlem gören Türk şirketi sayısı en az 1000 olacaktır.

Aktif işgücü piyasası politikaları kapsamında işsiz vatandaşlarımızın nitelik ve becerilerini artırmak amacıyla düzenlediğimiz işgücü yetiştirme kurslarından her yıl 400 bin işsizimizi yararlancıracağız.

Tarım, Enerji ve Madencilik

İktidara geldiğimizden bu yana her alanda köklü değişimlere imza atarak, ülkenin refahını, halkımızın mutluluğunu artırdık. Tarım ve gıda alanında da aynı başarılı performansla devrim niteliğinde işler başardık. Öncelikle yapısal dönüşümlere ağırlık verdik ve birçok ilklere imza attık.

Ufuk çizgimiz olan 2023'e doğru ilerlerken; nüfusunu yeterli, kaliteli ve güvenilir gıda ile besleyen, tarım ürünlerinde net ihracatçı konumunu daha da geliştiren, rekabet gücünü artırmış, dünyada ve bölgesinde tarım alanında söz sahibi bir ülke olmak temel hedefimizdir.

Tarımsal ekonomik büyüklük açısından 2023 yılında dünyanın ilk 5 ülkesi arasında yer almayı amaçlıyoruz.

AK Parti iktidarı bir yandan enerji alanında yerli imkân ve kaynakları seferber etmiş, öte yandan Türkiye'yi bölge enerji kaynaklarının önemli bir üssü ve kavşağı haline getirmiştir. Nükleer enerji dâhil olmak üzere halkımıza, çevre duyarlılığını elden bırakmadan, daha bol ve ucuz enerji sunabilmek için 8,5 yılda çok mesafe alındı. Başlatılan birçok proje devam ediyor.

2023 yılında, ekonomik kalkınmanın ve sosyal gelişmenin ihtiyaç duyduğu enerjiyi sürekli, güvenli ve asgari maliyetle temin edebilen, enerji üretiminde kaynak ve teknoloji çeşitliliğini artırarak enerji arz güvenliğini sağlayan bir ülke olmak temel amaçtır.

2023'te kendi milli tüfeğini, topunu, tankını, helikopterini, uçağını insansız hava araçlarını, uydularını tasarlayan üreten bir Türkiye hedeflenmektedir. Orta ve yüksek teknoloji ürünlerde Avrasya'nın üretim üssü olacağız.

Ulaştırma, Haberleşme, Bilgi ve İletişim Teknolojileri

AK Parti 8,5 yıllık iktidarında hükümetimizin en çok önem verdiği ve yatırım yaptığı alanlardan birisi de şüphesiz ki ulaşım ve iletişim alanıdır. Karayolları, demiryolları,

Fotoğraf: AA - Rıza Özel

havayolları ve denizyollarında ve sektörlerdeki tüm faaliyet alanlarında dünyada örnek olacak hamleler gerçekleştirildi. İletişim alanında Türkiye kabuk değiştirdi. İletişim teknolojilerinin yaygın kullanımına bu dönem başlandı. Otoyollar, duble yollar, hava limanları ve alanları, hızlı tren hatları, deniz limanları ve tersaneler çağdaş iletişim ve bilgi teknolojileri AK Parti hükümetlerinin başarı hanesinde yer aldı.

2023 hedefi yolunda AK Parti, bilgi ve iletişim teknolojilerini etkin kullanan, kamu hizmetlerini hızlandıran; yenilikçi uygulamalarla vatandaşın hayatını kolaylaştıran; herkese, her yerde hizmet sunan bir anlayış ile çalışmalarını yürütecektir.

Cumhuriyetimizin 100. Yılında;

- Türkiye, Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla büyüklüğü bakımından dünyanın ilk 10 ekonomisi içinde yer alacak.
- Enflasyon ve faiz oranları kalıcı biçimde düşük ve tek haneli rakamlara inecek.
- İhracatımız 500 milyar dolara ulaşacak.
- Kişi başına milli gelir 25 bin dolara yükselecek.
- En az 2 trilyon dolarlık bir ekonomi büyüklüğüne ulaşacağız.

Ekonomi programımızın temel unsurlarından asla taviz vermeyeceğiz. Mali disiplini kararlılıkla sürdüreceğiz. Enflasyonla mücadele şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da temel önceliğimiz olacak. İstihdam esaslı büyüme konusundaki kararlılığımız sürecektir. Sermaye hareketlerinin ve ticaretin serbest olmasını savunmaya devam edeceğiz. Dalgalı kur rejimini sürdüreceğiz. Yapısal reformlarımızı kararlılıkla uygulayacağız.

Bu ülke insanının en iyiye layık olduğuna inanıyor ve bu uğurda gece gündüz özveriyle çalışıyoruz.

İstanbul Müzik Festivali sponsorluğu

ArtCenter/İstanbul
Çağdaş Sanat Atölyesi

Borusan İstanbul
Filarmoni Orkestrası

Borusan Çağdaş
Sanat Koleksiyonu

Borusan Müzik Evi

Borusan, Türkiye'yi sanatla buluşturmaya devam ediyor.

BORUSAN

Hayat sanatla, sanat Borusan'la güzel!

Fotograf: AA - Yasin Bülbül

2002'DEN 2011'E AKP'NİN EKONOMİ POLİTİKALARI

Kamil Yılmaz
Koç Üniversitesi

Bu yazıda 2002 Kasım'ından bugüne AKP'nin ekonomi politikalarının bir değerlendirmesini yapmaya çalışacağım. İlk olarak, AKP'nin Kasım 2002 seçimlerinin ardından iktidardaki ilk 6 aylık dönemdeki ekonomi politikası uygulamalarını irdelleyeceğim. Ardından, 2003 Mayıs'ından günümüze uygulanan ekonomi politikasını ve bu politikaların sonuçlarını tartışacağım. Makalenin en son bölümü, 8 yılı aşan uzun iktidarı sırasında AKP hükümetinin gerçekleştirmek için herhangi bir çaba sarf etmediği, ancak ülke ekonomisini iyi tanıyan iktisatçıların ağız birliği etmişçesine sürekli vurguladıkları arz yönlü yapısal mikro reformları ele alacağım ve AKP'nin bu reformları neden uygulamadığını irdelemeye çalışacağım.

2001 krizi ve AKP'nin ilk ayları

2001 krizi Türkiye ekonomisi için sistemik bir krizdi. Yıllardır süren kötü ekonomi yönetimi, yanlış politikalar ve

yolsuzluklar sonunca ekonomi iflasın eşiğine gelmişti. Ancak Ortadoğu'daki en önemli müttefiklerinden olan Türkiye'nin ekonomik ve sosyal sorunlarla geçmişte yaşanan bir kaos ortamına sürüklenmesini istemeyen ABD IMF'yi devreye soktu. 1980'den itibaren uygulanan 17 stand-by anlaşmasına rağmen Türkiye ekonomisindeki sorunların çözülmesini sağlayamayan IMF bu sefer çok daha sert bir tutum aldı; ülkeyi yıllarca toplumsal denetimden bağımsız, keyfi bir şekilde yöneten siyasi elitlere IMF yardımının ancak ekonomik istikrarı sağlayacak politikaların uygulanması koşuluyla verileceğini açıkça belirtti. Bunun için de, Dünya Bankası başkan yardımcılarında Kemal Derviş'in programın başına geçmesi için hükümet tarafından davet edilmesini şart koştu. Ekonomi'den sorumlu Devlet Bakanı Kemal Derviş ve ekibi, IMF ile istişare içinde hazırladıkları "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı"nı Nisan 2001'den itibaren adım adım uygulamaya başladı.

Ancak programda yer alan reform niteliğindeki bir çok uygulama konusunda hükümet ortakları arasında ciddi anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Sonunda, Temmuz 2002'de koalisyon hükümeti çatladı ve erken seçim kararı alındı. Aslında erken seçim kararı ile koalisyon ortakları kendi sonlarını hazırladı. 2001 krizi sırasında ya da daha önce iktidarda bulunan partiler, o güne kadar süregelen ekonominin kötü yönetiminden sorumluydular. Bu partiler ve başlarındaki siyasi elitler, 2002 genel seçimi sonucunda anti-demokratik seçim barajının da etkisiyle meclis dışında kalmaktan kurtulamadılar. 2002 seçimleriyle daha önce iktidarda sıranmış birçok parti (ANAP, DYP, MHP, DSP, FP) meclis dışında bırakılırken, Fazilet Partisi'nden daha 15 ay önce kopmuş kadrolarıyla siyasi yelpazenin ucunda yer alan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) %34 oy aldı ve tek başına iktidara geldi.

AKP iktidara gelince ekonomi politikasını yürütmek konusunda hazırlıksız yakalandı. İlk altı aylık dönemdeki uygulamalar ciddi politika hataları, gaflar, zigzaglarla dolu geçti. Elbette ki bu belirsizlik karşısında piyasaların tepkisi sert oldu.

Kasım 2002 seçimlerine girerken, AKP'nin açıkladığı ekonomi programı o dönem yürürlükte olan IMF-destekli istikrar programından önemli farklılıklar içermiyordu. Buna rağmen, AKP liderleri meydanlarda ve televizyonlarda IMF destekli programı eleştirdiler. Bir tarafatan IMF ile yapılan anlaşmaya bağlı kalacaklarını ve ekonomik programı uygulamaya devam edecekleri mesajını verirken, diğer taraftan da IMF ile görüşüp programda sosyal içerikli bazı iyileştirmelere gideceklerini vurgulamaktan geri kalmadılar. Özellikle, kriz sırasında ciddi refah kaybına uğramış sabit gelirli memur ve emeklilerin, küçük esnafın ve KOBİ'lerin dertlerine çözüm olacaklarını sürekli işlediler.

Kasım 2002 seçimlerinden sonra iktidarı devraldıktan sonra yaşanan gelişmeler, AKP'nin ekonomi yönetimi konusunda hazır olmadığını gösterdi. AKP, iktidardaki ilk 100 günde IMF ile yapılan anlaşmayı tamamen reddetmeden seçim öncesi halka ve partiyi destekleyen sermaye çevrelerine verdiği sözleri yerine getirmeye çalıştı. İşbaşına gelir gelmez uygulamaya geçirdiği acil eylem planı çerçevesinde aldığı kararlar hükümeti bir çok kez IMF ile karşı karşıya getirdi.

İster memur ve emeklilere enflasyonun üzerinde yapılan zam olsun, ister Ocak 2003'de uygulamaya girmesi beklenen kamu ihale yasasının ertelenmesi olsun, isterse çıkarılan vergi affı olsun, alınan her karar hükümet sonrasında IMF ile ciddi sorunlar yaşadı. IMF'nin baskıları sonucunda işçi ve memur maaşlarına yapılan ek zamları finanse etmek için alkol, sigara, dayanıklı tüketim malları ve akaryakıt tüketimi üzerindeki vergi oranları artırıldı. Sosyal adalet'i ön plana çıkarmayı taahhüt eden AKP'nin bütçe açığını kapatmak için aldığı diğer bir önlem de çiftçilere sağlanan doğrudan gelir desteğini tamamen kaldırmaktı. Bu program için kullanılan kaynağı sağlayan Dünya Bankası Türkiye temsilcisinin tepkisi sonucunda bu karardan kısmen geri dönüldü.

Geçmişte de küçük partiler seçimlerden başarıyla çıkmışlardı. Ancak geçmişte tepki oylarını alarak parlamentodaki gücünü artıran küçük partiler hiçbir zaman tek başına iktidara gelmedikleri gibi, ekonomi gibi önemli konuları bu alanda deneyimi olan merkez sağ partilere bırakmayı tercih ederlerdi. AKP'nin böyle bir imkanı yoktu. Belki de beklemedikleri kadar güçlü bir destekle tek başlarına iktidara gelince ekonomi politikasını yürütmek konusunda hazırlıksız yakalandılar. İlk altı aylık

dönemdeki uygulamalar tam anlamıyla bu deneyimsizliğin etkisi altında ve bir ölçüde de parti genel başkanının hapiste olmasından kaynaklanan iki başlılığın yarattığı boşlukta yapılan ciddi politika hataları, gaflar, zigzaglarla dolu geçti. Elbetteki bu belirsizlik karşısında piyasaların tepkisi sert oldu. Kasım 2002 seçiminde tek partinin iktidara gelmesiyle %50'ye kadar düşen hazine borçlanma faizleri Mayıs ayına kadar %60'a kadar yükseldi.

Aslında Türkiye'nin 2001 krizi sonrasında darboğazdan tam olarak çıkmamış olduğu ve dış yardıma muhtaç olduğu bir dönemde hükümetin yapılan anlaşma dışına çıkarak sürekli IMF ile karşı karşıya gelmesinin bir nedeni de, ufukta beliren Irak savaşında Türkiye'nin oynayacağı kilit rol karşılığında ABD'den beklenen ekonomik yardım paketi idi. Bu yardım paketinin gelmesiyle hükümet IMF'ye ihtiyaç duymadan bütçenin finansmanını sağlayabileceğini umuyordu. Böylece seçim sırasında verdiği sözleri tam olarak yerine getirmiş olacak IMF'den bağımsız bir ekonomi politikası yürütebilecekti. Bu durum hem uygulamada hem de retorikte 2003'ün Mayıs ayına kadar sürdü. Ancak, 1 Mart'ta ABD

ordusunun Türkiye üzerinden Kuzey Irak'a girmesine izin veren hükümet tezkeresinin TBMM'de reddedilmesi hükümetin beklentilerinin karşılanmayacağı konusunda önemli bir sinyaldi. Her ne kadar, İncirlik üssünün kullanımı konusunda görüşmeler devam etmişse sonuçta ABD'den beklenen büyük ekonomik yardım paketinin gelmeyeceği Nisan'ın son haftasında kesinleşti.

Bu gelişmeler sonucunda AKP hükümeti IMF programının alternatifi olmadığı konusunda ikna oldu; O andan itibaren de ekonomi politikalarını IMF ile yapılan stand-by anlaşmasından taviz vermeden uyguladı. Bu politikasıyla da özellikle kronik bütçe açığını kontrol altına almak ve kamu borcunu düşürmek konusunda AKP başarılı oldu.

AKP'nin iktidardaki ilk altı ayda IMF programının dışına çıkmak için gösterdiği çabalardan sonra Mayıs 2003'ten itibaren IMF programına harfiyen uyulmasını açıklamak için AKP'de kararların nasıl alındığını iyi anlamak gerekiyor. Her ne kadar başlangıçta Fazilet Partisi'nden kopmuş bir kadro hareketinin kurmuş olduğu bir parti olarak tanıtılmışsa da, zaman içinde AKP'nin Türkiye'nin diğer siyasi partilerinden çok da farklı olmadığı ortaya çıktı. AKP'nin iktidara geldiği 2002 Kasım seçimleri öncesinde parti temsilcileri partilerinin en demokratik tüzüğe sahip olduğunu sürekli vurguluyorlardı. Gerçekten de o günkü haliyle AKP, parti tabanına daha fazla söz hakkı tanıyan, genel merkezin haklarını kısıtlayan bir tüzüğe sahipti. Ancak partinin iktidara gelmesinin üzerinden daha altı ay geçmeden atılan ve daha sonra takip edilen adımlarla bu tüzük rafa kaldırıldı ve partide bütün kararlar tamamen genel merkezin ve zaman içinde tamamen genel başkanın inisiyatifine bırakıldı.

Bu kısa parantezden sonra AKP'nin ekonomi politikası uygulamalarına geri dönebiliriz.

IMF programı ve AB üyeliğinin desteklediği güçlü performans

AKP'nin IMF destekli ekonomi programını uygulamaya karar vermesinin ardından merkezi yönetim faiz dışı dengesi 2003'de %4, 2004'de %4.9 ve 2005'de %6 fazla vermek suretiyle programda belirlenen hedefe ciddi oranda yaklaşmış oldu. Kamu borç stoku 2004 sonu itibarıyla %59.2 olarak gerçekleşti ve AB

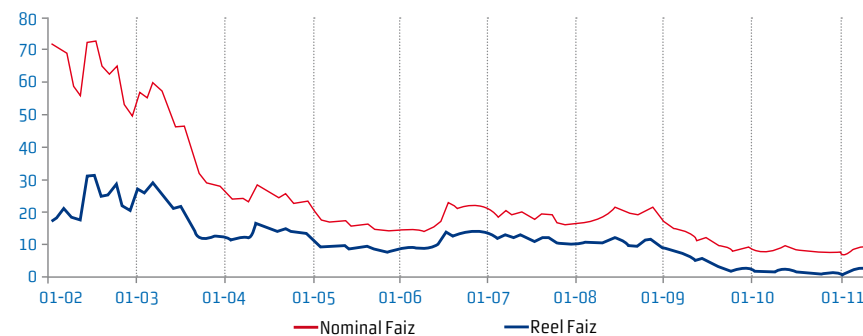
üyeleri için belirlenmiş Maastricht kriteri olan %60'ın altına düştü. İzlenen sıkı maliye politikasıyla birlikte borç yükünün hızla aşağıya çekilmesi borçlanma faizleri üzerinde beklenen etkisini gösterdi. Nominal faizler 2003 sonunda %28'e, 2004 sonunda %24'e ve 2005 sonunda da %14'e kadar düştü.

Uygulanan makroekonomik politikalar sayesinde kamu borç stoku kademeli olarak düşmeye devam ederken, ekonomik performans da sürekli daha iyiye gidiyordu. Irak savaşı tehdidinin ve hükümetin başlangıçta atmış olduğu ikircikli adımların yarattığı belirsizliğe rağmen 2003'te ekonominin %5.3, 2004'te ise %9.4 büyümesi, ve 2002 sonunda %30 olan enflasyon oranının 2003 sonunda %18'e, 2004 sonunda da %9.3'e düşmesi, hükümeti IMF destekli programa devam etmek konusunda ikna etti.

Bu çerçevede hükümet, 2002 Şubat'ında IMF ile imzalanmış olan standby anlaşmasının süresi dolmadan bir ay önce Ocak 2005'de üç yıl sürecek ve kullanılacak kaynak tutarı 10 milyar dolar ile sınırlı yeni bir standby anlaşması imzaladı. Bu standby anlaşmasıyla amaç, makroekonomik politikalarda bir sapma olmayacağı ve hükümetin kamu borç stokunu daha da aşağılara çekmek konusunda çalışacağı konusunda iç ve dış piyasalara güvence vermektir.

AKP hükümeti, 2003-2004 döneminde, ekonomi politikası alanındaki göre çok daha kararlı yaklaşımıyla önemli demokratikleşme reformlarını uyguladı. Ülke içindeki olumlu siyasi etkileri bir yana, demokratikleşme reformları AB Konseyi'nin 2004 Aralığında Türkiye'nin aday statüsünü onaylamasında çok önemli rol oynadı. Bu karardan sonra, özellikle Almanya ve Fransa gibi önemli AB üyesi ülkelerde Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkan merkez sağ partilerin iktidara gelmeleriyle birlikte Türkiye'nin adaylığı önüne engeller çıkarılmışsa da, AB'ye aday statüsünün tanınmasının

FAİZ ORANLARININ GELİŞİMİ

Türkiye açısından olumlu ekonomik sonuçları da oldu. Hükümetin ekonomi politikaları konusundaki belirsizliğin ortadan kalkmasının ardından AB üyelik perspektifinin de netleşmesiyle, uluslararası şirketler Türkiye ekonomisi ile ilgili değerlendirmelerini gözden geçirdiler. 2005 yılından itibaren Türkiye'ye gelen doğrudan uluslararası yatırımlar bir kaç yıl içinde kademeli olarak 20 milyar dolara kadar ulaştı. Bu dönemde Dünya Bankası ve özel sektör temsilcileri yapılan çalışmaların bir uzantısı olarak yatırım ortamının iyileştirilmesine dönük yasal değişiklikler gerçekleştirildi. Ayrıca, 2006 yılında yapılan kurumlar vergisi oranındaki indirim, özellikle hizmet ve altyapı sektörlerinde doğrudan uluslararası yatırımların Türkiye'ye çekilmesine katkıda bulundu.

2002-2006 döneminde Türkiye ekonomisinin büyüme performansı, makroekonomik politikanın başarısının yanı sıra uluslararası mali piyasalarda şartların uygun olmasının da bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. ABD ekonomisinin 2001 durgunluğundan daha hızlı şekilde çıkabilmesi için ABD Merkez bankasının uyguladığı gevşek para politikası sonucunda, gelişmiş ülkelerden yükselen pazar ekonomilerine büyük çaplı sermaye hareketleri gerçekleşti. Özellikle 2003'ün ikinci yarısından 2006 Haziran'ına kadar başarılı makroekonomik performansın yanı sıra, AB üyeliği yolunda gerçekleştirdiği demokratikleşme adımlarıyla Türkiye birçok yükselen pazar ekonomisinden kendisini ayırtırmayı başardığı için, bu dönemde artma eğilimine giren cari açık, doğrudan uluslararası yatırımlar ve uzun vadeli sermaye girişiyle finanse edildi. Bu da Türkiye ekonomisinin iç talebe dayalı hızlı büyüme süreci için uygun zemini hazırladı.

ABD Merkez Bankası'nın 2004'ten itibaren arttırmaya başladığı politika faiz oranlarını Mayıs ve Haziran 2006'da yaptığı toplantılarda arttırma kararı almasının ardından yükselen pazar ekonomilerinden önemli boyutlarda sermaye çıkışları oldu. Bu gelişmeler, Türkiye'de yeni Merkez Bankası Başkanı'nın atanmasındaki gecikmenin hemen arkasından ortaya çıkan belirsizlik ortamıyla örtüşünce Türkiye'den diğer ülkelere göre daha büyük çaplı sermaye çıkışları gerçekleşti. Merkez Bankası'nın aldığı önlemlere rağmen gerçekleşen sermaye çıkışı sonucunda reel faizler bir kaç ay içinde 5 puan birden arttı. 2006'nın ikinci yarısındaki

büyüme hızı ilk yarıya göre 2 puan daha düşük gerçekleşti. Çok da büyük çaplı olmayan dış şokların ardından yaşanan bu gelişmeler ağırlıklı olarak iç talep tarafından sürüklenen büyüme sürecinin dışsal şoklara karşı ne kadar hassas olduğunu gösterdi. 2001 krizi sonrası makroekonomik yapısal reformların önemli bir bölümünü gerçekleştiren Türkiye ekonomisinin 2006'daki bu deneyimi, verimliliği ve uluslararası rekabet gücünü arttırmaya yönelik arz yönlü yapısal reformlara öncelik verilmesi gerektiğini göstermesi açısından önemlidir.

AKP hükümeti kayıtdışı ekonomiyi küçültmek yerine özel sektörü kayıtdışına çıkmaya teşvik edecek politikalar izlemekten geri kalmadı ve halen de kalmıyor. Vergi reformu yapmak yerine neredeyse her iki yılda bir vergi affı çıkarmak suretiyle özel girişimciyi vergisini zamanında vermemesi için teşvik etmeye devam ediyor.

2006 sonrasında arka arkaya gelen iç ve dış şoklar İktisatçılar arz yönlü reformları sürekli gündemde tuttular. Ancak, AKP ne 2006 sonrasında, ne de 2010'da arz yönlü yapısal reformları gündemine almadı. Bunun bir nedeninin ülkenin 2007 ve 2008'de karşı karşıya kaldığı siyasi gerginlikler olduğunu öne sürenler olabilir. Bunda bir ölçüde doğruluk payı da bulunmaktadır. Nitekim, küresel sermaye çıkışının etkisinin azalmasıyla faizler düşme eğilimine girdiği bir sırada, 2007 ve 2008'de aralıklı olarak yaşanan siyasi gerginlikler ve Eylül 2008'de patlayan küresel kriz yüzünden faizler 2009'un ilk aylarına kadar Haziran 2006 seviyesine düşmedi.

Ekonomi 2006'daki dışsal şoku tam atlatmak üzereyken, 2007'in ilk aylarında yaklaşan Cumhurbaşkanlığı seçimleri nedeniyle siyasi tartışmaların ve belirsizliğin içine girdi. Ordunun da taraf olmasıyla gerilen siyasetteki düğüm, AKP'nin ilan ettiği erken genel seçimleri kazanması ve ardından Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanı olarak seçilmesiyle çözüldü. Ancak siyasetteki gerilim bitmedi. Bu kez de Mart 2008'de AKP'nin kapatılması için dönemin Cumhuriyet Başsavcısı tarafından açılan dava gerginliği arttırdıysa da, bu davanın Anayasa Mahkemesi tarafından yaz aylarında reddedilmesiyle siyasi gerginlik ortadan kalktı. Ancak, bu kez de küresel kriz devreye girdi.

2002-2006 döneminde Türkiye ekonomisinin büyüme performansı, makroekonomik politikanın başarısının yanı sıra uluslararası mali piyasalarda şartların uygun olmasının da bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Arz yönlü yapısal reformların tam gündeme geleceği sırada içeriden ve dışarıdan kaynaklanan şokların ekonomi üzerinde olumsuz etkisi olduğu doğrudur. Ancak, bu etkinin reformların gündem dışına itilmesine yol açtığını söylemek doğru olmaz. Reformların bir an önce hükümet gündemine dahil edilmesi konusunda bir çok iktisatçı ve sivil toplum örgütü gerekli uyarılarda bulundular. Ancak, AKP'nin bu uyarıları dikkate aldığını söylemek mümkün değildir. 2011 seçimlerine giderken 2023'e hazırlık yaptığını ilan eden hükümetin programında arz yönlü yapısal reformlara ayrılan yer çok kısıtlıdır.

Yukarıda 2001 krizi sonrası özellikle 2003-2007 döneminde yaşanan büyüme sürecinin ağırlıklı olarak iç talep artışından kaynaklandığı belirtilmiştir. Bu dönemde uluslararası piyasalardan ülkeye sürekli olarak gerçekleşen yabancı sermaye girişi, bir yandan TL'nin değerlenmesine yol açıp cari açığın daha da artmasına yol açarken, diğer yandan da cari açığın finansmanını mümkün kılmaktaydı. 2001 sonrası dönemde cari açığın artışına yol açan yurt içinde ve dışında gözlenen başka önemli gelişmeler de olmuştur. Arz yönlü mikroekonomik reformlarla ilintisi nedeniyle bu gelişmeleri de burada kısaca özetlemek doğru olacaktır.

Bu dönemde avro-dolar paritesinin avro lehine değişmesi nedeniyle, Türkiye'nin ithalatı Batı'dan Doğu'ya doğru, ağırlıklı olarak da Çin'e doğru kaydı. Bir yandan Çin ve Doğu Asya ülkelerinden değer kaybeden dolar üzerinden fiyatlandırılan ucuz girdileri ithal eden Türkiye imalat sanayi, ihrac ettiği ürünlerinin yarısından fazlasını fiyatların avro üzerinden belirlendiği AB ülkelerine satıyordu. Böylece, bu dönemde Türk Lirası'nın değer kazanmasına rağmen ihracat artmaya devam etti. Ancak hem ara girdi ithalatının yukarıda açıkladığım nedenden artması, hem de pertol fiyatlarının yükselmesi ithalatın daha hızlı artmasına yol açıyordu.

Öte yandan, 2001 krizi ardından emek piyasasında önemli bir dönüşüm gerçekleşti; satışların artmasına ve ekonominin

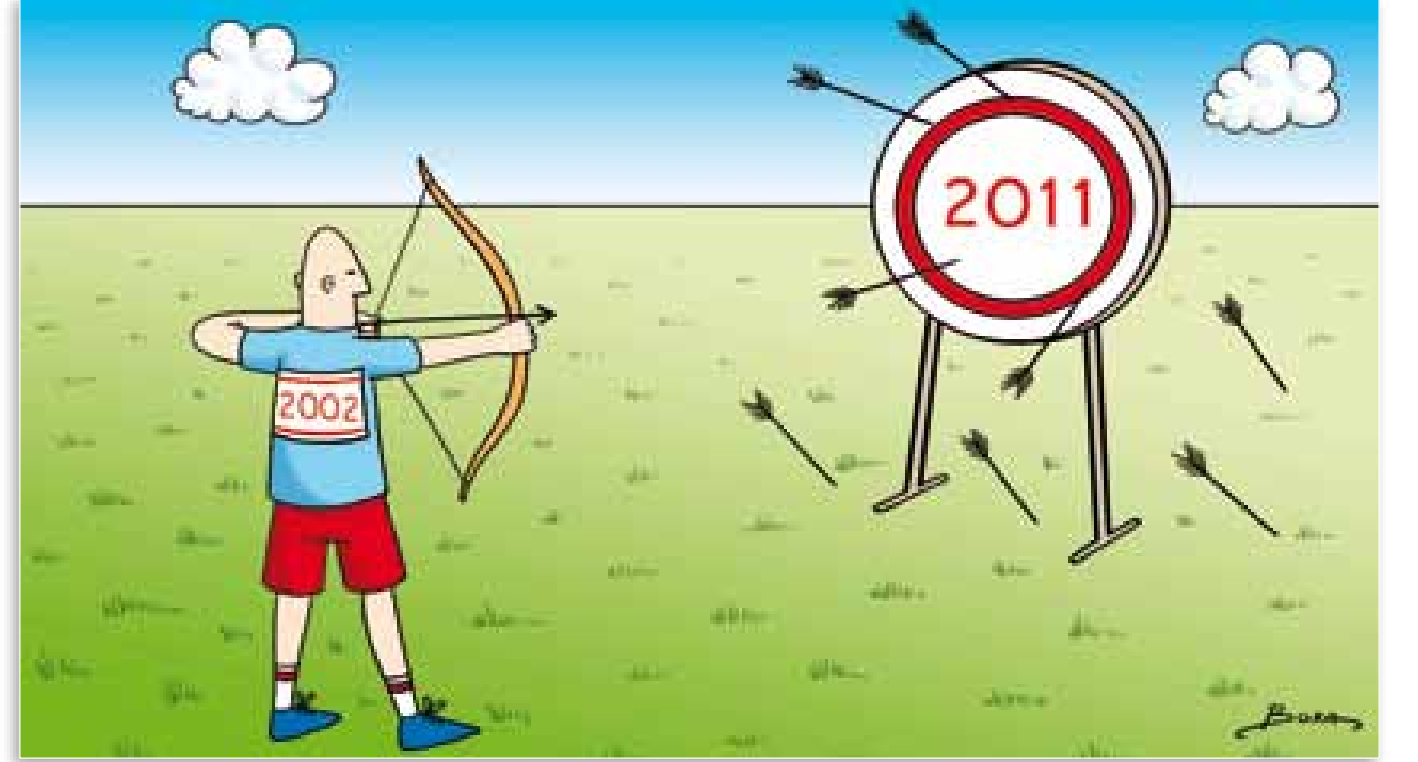
güçlü bir şekilde büyümesine rağmen bir çok şirket krizde çıkardıkları işçi sayısından daha az sayıda işçiyi işe geri aldı. Aynı ve hatta daha fazla üretimi daha az sayıda çalışan ile gerçekleştiren özel sektör, emek verimliliğini artırarak rekabet gücünü de artırmayı amaçlıyordu. Bu yüzden 2003-2006 arasında ekonomi yıllık ortalama %7.5 oranında büyürken istihdamdaki artış kısıtlı kaldı. Sonuçta, 2000'de %6.5 iken 2001'de %8.4'e tırmanan işsizlik 2003'de %10.5'a ulaştıktan sonra 2006 yılında ancak %9.9'a düşürülebilmisti.

2008 küresel krizinin ardından işsizlik oranı yine arttı. 2008'de %11'den 2009'da %14'e kadar tırmandı. Ancak krizin dışarıdan kaynaklanması, 2009'da kamu harcamalarının artırılması ve sermaye girişinin tekrar başlamasıyla birlikte ekonominin 2010'da hızlı büyümesinin işsizlik üzerinde olumlu etkisi görüldü: 2011'in ilk yarısında yıllık ortalama işsizlik oranı %11.3'e kadar düştü. Tarım-dışı istihdam bir milyon kişi arttı. Sadece 2009'da işini kaybedenler değil işgücüne yeni girenler de iş buldular. Tarımdaki çözülmenin beklendiği gibi devam etmesiyle birlikte işsizlik oranında nasıl bir değişim olacağı önümüzdeki dönemde cevap aranacak bir sorudur.

Mikroekonomik yapısal reformların ekonomik ve toplumsal maliyetleri kısa vadede gerçekleşirken, verimlilik üzerindeki olumlu etkileri ancak orta ve uzun vadede görülmektedir. AKP öncesi iktidarların ortalama ömrü kısa olduğu için o dönemde siyasilerin bu reformları uygulamak açısından isteksiz davranmaları olağan karşılanabilir. Ancak AKP için bu durum geçerli değil.

Nedir arz yönlü yapısal reformlar?

Şimdi gelelim arz yönlü mikro yapısal reformlara. Bugüne kadar uygulanmayı bekleyen ve iktisatçıların üzerinde

anlaştığı arz tarafına yönelik mikro reformlar arasında ilk sırada gelen adımlardan birisi kapsamlı vergi reformudur. Hali hazırdaki vergi sistemi, bütün sektörler için ciddi bir soruna dönüşmüştür; özellikle dolaylı vergilerle katlanarak artan maliyetler sanayinin uluslararası rekabet gücünü azaltmakta ve böylece uzun dönemli büyüme performansını olumsuz etkilemektedir. Vergi gelirlerinin üçte ikisinden fazlasını dolaylı vergilerden elde eden bir devlet, iki açıdan ekonomik gelişmenin önüne engel çıkarmaktadır. Bir yandan göreceli fiyatları çarpıtıp üretim maliyetlerini artırırken diğer yandan da zaten bozuk olan gelir dağılımını daha da kötüleştirmekte ve gelirin neredeyse tamamını harcayan alt gelir gruplarının harcamalarını sürekli kısıt altına almakta, böylece toplam talebin büyüme hızını yavaşlatmaktadır.

Vergi reformu çerçevesinde bir taraftan gelir vergisi oranları düşürülürken ve asgari ücret vergi dışı bırakılırken, verginin tabana yayılması için düzenlemeler yapılmalı, cezai yaptırımlar artırılmalıdır. İnternet çağında devletin bütün vergi mükelleflerini denetimden geçirecek altyapıyı geliştirmesinin maliyeti çok da yüksek değildir. Vergi cezaları iktidarlar tarafından değiştirilmesi zor olacak şekilde belirlenmeli, yaptırımlar arasına hapis cezaları da eklenmelidir. Son

yıllarda IMF'nin de kabul ettiği haliyle Gelir İdaresi Başkanlığı tamamen siyasi kontrolün dışına çıkarılmalıdır. "Davul bizde, tokmak başkasında olmaz" mantığı, bağımsız düzenleyici kurumlar ve Merkez Bankası durumunda olduğu gibi Gelir İdaresi Başkanlığı durumunda da geçerli değildir. Çağdaş devlet anlayışında mutlak bir siyasi erk anlayışına yer verilmemelidir.

Her yıl lise ve üniversitelerden mezun olup iş piyasasına çıkan yüzbinlerce gence iş imkanları yaratılması için yatırımlara ihtiyaç olduğu kadar, mezun olan gençlerin en iyi şartlarda yetiştirilmeleri için de bütün imkanlar seferber edilmelidir. O yüzden eğitim reformu, Türkiye ekonomisinin yapısal dönüşümü için olmazsa olmaz koşullardan birisidir.

14 Haziran 2006'da TBMM'nde kabule edilen yasayla, kurumlar vergisi oranının %30'dan %20'ye düşürülmüş olması, hem vergi reformu, hem de uluslararası yatırımları çekmek açısından önemli ama arkası gelmeyen, yetersiz bir adımdır. İstihdamın ve asgari ücretin yanı sıra, petrol ürünleri, doğal gaz, elektrik ve telekomünikasyon hizmetleri gibi önemli ara girdiler üzerindeki dolaylı vergilerin düşürülmesi de, hem ulusal hem de uluslararası yatırımcıların Türkiye'de yatırım yapmaya teşvik edecektir.

Fotoğraf AA - Ali Atmaca

Özelleştirme gelirlerinin yüksek olduğu 2005-2007 döneminde, vergi reformu için önemli bir fırsat penceresi yaratıldığı zamanında bir çok kez vurgulandı. 2001 yılından itibaren sağlanan faiz dışı bütçe fazlasının, ekonomik büyüme hızının ve reel faizlerdeki düşüşün sonucunda 2006 yılından itibaren hükümetin vergi reformunu yürürlüğe koymasının önünde önemli bir engel kalmamıştır. IMF'nin de o dönemde konuya sıcak bakmaması, elbette ki hükümetin bu alanda adım atmamasını teşvik ettiği kesindir. Ancak 2007 yılında IMF'yle yeni bir anlaşmaya yanaşmayan AKP hükümeti, ne 2007'de ne de daha sonra vergi reformunu gündemine almamıştır.

Vergi reformunun en önemli etkilerinden birisi de kayıtdışı ekonomiyi küçültmek olacaktır. Ancak, AKP hükümeti bugüne kadar kayıtdışı ekonomiyi küçültmek yerine özel sektörü kayıtdışına çıkmaya teşvik edecek politikalar izlemekten geri kalmamıştır, ve halen de kalmamaktadır. Vergi reformu yapmak yerine neredeyse her iki yılda bir vergi affı (2003'teki adı "vergi barışı", bugünkü adı "vergi yapılandırması") çıkarmak suretiyle özel girişimciyi vergisini zamanında vermemesi için teşvik etmiştir. Bu tür miyopik bir politikayı iktidarda sadece bir kaç yıl kalacak bir hükümetin

uygulanmasını rasyonel görenler olabilir; ancak, sekiz yıldan fazla süren AKP iktidarı süresince aynı yönteme defalarca başvurulmasının bir rasyonelini bulmak da oldukça zordur.

İkinci olarak ele alacağım arz yönlü yapısal reform adımı eğitim reformudur. İktidarda bulunduğu sekiz yıl boyunca AKP eğitimin bütçeden aldığı payı artırmıştır. Ancak eğitimin her aşamasını kapsayacak bir eğitim reformu da gerçekleştirmekten uzak durmuştur. Her yıl lise ve üniversitelerden mezun olup iş piyasasına çıkan yüzbinlerce gence iş imkanları yaratılması için yatırımlara ihtiyaç olduğu kadar, mezun olan gençlerin en iyi şartlarda yetiştirilmeleri için de bütün imkanlar seferber edilmelidir. O yüzden eğitim reformu Türkiye'nin yapısal dönüşümü için olmazsa olmaz koşullardan birisidir.

Üniversite sınavına kilitlemiş bir ortaöğretim sistemi bir çoğu liseyi dahi bitiremeyen öğrencileri temel bilgi ve becerilerle donatmaktan çok uzaktır. Hali hazırda çalışmakta olan işgücünün ortalama eğitim süresi 6.5 yıl civarındadır. Ancak orta öğretime giden öğrencilerin yarısı lise düzeyinde eğitimi terketmekte, iş hayatına atılmaktadır. OECD ülkelerinde uygulanan PISA sınavlarında öğrencilerimiz performansları

ile yıllardır son sıralarda yer almaktadır. Ayrılan kaynakların artırılmasına karşın, eğitimde kalitenin artırılmamasının nedeni açıktır. Gereken Meslek liselerinde ve meslek yüksek okullarında eğitimin kalitesi, gerekli donanımlar, ülke çapında yaygınlık ve iş imkanlarına yakınlık açısından yeni baştan ele alınmalıdır. Zorunlu eğitim süresinin kademeli olarak 8 yıldan 12 yıla çıkarılmalıdır.

Öte yandan AKP hükümeti, eğitime yapılan yatırımlara olan bakışı açısından geçmiş hükümetlerden fazla bir farklılık göstermemiştir. Her ile double yol yapmak nasıl bir övünç kaynağı ise, her ilde ve hatta büyük ilçede bir üniversite ya da yüksekokul açmak da büyük bir hizmet gibi sunulmaktadır. Ancak, yeni yapılan binalardan oluşan üniversitede eğitim verecek öğretim üyelerinin sayısı ve donanımı konusu tamamen hasır altı edilmektedir. Üniversite düzeyinde verilen eğitime bir altyapı yatırımı bakışıyla yaklaşmak büyük bir talihsizliktir. Sonuçta bir çok üniversitenin diplomaları özel sektör tarafından hiçbir

2005'den sonra emek yoğun sektörlerde Batı Anadolu'daki fabrikaların önemli bir kısmı bu bölgelerdeki üretim maliyetlerinin artmasıyla kapatılmış ve istihdam kayıplarına yol açmıştır. Bu fabrikaları işsizliğin yüksek olduğu ve geçinme maliyetinin düşük olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimize kaydırmak sanayi politikasının önemli bir hedefi olmalıdır.

şekilde dikkate alınmamakta, mezunların önemli bir kısmı mezuniyet sonrası kendi alanlarında iş bulamamakta, işsizlikle karşı karşıya kalmaktadır. Sonuçta, herhangi bir ilde ya da ilçede yeni açılan bir üniversitenin faydası, öğretim üyeleri ve öğrencilerin ev kirası ve tüketim harcamalarıyla, bölgede talebin canlanmasını sağlamaları olabilir. Bunun adını ise eğitim değil de, "eğitim turizmi" faaliyeti koymak daha doğru olacaktır.

Yer azlığından diğer arz yönlü reformlara kısaca değinerek geçeceğim. Hizmet ve altyapı sektörlerinde rekabetin artırılması, internet ve telekom hizmetleri üzerindeki vergilerin kaldırılması bu hizmetlerin daha yaygın olarak kullanılmasını ve yeni yatırım alanlarının geliştirilmesini sağlayacaktır. Diğer arz yönlü önemli bir ekonomi politikası

da sanayi politikasıdır. Bu noktada, sanayi politikasını Türkiye ekonomisinin ikili yapısını kalkınma için bir avantaj haline getirecek şekilde tasarlamak ve uygulamak mümkündür. Özellikle, giyim eşyası ve tekstil gibi emek yoğun sektörlerde Batı Anadolu ve Marmara Bölgesi'nde yoğunlaşan fabrikaların bu bölgelerdeki üretim maliyetlerinin artmasıyla kapatıldığı ve bunun da ciddi istihdam kayıplarına yol açtığı açıktır. Bu fabrikaları işsizliğin yüksek olduğu ve geçinme maliyetinin düşük olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimize kaydırmak sanayi politikasının önemli bir hedefi olmalıdır. Bunun ise sadece teşviklerle olmayacağı açıktır. İlk olarak gereken adım bölgesel asgari ücret uygulamasına geçmektir. Bölgesel asgari ücret uygulaması, bu bölgelerde yapılacak üretim ve lojistik altyapısını geliştirici yatırımlarla birleştirilince, emek-yoğun sektörlerdeki istihdamı başka ülkelere kaybetmektense,, Türkiye'nin doğusuna taşımak daha anlamlı olacaktır.

'Yeni' dünya ekonomik düzeninde "iç talebe dayalı" hızlı büyüme zor

2010'daki yüksek büyüme hızının ardından, AB'deki borç sorununun krize dönüşmeden kontrol edilmesi durumunda GSMH'nin 2011'de %5-6 arasında büyümesi beklenmektedir. Ancak, 2010 ve 2011'deki ekonomik performans, Türkiye ekonomisinin krizden sonra tekrar hızlı büyüme dönemine girdiği anlamına gelmez. Tam tersine, önümüzdeki dönemde yüksek oynaklığın hakim olacağı 'yeni' dünya ekonomik düzeninde, Türkiye'nin büyüme

performansının 2002-2007 döneminden farklılaşması için bir çok neden bulunmaktadır.

Yapısal dönüşüme yönelik arz yönlü mikro reformların uygulanmamış olması, yakın gelecekte Türkiye'nin büyüme modelinin geçmişte olduğu gibi iç talebe dayalı büyüme olacağı konusunda bir şüphe bırakmamaktadır. Ancak küresel krizin ardından oynaklığın yüksek olacağı dünya ekonomisi ve mali piyasalarda çerçevesinde kronikleşmiş durumdaki cari açığın finansmanında sorunlarla karşılaşılacaktır.

ABD resesyonundan güçlü bir şekilde çıkmayı başaramadı. Bu yüzden, ABD Merkez Bankası iç talebi canlandırmak için ikinci miktarsal genişlemeye dayalı ikinci para politikası

Fotoğraf: AA - Murat Anıl

paketini 2010 Kasım'ından bu yana uygulamaya başladı. Miktersal genişleme sonucunda Türkiye gibi yükselen pazar ekonomilerine ciddi sermaye girişleri olurken, yerel paralarda dolara karşı değerlendirildi. Ancak ABD'deki miktersal genişlemeyle daha da güçlenen sermaye hareketlerinin önümüzdeki bir-iki yıl içinde tamamen terse dönme ihtimali de hızla artıyor. AB'de Yunanistan'la başlayan ve diğer

Kriz sonrasında, uluslararası sermaye hareketlerinin kriz öncesi döneme göre çok daha oynak olacağı açıktır. İç talep genişlemesi ile büyüyen Türkiye ekonomisi ise, ortaya çıkan cari açığın finansmanını uluslararası sermaye girişleri ile finans etmek durumundadır. Bu durumda, önümüzdeki dönemde bir kaç yıl hızlı büyüdüktan sonra ani sermaye çıkışlarıyla durgunluk dönemine giren bir Türkiye ekonomisi daha muhtemel bir senaryo olarak karşımıza çıkmaktadır.

ülkelere sıçrayan kamu borç sorununun, önümüzdeki haftalarda ya da aylarda kontrolden çıkan bir krize dönüşme ihtimali şu anda en büyük tehdit olarak gözükmemektedir.. Bu

ihtimalin gerçekleşmesi durumunda Avrupa bankalarının ciddi kayıplarla ve bazılarının iflas durumuyla karşı karşıya kalmaları muhtemeldir. Böyle bir gelişme ise, uluslararası piyasalara plase edilen sermayenin ABD'ye ve güçlü AB ülkelerine geri dönmesi anlamına gelebilir.

Hal böyleyken, Türkiye'nin kronik hale gelmiş olan cari açığının finansmanı ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye ekonomisinin alameti farikası haline gelmiş olan kronik cari açığın finansmanı için gerekli olan sermayenin girişinde yaşanacak sorunlar ekonomik büyümeyi geçici süre için de olsa sekteye uğratacaktır. Küresel kriz sonrası yeni dünya düzeninde Türkiye'nin, dış piyasalar elverdikçe bir kaç yıl süren yüksek büyüme hızlarının ardından dışarıdan ya da içeriden kaynaklanan şoklar sonucunda yaşanacak daralmalarla devam eden büyüme süreci yaşaması kuvvetle muhtemeldir. Kriz sonrası dünya ekonomisinin içinde bulunduğu şartlar altında Türkiye'nin ortalama büyüme hızının %4-5'in üzerine çıkma ihtimali gözükmemektedir. Oysa, %4-5'lik uzun vadeli büyüme hızı Türkiye için yeterli değildir.

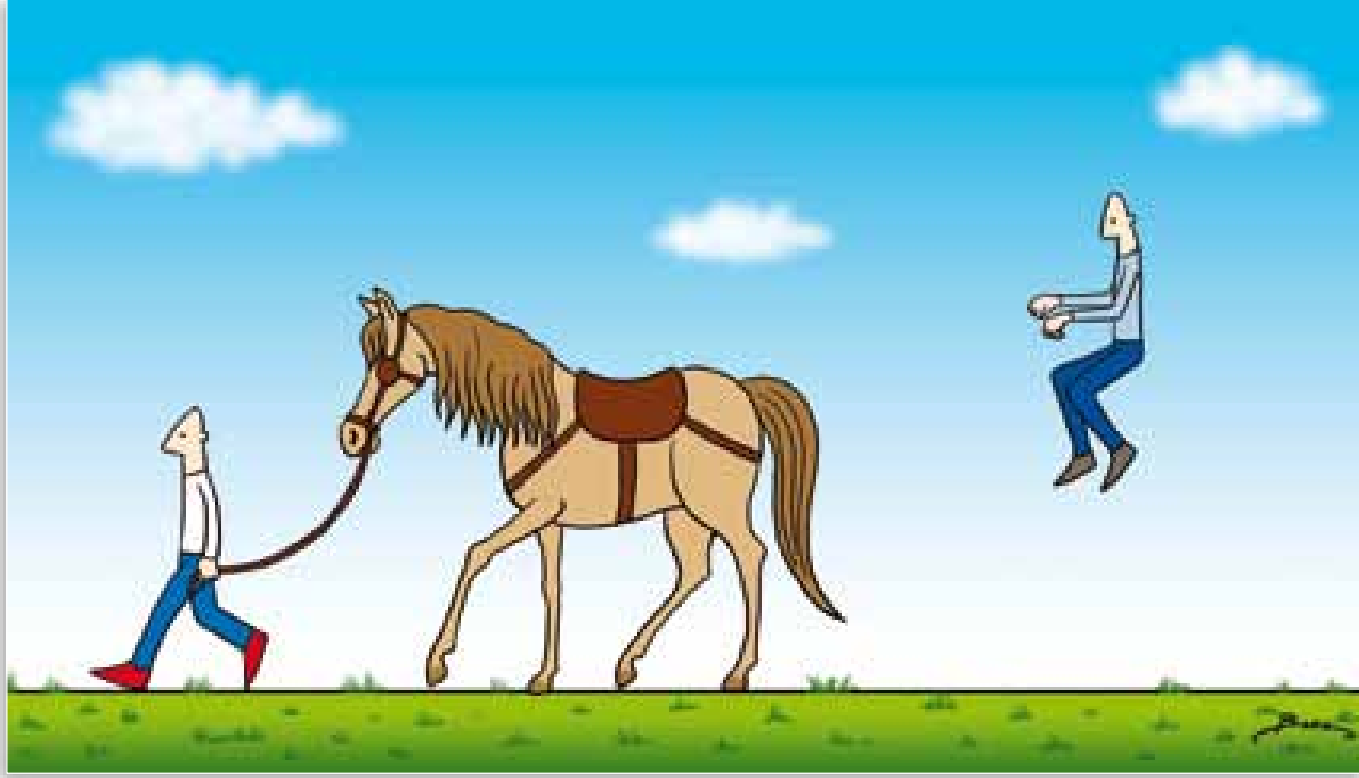
Alüminyum geleceği şekillendirirken biz, orada olacağız.

Türkiye'nin alüminyum markası; Assan Alüminyum, bugün, dünya alüminyum sektörünün geleceğine yön veren oyunculardan biri. **Bu başan, bu gurur hepimizin!**

www.assan.com.tr

“EL ATINA BİNMIŞ ÇALIM SATIYOR”*

R. Hakan Özyıldız

Cari açığın ülkedeki tasarruf açığından kaynaklandığını artık ekonomiye biraz ilgisi olan sokaktaki insan bile biliyor.

Tasarruf dengesini, harcanabilir gelir rakamlarından anlayabiliriz. Tablo 1’de, 2007-11 yılları arasındaki kamu ve özel sektörün harcanabilir gelir rakamları yer alıyor. Görüleceği üzere, kamu bu dönemde hiç tasarruf fazlası vermiyor. Özel sektör ise sadece 2009 yılında dışarıdan borçlanmadan, kendi tasarruflarıyla yatırım yapmış. Kriz olduğu için fazla yatırım yapmak istememiş.

Toplam tasarruf rakamları, kamu kesiminin yüksek yatırım harcamaları nedeniyle ülkenin iki yakasının bir araya gelmediğini gösteriyor. İncelenmesi gereken konu, bu yatırımların ne kadarının üretken yatırımlar olduğu. Üretmeyen, ekonomide kalıcı gelir yaratmayan yatırımlar, alınan borçların geri ödenebilmesi için yeniden borçlanmayı veya başka önlem almayı gerektirecektir.

* “Elmaların Yongsası” adlı Konya türküsünün nakaratı

Tasarruflar yetersiz olduğuna göre, yeniden borçlanmak için dışarıdan daha fazla tasarruf çekmek zorunlu olacaktır. Yurt dışında yerleşikler, “el oğlu”, birikimlerini kendi ülkelerinden daha yüksek getiri sağlama karşılığında Türkiye’ye göndereceklerdir.

Özel sektörün yatırım-tasarruf dengesinde yatırımlarda da artış var. Kar ettiği, en azından istihdam yarattığı sürece olumlu sayılması gereken bir gelişme. Ancak cari açık açısından arkasında hanehalkının tüketiminde görülen artış olduğunu unutmamak lazım.

Artan tüketimin nasıl finanse edildiği ise ayrı bir konu. Son yıllarda hanehalkının gelirlerinde önemli artışlar olmadığını biliyoruz. Faizler de düştüğü için, harcamalar daha çok borçlanma yoluyla finanse ediliyor.

Aşağıda sunulan Grafik 1’den de görüleceği üzere, Türkiye’nin borçluluğunda, özellikle son Küresel Krizden sonra artış gözleniyor.

TABLO 1

TÜRKİYE’NİN HARCANABİLİR GELİRİ

HARCANABİLİR GELİR						
	Milyon TL	2007	2008	2009	2010	2011
KAMU HARCANABİLİR GELİR		103.517	111.856	99.133	131.595	147.167
Kamu Tüketimi		83.231	95.463	107.361	122.886	13.749
Kamu Tasarrufu		20.287	16.393	-8.228	8.709	9.418
Kamu Yatırımı		33.038	40.602	42.268	52.336	51.276
Kamu Tasarruf -Yatırım Farkı		-12.752	-24.209	-50.496	-43.627	-41.859
Özel HARCANABİLİR GELİR		733.297	830.368	844.372	958.584	1.060.171
Özel Tüketim		623.007	686.431	711.033	828.909	906.468
Özel Tasarrufu		110.290	143.936	133.339	129.674	153.703
Özel Yatırım		147.416	169.737	103.178	142.872	174.814
Özel Tasarruf -Yatırım Farkı		-37.126	-25.801	30.161	-13.198	-21.110
TOPLAM TASARRUF AÇIĞI		-49.878	-50.010	-20.335	-56.825	-62.969

Kaynak: DPT Yıllık Programları (2010 Gerçekleşme Tahmini, 2011 Program)

2002 yılında toplam borçların Gayri Safi Yurici Hasılaya (GSYH) oranı yüzde 109 düzeyinde. Bu oran 2006 yılına kadar düşmüş, geçen yılın sonunda yüzde 118’i geçmiştir.

Borç Dağılımı

Borçlardaki artışın arkasında sadece hanehalkı değil, özel sektörün dış borçlanması ve içeriden alınan banka kredileri de büyük etken. Reel sektörün yurt dışından döviz borçlanmasının bir nedeni döviz faizlerinin TL faizlerinden çok düşük olması. Ucuz faizli krediler ile reel sektör yatırımlarını artırdı.

Diğer bir neden de hem bankaların hem de diğer şirketlerin yurt dışından aldıkları döviz kredileriyle, döviz kuruyla karşılaştırılınca oldukça yüksek getiri sağlayan, kamu kağıtlarına yatırım yapma arzusudur. Konuya mikro açıdan bakınca, makro etkilerini önemsemezseniz, akılcı bir yaklaşım.

Bu borçlanmadaki artışın bir yanı. Bir de işsizliğin büyümesi sonucu yaşadıkları gelir kaybını telafi etmek ve refahtan daha fazla pay almak isteyen hanehalkının borçlanma arzusu var. Özellikle 2006 yılından sonra görülen artışa bu açıdan bakmakta yarar var.

Borçların dağılımına bakınca, hanehalkının ve özel sektörün artan borçlanma iştahının resmi biraz daha belirgin hale geliyor.

Grafik 2’de, 2002-2010 yılları itibarıyla bu dağılım gösteriliyor. Görüldüğü üzere, 2002 yılında borçların yüzde 70’inden fazlası kamuya ait. Bu rakam 2001 krizinin sonucu. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ve krizin diğer

etkilerinin azaltılması için yapılan harcamalar kamunun borç stokunda büyümeye yol açıyor. Sonraki yıllarda, özellikle 2005’ten sonra kamu borçlarının artış hızı, özel sektör ve hanehalkının borçlarındaki artış hızından daha yavaş olduğu için, ülke toplamı içindeki payı azalmış.

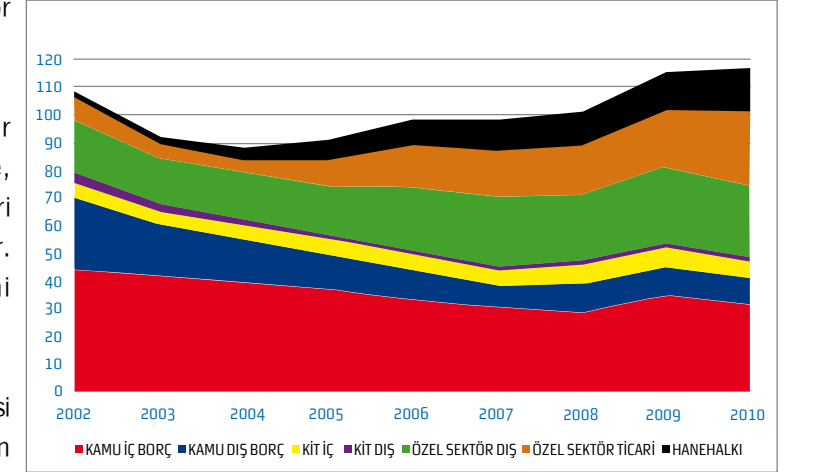
Ekonomistler son küresel krizden, özellikle Avrupa’da yaşanan deneyimlerden cari açık sorununa sadece kamu borcu açısından bakmamak gerektiğini öğrendiler. Dışarıdan sağlanan kaynakların üretken yatırımlarda

kullanılması, ekonominin geleceği açısından çok sağlıklı bir gelişme. En azından istihdam yaratma etkisi var.

Ancak yatırım yerine tüketimi, özellikle de dışarıdan gelen ithal ürünlerin tüketimini destekleyen kredilendirmeler için benzeri bir yorum yapmak çok zor.

GRAFİK 1

TÜRKİYE’DE ÇEŞİTLİ KESİMLERİN BORÇLARININ GSYH’YA ORANI

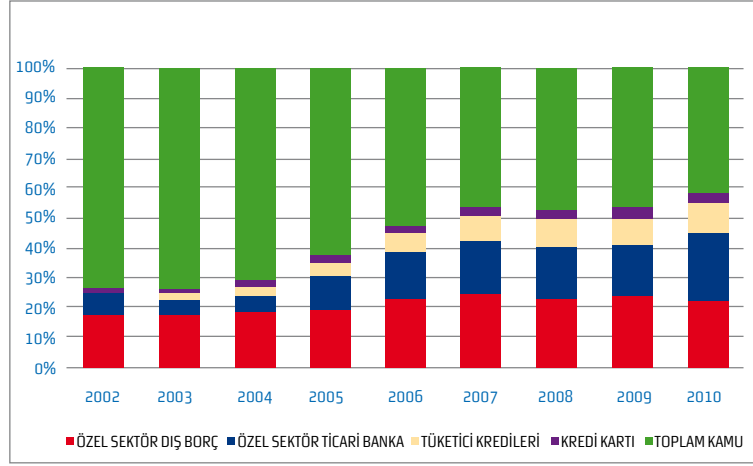
Kaynak: Hazine, TCMB, BDDK ve kendi hesaplarım

Bütçe Açığı ve Cari Açık Dostu Harcamalar

Kamu kesiminin cari açığa etkisini anlamak için genellikle bütçe açığı üzerinden değerlendirme yapılır. Eğer bütçe açığı verileri olumlu bir seyir izliyorsa, çifte açık (Cari açık ve bütçe açığı) olmadığı için ekonominin herhangi kriz riskiyle karşı karşıya olamadığına hükmedilir ve cari açık için fiskal önlem alınmasına gerek olmadığı düşünülür.

Böylesi bir yaklaşım, bütçe açığının finansmanı için dış kaynaklardan borçlanılması durumunda doğrudur. Zımnen

GRAFİK 2 TÜRKİYE’DE BORÇ DAĞILIMI (%)

Kaynak: Hazine, TCMB, BDDK ve kendi hesaplarım

özel sektörün borç sorununun üretken yatırımlara yönelik, akılcı borçlanmalar olduğu kabul edilir. Buna karşılık alınan borçla tüketim tetikleniyor, ithalat artıyorsa aynı etkinin yaratıldığı unutulur.

Burada tekrar Tablo 1’e bakmakta yarar var. Konjonktürel olarak bütçe açığının azaldığı dönemlerde, diğer kamu kesimi verileri önem kazanıyor. Örneğin, KİT’ler, mahalli idareler, sosyal güvenlik sistemi gibi yapılanmalarda durum nasıl, tasarruf açığı var mı? Tablo 1’den anlaşıldığı kadarıyla açık az değil.

Cari açığı etkilemesi açısından ikinci üzerinde durulması gereken gelişme, hanehalkının ve özel sektörün harcanabilir gelirinin artışına kamudan yapılan transferlerin ne kadar olumlu etki yaptığı. Açık vermeyen bütçenin harcama tercihlerinin ne kadar cari açık dostu olduğu. Diğer bir deyimle, açık verilme de harcamaların ithalata etkisi çok mu, kamudan yapılan transferlerle kişilerin ve şirketlerin harcama artışları tetikleniyor mu yakından bakmak lazım.

Özellikle seçim döneminde olduğumuz şu aylarda, cari açığın hızlı artışını yavaşlatabilmek için ne tür maliye önlemi alınabilir? Vergi sistemini değiştirip doğrudan vergileri yükseltmek, kısa vadede, olanaksız olduğuna göre, harcama kısıntıları ne kadar olası araştırmak gerek.

Tablo 2, 2006-2011 yıllarının ilk dört ayı için bütçe

harcama verilerini gösteriyor. Bütçe açığı 2011’de düşmüş. İki ana nedeni var; faiz harcamalarında ve sermaye giderlerinde (yatırımlarda) görülen azalma. İlki dışarıdan gelen bol sıcak para ve Merkez Bankası’nın izlediği para politikasının sonucu. (Sıcak para konusuna yazının sonunda değineceğim.) Ancak yatırım harcamalarında görülen azalma sadece konjonktürel bir durum. Seçimler geçince bütün ödenekler serbest bırakılacaktır. Bütçenin asıl performansı o zaman daha net görülecek. Ama ne olursa olsun, kapsamlı af uygulaması nedeniyle bu yıl bütçe açığının sınırlı kalacağını söyleyebiliriz.

O zaman cari açık neden bu kadar yüksek? İşte burada genel olarak borçlanma ve bütçedeki transferlerde izlenen hızlı artış gündeme geliyor.

Bütçede personel harcamalarında görülen artışın bir nedeni yeni personel alımları. Özellikle sözleşmeli çalışan sayısındaki artışlar dikkat çekiyor. İşsizliğin yüksek olduğu ülkede yeni istihdam olanağının yaratılması olumlu bir gelişme.

Açık vermeyen bütçenin harcama tercihlerinin ne kadar cari açık dostu olduğu. Diğer bir deyimle, açık verilme de harcamaların ithalata etkisi çok mu, kamudan yapılan transferlerle kişilerin ve şirketlerin harcama artışları tetikleniyor mu yakından bakmak lazım.

Hanehalkına yapılan transferler, seçim dönemi olması nedeniyle, önceki yıllara oranla artmış. Harcanabilir geliri büyütecek ödenekleri serbest bırakmak tüketimi arttırıyor. Seçim ortamında popülist olmak ne kadar eleştirilebilir? Belki demokrasinin bir gereği olarak bir yere kadar anlaşılabilir. Ancak cari açık; seçim, demokrasi gibi kavramları anlamıyor, hızla büyüyor.

Sıcak Para Stoku

Sorun burada. “Büyüse ne olur? Nasıl olsa finanse edildikçe cari açık sorun olmaz.” (!?) demeyin. Bu bakış açısını daha iyi yorumlayabilmek için Grafik 3’e bakın. Grafikte, Merkez Bankası verilerine dayanarak hesaplanan sıcak para stokunun, 2000 yılından bugüne gelişmesi yer alıyor. Sıcak

TABLO 2

YILLAR İTİBARIYLA İLK DÖRT AYLIK BÜTÇE HARCAMALARI

	BİR ÖNCEKİ YILIN AYNI DÖNEMİNE GÖRE DEĞİŞİM (%)					TOPLAM İÇİNDE DAĞILIM (%)					
	2007	2008	2009	2010	2011	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri	20.7	6.7	24.6	7.0	1.9	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
A) Faiz Haric Bütçe Giderleri	19.5	11.8	26.8	7.8	9.8	71.8	71.1	74.5	75.8	76.4	82.4
Personel Giderleri	21.5	11.6	16.2	11.5	15.8	22.4	22.5	23.5	22.0	22.9	26.0
Mal ve Hizmet Alım Giderleri	37.8	5.0	27.0	-10.0	14.8	7.1	8.1	8.0	8.2	6.9	7.7
Cari Transferler	14.8	16.7	33.1	10.1	6.3	32.9	31.3	34.3	36.6	37.7	39.3
Görev Zararları	-86.4	62.3	243.2	-47.2	-8.3	4.7	0.5	0.8	2.2	1.1	1.0
Sağlık, Emeklilik ve Sosyal Yardım Giderleri	12.6	42.5	8.0	3.0	3.0	0.0	16.8	17.8	20.3	20.5	20.7
Mahalli İdarelere Hazine Yardımları	4.5	1.4	-1.4	13.0	45.3	0.9	0.8	0.7	0.6	0.6	0.9
Hane Halkına Yapılan Transferler	61.3	10.6	18.3	39.1	24.7	0.4	0.5	0.5	0.5	0.7	0.8
Tarım Sal Desteikleme Ödemeleri	-3.9	44.5	-14.8	32.4	-0.3	4.2	3.4	4.6	3.1	3.9	3.8
Hane Halkına Yapılan Diğer Transferler	332.0	13.6	57.6	-6.0	15.3	0.1	0.2	0.2	0.3	0.2	0.3
Sosyal Amaçlı Transferler	44.0	685.9	289.2	73.4	43.0	0.0	0.0	0.1	0.3	0.5	0.7
Mahalli İdare Payları	43.5	16.8	10.7	27.1	16.1	5.0	6.0	6.6	5.8	6.9	7.9
Sermaye Giderleri	245.3	-87.7	16,834.9	-24.8	-102.9	0.1	0.2	0.0	3.4	2.4	-0.1
Sermaye Transferleri	40.4	137.3	1,165.9	-6.6	-89.9	0.0	0.0	0.1	0.9	0.8	0.1
Yurtiçi Borç Verme	-31.0	28.6	28.1	-8.4	-50.7	2.9	1.7	2.0	2.1	1.8	0.9
B. Faiz Giderleri	23.7	-5.9	17.9	4.4	-23.8	28.2	28.9	25.5	24.2	23.6	17.6

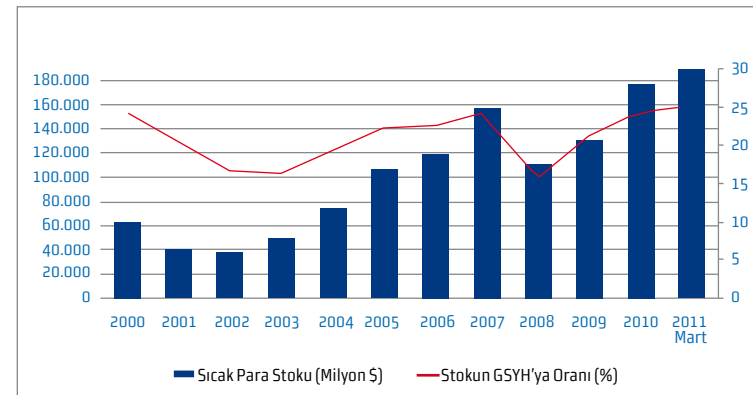
Kaynak: Maliye Bakanlığı, Muhasebat Gen. Müd. Kamu Hesapları Bülteni

para tanımına, yabancıların elinde tuttuğu hisse senetleri, kamu borçlanma kağıtları, dışarıdan alınan kısa vadeli döviz kredileri ve yurt dışında yerleşiklerin döviz mevduatları dahil edildiğini belirtiyim. Stok verilerini sağlıklı karşılaştırabilmek amacıyla GSYH’ya oranlar da gösterilmiştir.

2000 yılında 63,5 milyar dolar olan sıcak para stoku, Mart 2011 itibarıyla 190 milyar dolara yaklaştı. Burada nominal büyüklüğün yanı sıra GSYH’ya oranların 2000, 2007 yıllarında olduğu gibi Mart 2011 tarihinde de yüzde 23 seviyesini geçmiş olması. Önceki iki yılın, kriz öncesi dönemler olduğunu hatırlatmama gerek yok sanırım.

GRAFİK 3

SICAK PARA STOKU

Kaynak: TCMB UYP, Mart 2011

Bu söylem yakın gelecekte kriz çıkacak anlamında yorumlanmamalı. Kriz tellallığı yapanlara her zaman şüpheyle bakmışımdır. Onlar krizin ne zaman çıkacağını bilseler, bu bilgiyi kimseyle paylaşmazlar, piyasalardaki hareketlerden

büyük kazançlar elde ederler. Bu bağlamda, sadece geçmiş deneyimleri hatırlamanın yararlı olacağı inancıyla bu uyarıyı yapıyorum. Çünkü başta Avrupa olmak üzere dışarıda yaşananlar sıradan ekonomik gelişmeler değil. Oralarda olabilecek bir sıkıntılı ortama yüksek cari açıkla yakalanmamamız gerek.

Belki bazı okurlar, uyarıya gerek yok, Türkiye’de siyasetçiler dahil herkes geçmişten yeterli ders aldı. Uzmanların, yöneticilerin engin deneyimleri var diye düşünüyorlardır.

O zaman son küresel krizi en güzel anlatan kitaplardan birisi olan “Bu Defa Farklı” adlı eserin yazarlarının bu sendromu nasıl özetlediklerine bakmakta yarar var.

“Bu-defa-farklı sendromunun özü basittir. Kökü, finans krizlerinin, başka ülkelerde yaşayan başka insanların başına başka zamanlarda gelen bir şey olduğuna, krizlerin bizim başımıza burada şimdi de gelmeyeceğine sıkı sıkıya inanılmasında bulunur. Biz işleri daha iyi yaparız, biz daha akıllıyız, biz geçmiş hatalarımızdan ders çıkardık. Eski değerlendirme kuralları artık geçerli değildir. Şu andaki canlılık, geçmişteki katasrofik çöküşler öncesi yaşanan bir çok canlılıktan (ülkemizde bile) farklı olarak sağlam temeller, yapısal reformlar, teknolojik yenilikler ve iyi politikalar üzerine inşa edilmiştir... Hikaye böyle sürer gider.”¹

Son Söz Yerine

Türkiye ekononmisinin son 60 yıllık tarihindeki krizler, ödemeler dengesi açıklarının sonucunda beklenmeyen yaşanmasıyla ortaya çıkmıştır. Gelin bu defa gerçekten farklı olsun. Seçimin hemen ardından öncelikli olarak cari açıkla mücadele programı gündeme alınsın. Öncelikli yapısal reformlar ve anayasa değişiklikleri konusunda en geniş konsensün aransın ve çok geç kalınmadan ivedilikle hayata geçirilsin.

Unutmayalım ki, elin oğlu, hiç istemediğimiz bir anda, atını altımızdan alabilir. Yaya kalabiliriz.

¹ Carmen M. Reinhart, Kenneth S. Rogoff, “Bu Defa Farklı, Finansal Çılgınlığın 800 Yıllık Tarihi”, NTV Yayınları, 2010

2023'E DOĞRU: MERKEZDE BOŞLUK; ÇEVREDE DEVİNİM

Ümit İzmen
İstanbul Aydın Üniversitesi

Türkiye ekonomisinin geçmişinin makroekonomik istikrarsızlıkla malul olduğu bilinen bir gerçek... Yüksek enflasyon, yüksek kamu açıkları ve cari açık 1970'lerden bu yana hiç yabancısı olmadığımız sorunlar... Bu sorunlar 1990'lı yıllarda iyice kronik hale gelmiş, büyüme hızını geriletmiş ve ekonomide aşırı kısa vadeli bir bakış açısının hâkim olmasına yol açmıştı. Sorunların katlanılamaz boyutlara ulaşmasıyla 1994 ve 2001 yıllarında çok şiddetli finansal krizler yaşanmıştı. Ekonomideki bu derin yapısal bozukluklar, ekonomik aktörlerin davranışlarına da sinmiş, karar alma mekanizmalarında bozulmaya yol açmış ve ekonomik etkinliğin sağlanmasının önünde engel haline gelmişti.

2001 krizinde bu yapının sadece ekonomik olarak değil, siyasi olarak da sürdürülebilmesinin imkânsızlığı ortaya çıktı. Halkın değişim talebinin sonucu henüz 15 aylık bir parti olan AK Parti Kasım 2002 seçimlerinde iktidarı oldu. Kesintisiz sekiz buçuk yıl süren AKP iktidarı, kamuoyu yoklamalarına göre Haziran 2011 seçimlerinden sonra da devam edecek. Bu geçen süre içinde Türkiye ekonomisinde yukarıda sözü edilen sorunların önemli ölçüde çözülmüş olduğu aşikâr.

Resmi bozan başlıca unsur olan cari işlemler açığındaki önlenemeyen yükselişi bir kenara bırakırsak, makroekonomik istikrarda bir sorun yok. Buna karşılık, üretim ve bölüşüm konularında pek kayda değer bir gelişme görülmedi.

Türkiye uzun yıllar boyunca dünyanın en yüksek enflasyon oranına sahip olan birkaç ülkesinden biri iken artık değil. Kamu maliyesinde disiplin sağlanmış, bütçe açığı azaltılmış, kamu borç yükü hafifletilmiş, kamunun faiz ödemelerine ayırdığı pay artık eğitim ve sağlık alanlarına kanalize edilebilmiş. Ülkedeki makro politikanın kalitesini bozan dolarizasyon geride kalmış.

Kamu borçlanmasına ödenen yüksek reel faizin imkânsız kıldığı ekonomik aktiviteler canlanmış. Belirsizliğin ve kısa vadeciliğin etkisi altında tamamen bulanık hale gelen gelecek ufkunun netleşmeye başlamasıyla yatırımlarda yeni bir ivme yakalanmış.

Resmi bozan başlıca unsur olan cari işlemler açığındaki önlenemeyen yükselişi bir kenara bırakırsak, makroekonomik istikrarda bir sorun yok. Ama bir ekonominin performansını sadece makroekonomik istikrara indirgemek ne kadar doğru?

2001 krizi öncesinde egemen olan ekonomik ortam ekonomideki birçok sorun alanının finansal istikrarın gölgesi altında kalmasına yol açmıştı. Bu sorunların ele alınabilmesi için öncelikle makro istikrarın sağlanması şarttı. AKP, iktidarının ilk döneminde, bu şartı yerine getirmeye çalıştı ve bunda başarılı oldu. İkinci döneminde sıranın artık gelir dağılımının iyileştirilmesi, bölgesel adaletsizliklerin azaltılması, üretim yapısında daha yüksek katma değerli bir ürün bileşiminin hedeflenmesi gibi konulara gelmesi gerekiyordu. Buna karşılık, üretim ve bölüşüm konularında pek kayda değer bir gelişme görülmedi. AKP, ikinci döneminde de makroekonomik istikrar koşullarını sağlamlaştırmaya devam etti diyelim.

Makroekonomik istikrarın sağlanmasının ardından atılması gereken bir başka adım da ekonomiye bir vizyon çizmekti. Geçmişin planlı döneminin bir yadigarı olarak kamu kuruluşları tarafından yapılmakta olan çalışmalar bir tarafa, toplumda tartışıldıktan sonra benimsenen bir

kalkınma stratejisinin yokluğu, üretim ve bölüşümle ilgili konularda net bir doğrultu çizilerek ilerleme sağlanmasını engelledi.

Dünya ekonomisinde Türkiye'nin yeri

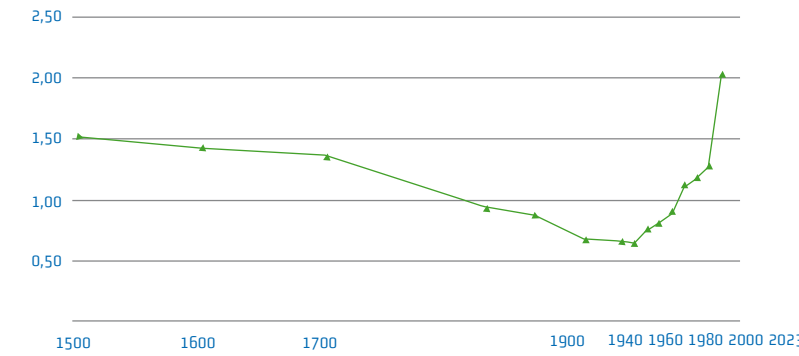
2011 seçimleri öncesinde ise AKP'nin bu kez uzun vadeli bir vizyon çizmeye çalıştığını görüyoruz. Bu vizyonun en veciz hali

bir süredir dillendirilmekte olan 2023 yılında dünyanın 10. büyük ekonomisi olma hedefi. Bu hedefin gerçekleştirilebilir olması hiç kolay gözüküyor. Grafik 1'de dünyanın en büyük 10 ekonomisi arasında yer alması durumunda Türkiye'nin dünya ekonomisindeki payının nasıl gelişeceği gösteriliyor. Ünlü iktisat tarihçisi Maddison'un dünya ekonomisine ilişkin tarihsel veri seti kullanılarak yapılan bu hesaplamalarda diğer ülkeler 1950- 2008 döneminde gerçekleşen ortalama hızla büyürlerken Türkiye'nin 10. büyük ekonomi halini geldiği varsayılmış. Bu varsayımlar bizi Türkiye'nin 2002-2007 döneminde %7 olan ortalama büyüme hızının 2012-2023 döneminde %8'e yükselmesi gerektiğini gösteriyor. Bu durumda hesaplanan Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) büyüklüğü 1.9 trilyon dolara ulaşıyor. Gerek büyüme hızı gerekse ulaşılacak GSYH büyüklükleri AKP'nin %8 büyüme ve 2 trilyon dolarlık hedeflerine epey yakın çıkıyor.

GRAFİK 1

DÜNYA EKONOMİSİ VE TÜRKİYE

(Dünya Ekonomisi İçinde Pay, %)

* Türkiye'nin 2023'te ilk 10 ekonomi arasında gireceği varsayılmış ve Dünya ekonomisi için 1950-2008 büyüme performansları kullanılmıştır. Kaynak: Historical Statistics of the World Economy: 1-2008 AD, Maddison ve yazarın hesaplamaları

2023 yılında Türkiye'nin dünyanın en büyük onuncu ekonomisi olması, Türkiye'nin dünya ekonomisinde şimdi %1.28 olan payının %2 civarına çıkması anlamına gelecek. Ancak Grafik 1'den de görüldüğü gibi Türkiye'nin dünya ekonomisindeki ağırlığı 1500 yılından bu yana %1.5'in üzerine hiç çıkamamış. Bu performansın mümkün olması ancak net bir strateji, çok ciddi bir çaba ve çok yönlü bir değişim gerektiriyor. Ancak 2023 vizyonuna ilişkin yapılan açıklamalarda böyle bir netlik görülüyor. AKP'nin vizyonunda ağırlığı kentsel dönüşüm politikaları oluşturuyor.

AKP'nin "bölgesel" politikaları

Gerçekten de geçmişte coğrafi düzeyde yaşanmış olan hareketlilik, AKP'nin makroekonomik politikaların yanı sıra adı konmamış bir bölgesel politika izlediğini de ortaya

koyuyor. 2004-2008 döneminde farklı bölgelerin Türkiye toplam Gayri Safi Katma Değeri (GSKD) içinden aldıkları payın incelenmesi bu dönemde izlenmiş olan bölgesel gelişme politikasına ışık tutuyor. Buradan yola çıkarak yapılacak bir analiz ile 2023 hedefleri çerçevesinde özellikle İstanbul'a ilişkin kentsel dönüşüm projelerini daha iyi anlamlandırmak mümkün.

AKP'nin siyasi ve ekonomik başarısının arkasında "çevredekilerin" "merkeze" taşınması önemli rol oynadı. Bu taşınma Anadolu'nun içlerinden İstanbul'un merkezine doğru hem mecazi, hem fiziksel bir hareketi içerdi. Bu süreç Türkiye'de 1975 sonrasında pek de azaldığını söyleyemediğimiz bölgesel farkları nasıl etkiledi?

Grafik 2 bu amaçla yapılmış küçük bir egzersizin sonucunu gösteriyor. Bölgelerdeki kişi başına dolar cinsinden GSKD rakamları üzerinden, 2004-2008 yılları arasındaki ortalama büyüme hızları elde edildi.

Normal olarak ekonomik gelişme ile birlikte, sermayenin gelişmiş bölgelerden getiri oranının daha yüksek olduğu az gelişmiş bölgelere kayması, böylece nispeten daha az gelişmiş bu bölgelerin daha hızlı büyümesi ve sonuç olarak bölgelerarası farklılıkların azalması beklenir. Bu süreç büyüme literatüründe "yakınsama süreci" olarak adlandırılır.

2004-2008 döneminde dolar cinsinden kişi başına GSKD rakamlarına ortalama büyüme hızı % 16,5

olurken en hızlı büyüyen bölge %19.8 ile Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan bölgesi ve en yavaş büyüyen bölge ise % 12,4 ile Şanlıurfa ve Diyarbakır bölgesi oldu. En yavaş büyüyen bölgedeki gelir artışının bile %12 olması, ekonomideki genel olumlu gidişat sonucunda tüm bölgelerin zenginleştiğini gösteriyor. Bu rakamlar aynı zamanda zenginleşme hızının bölgeler arasında ciddi farklılıklar gösterdiğini de ortaya koyuyor.

Bölgeler arasındaki gelir farklılıklarına biraz daha yakından bakalım. Bu amaçla, 2004 yılı için her bir bölgenin kişi başına GSKD rakamını Türkiye ortalamasına bölelim. Türkiye ortalamasını 1 aldığımızda, 1'in altındaki değerler o bölgenin Türkiye ortalamasından daha yoksul, 1'in üstündeki değerler ise daha zengin olduğunun bir göstergesi. Benzeri biçimde büyüme

hızı Türkiye ortalamasının üstünde olan bölgeler görece olarak zenginleşirken, büyüme hızı Türkiye ortalamasının altında olan bölgeler ise görece olarak yoksullaşılıyor.

Grafik 2 bu verilerden oluşturuldu. Grafikte yatay-eksen bölgelerdeki kişi başına GSKD rakamının Türkiye ortalamasına oranını, dikey eksen ise her bir bölgenin 2004-2008 dönemindeki büyüme performansını gösteriyor. Grafik alanı Türkiye ortalamalarına göre 4 bölgeye ayrıldı. 2004 yılında kişi başına GSKD rakamı Türkiye ortalamasından daha büyük olan ve 2004-2008 döneminde Türkiye ortalamasından daha hızlı büyüyen bölgeler sağ üst bölümde yer alıyor. Bu bölgeler “zenginler daha zengin” diye adlandırıldı.

Sağ alt bölümdeki bölgeler ise 2004 yılında kişi başına GSKD rakamı Türkiye ortalamasından daha büyük olan ancak 2004-2008 döneminde Türkiye ortalamasından daha yavaş büyüyen bölgeler. Bu bölgeler için “zengin ama yoksullaşılıyor” nitelmesi yapıldı.

2004 yılında kişi başına GSKD rakamı Türkiye ortalamasından daha düşük olan ama 2004-2008 döneminde Türkiye ortalamasından daha hızlı büyüyen bölgeler sol üst bölümde yer alıyor. Bu bölgeler “yoksul ama zenginleşiyor” diye adlandırıldı.

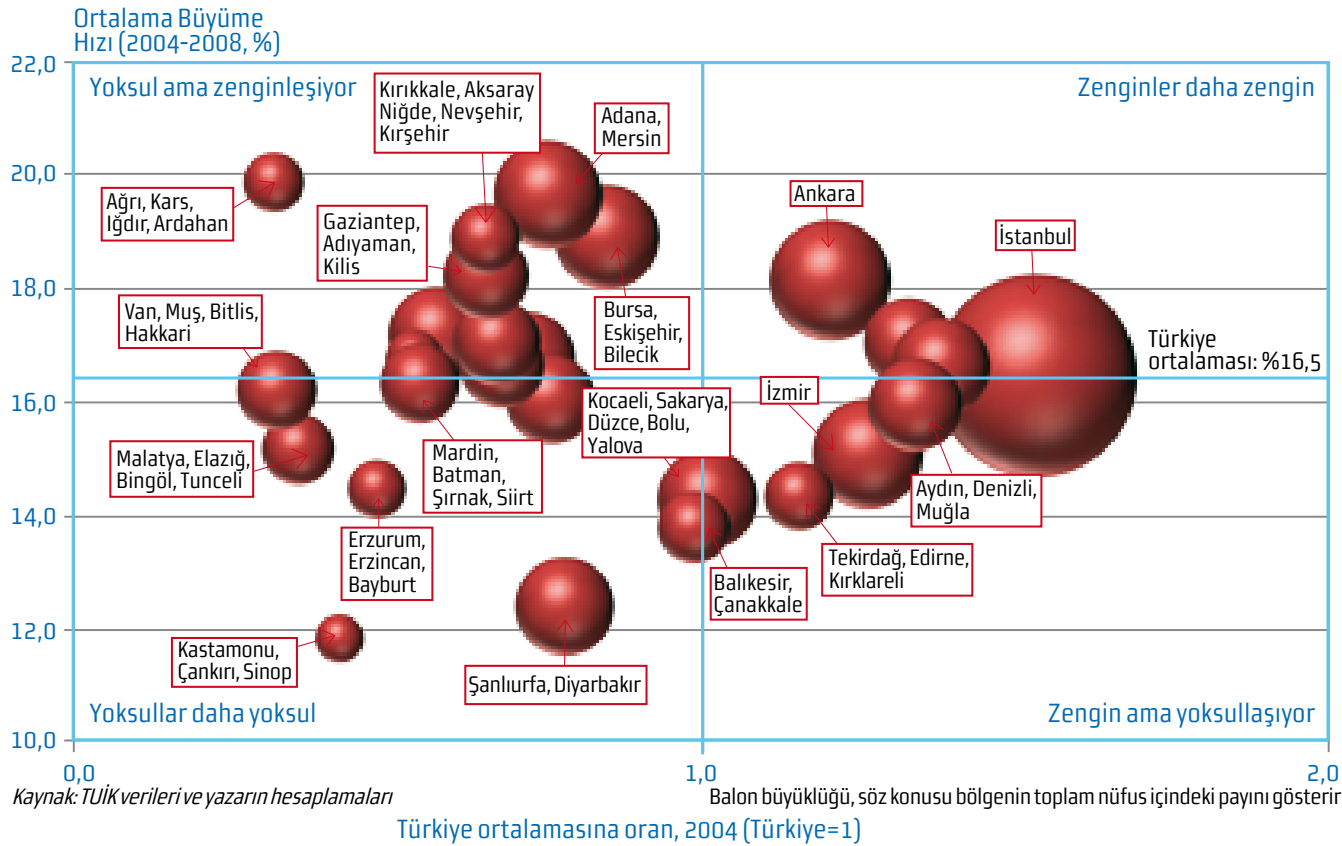
Sol alt bölümdeki bölgeler ise 2004 yılında kişi başına GSKD rakamı Türkiye ortalamasından daha düşük olan ve 2004-2008 döneminde Türkiye ortalamasından daha yavaş büyüyen bölgeler. Bu bölgeler için “yoksullar daha yoksul” nitelmesi yapıldı.

Grafikte, balonların büyüklüğü ise söz konusu bölgenin toplam GSKD içindeki payını temsil ediyor.

Grafikten bir dizi gözlem yapmak mümkün.

İlk göze çarpan nokta, bu dönemde bir anlamda popülist bir politika izlenmiş olduğu. Çünkü görece olarak yoksul ve görece olarak düşük hızla büyüyen bölgelerde yaşayan nüfus az.

GRAFİK 2 **KİŞİ BAŞINA GSKD (\$)**
Ortalama Büyüme Hızı (2004-2008, %)

Buradan da görüldüğü gibi toplamın %70'ini oluşturan bölgelerin büyüme hızı da yüksek. Ayrıca, ekonomi içindeki ağırlığı yüksek olan bölgeler ortalama civarında ya da ortalamadan daha hızlı büyüyor. Ancak Türkiye GSKD'ı içindeki pay itibarıyla 4. ve 5. Sırada yer alan İzmir ve Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova bölgeleri sırasıyla %15.1 ve %14.3 büyüyerek % 16.5 olan Türkiye ortalamasının altında kalıyor. Bu grafikte yoksul ve yoksullaşan bölgelerin toplam GSKD içindeki ağırlığının epey düşük olduğu net olarak görülüyor.

İkinci çarpıcı gözlem ise merkezin boşluğu: Gelir ve büyüme hızı olarak Türkiye ortalamasını temsil eden yok.

Türkiye'de bölgesel farklılıkları azaltıcı ve artırıcı dinamikler bir arada görülüyor. Bazı bölgeler yoksulluktan kurtulma yoluna girmişken, bazı bölgeler için hala bir çıkış yolunun tanımlanmamış olduğunu ve bu bölgelerin zaten kötü olan durumlarının daha da gerilemekte olduğunu görüyoruz. Buna karşılık, bazı eski merkezlerin hala çekiciliklerini koruduklarını da görmek mümkün. Literatürde “path-dependence” olarak adlandırılan sürecin izleri tespit edilebiliyor. Buna göre, zengin bölgeler, girişimciye sundukları çeşitli zengin çözümler ile daha fazla yatırım çekerken, insan kaynaklarından, altyapıya çeşitli açmazlarla karşı karşıya olan geri kalmış bölgeler ise bu eksikliklerini gidermeden yatırımları çekemiyorlar.

Tarih boyunca konut sorunu her zaman geniş halk yığınlarının temel sorunlarından biri oldu. Bu sorunu çözenin siyasi ve sosyal sonuçları da hep ciddi bir tartışma konusu oldu. F. Engels daha 1872'de yazdığı Konut Sorunu başlıklı yazısında konut sorununu çözmeye yetmeyeceğini ileri sürmüştü. 140 yıl aradan sonra, Türkiye yeni bir tartışma açmaya aday.

İlk göze çarpan nokta, bu dönemde bir anlamda popülist bir politika izlenmiş olduğu. Çünkü görece olarak yoksul ve görece olarak düşük hızla büyüyen bölgelerde yaşayan nüfus az. İkinci çarpıcı gözlem ise merkezin boşluğu. Gelir ve büyüme hızı olarak Türkiye ortalamasını temsil eden yok. Üçüncü gözlem ise grafikteki dört eğilimin bölgelerin siyasi parti tercihleri ile örtüşüyor olması.

Üçüncü gözlem ise grafikteki dört eğilimin bölgelerin siyasi parti tercihleri ile örtüşüyor olması. Ortalamanın üstünde büyüme hızına sahip olan, yani “zenginleşen” bölgelerde AKP önde gidiyorken, “yoksullar daha yoksul” diye adlandırdığımız bölümdeki iller ise BDP'nin oy deposu. “Zengin ama yoksullaşan” illerde ise muhalefet, yani CHP güçlü.

Bir başka gözlem de “yoksullar daha yoksul” diye tanımlanan illerin tarım ağırlıklı olması, sanayinin ve hizmetler sektörlerinin gelişmemiş olması. Ekonomik gelişme sonucunda, diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de ekonomik aktivitenin giderek tarım sektörü ağırlıklı olmaktan çıkıyor. Sanayi ve hizmetler sektörlerinde yeterli kadar yeni iş alanları açılmaz ve bu iş alanlarıyla tutarlı bir eğitim politikası uygulanmaz ise bu durumun yakıcı bir işsizlik sorununa yol açması kaçınılmaz olur.

İç içe geçen sorunlar karşısında politika araçlarının da çeşitlendirilmesi ve bir arada kullanılması gerekiyor. Tüm yükü kentsel dönüşüm politikalarına yüklemek yerine bölgesel kalkınma, sanayileşme ve istihdam politikalarının bir arada kullanılması, çözümü kolaylaştıracaktır. Zaten bir cazibe merkezi olan İstanbul'u biraz daha öne çıkartan, mantıki limitinde, tüm ülkenin nüfusunu İstanbul'a yığmaya götüren politikalar nihai kertede meseleleri çözemez.

Tarih boyunca konut sorunu her zaman geniş halk yığınlarının temel sorunlarından biri oldu. Bu sorunu çözenin siyasi ve sosyal sonuçları da hep ciddi bir tartışma konusu oldu. F. Engels daha 1872'de yazdığı Konut Sorunu başlıklı yazısında konut sorununu çözenin toplumsal sorunu çözmeye yetmeyeceğini, bunun hiçbir zaman sınıf mücadelesinin yerini alamayacağını ileri sürmüştü. Almanya'daki tartışmaların üstünden geçen 140 yıldan sonra, kentleşmenin diğer siyasi ve ekonomik sorunları ne ölçüde gölgede bırakacağı konusunda Türkiye yeni bir tartışma açmaya aday.

İNTERNET KONUSUNDA SİVİL TOPLUMA KULAK VERMEK

Faruk Eczacıbaşı
Türkiye Bilişim Vakfı Başkanı

Türkiye Bilişim Vakfı'nı kurduğumuz 1995 yılında, İnternet iletişimde bugünkü teknolojik noktaya varacağımızı ve bugün karşılaştığımız sorunları hayal edemezdik. İnternet o dönemde "her derde deva" bir buluş olarak, özgürlüğün ve sınırsızlığın simgesi olarak görülüyordu.

Bu algıyı yansıtan bir bildiriden söz etmek istiyorum. Davos'ta Dünya Ekonomik Forumu toplantıları sürerken, 9 Şubat 1996'da, Amerikalı İnternet girişimcisi, bir dönemin devrimci müzik gruplarından 'Greatful Dead'in itici gücü, John Perry Barlow, "İnternet özgürdür. Sansürlenemez. Denetlenemez" diyen bir bildiriye Davos'ta yayınladı. Başlığını "Siberuzay Bağımsızlık Bildirisi" koyduğu metin şöyle başlıyordu:

"Gelecek adına, siz, gelişmiş sanayi dünyası hükümetlerine şu çağrıyı yapıyorum: Bizi kendi halimize bırakın. Aramızda, size yer yok. Topluluğumuz üzerinde egemenliğiniz yok. Bizim, seçilmiş bir hükümetimiz yok. Böyle bir hükümetimiz olmayacak. Bu

nedenle, inşa etmekte olduğumuz küresel sosyal dünyamız, sizin hükümetlerinizin dayatmalarından bağımsız olacaktır. Bizi yönetme konusunda hiç bir hakkınız olmadığı gibi, sizden korkmamızı gerektirecek hiç bir yol ve yöntemle sahip değilsiniz. Her hükümet, yönettiği halkın onayına muhtaçtır. Biz ise, size ihtiyaç duymuyoruz. Böyle bir onayı size vermiyoruz. Sizi, aramıza davet etmiyoruz. Siberuzay, sizin sınırlarınız içinde yer almıyor."

İnternet'in ilk fikir adamlarından John Perry Barlow'un yayımlandıktan sonra çok yankı bulan ve İnternet tarihinde önemli bir metin olarak yerini alan bu devrimci bildirisi üzerinden 16 yıl geçti. O bildiriye dile getirilen özgürlüklerin, sınır tanımazlıkların da hepsi tarih oldu. Bugün, sadece Türkiye'de değil, çok sayıda ülkede İnternete getirilen denetimden, filtre ve sansürden söz ediyoruz. Artık bilişim hukuku diye bir kavram ve uygulama alanı var. Bilişim suçu var. Ve ne kadar yatırım yapılırsa yapılsın az gibi duruyor... İnternet erişimini şu ya da bu şekilde, şu ya da bu oranda denetlemeyen ülke kalmadı.

Türkiye'deki internet erişimi tartışmasında esas sorunun 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun olduğunu düşünüyoruz. İnternet erişiminin, yasaklarla değil, 21. yüzyıla yakışan farklı yöntemlerle çözümlenmek zorunda olduğuna inanıyoruz.

Hükümetlere ek olarak, küresel bilişim şirketleri de kendi sanal işlem sahalılarında faaliyet göstermeyi tercih ediyor. Birinin İnternet işletim sistemini öbürü kabul etmiyor. Kuralları, kontrolleri, iletişim biçimleri arasında uyum aramıyor. İnternet ortamı bu şekilde bölünüyor. Yani kısacası, 16 yıl önce İnternete atfedilen "sınırsızlık", sınırlı bir şekilde geçerli. İşin bütün dünyayı ilgilendiren ciddi yanı ise İnternette uygulanmak istenilen denetimden kaynaklanıyor.

Bu, aslında tarih boyunca yaşadığımız, matbaanın bulunuşundan bu yana hiç değişmeyen bir tartışmanın modern örneği: Bireysel hak ve özgürlük, nereye kadardır? Nereden sonrasını devlet denetler?

Avrupa Komisyonu'nun Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sorumlusu Viviane Reading, 6 Mayıs 2009'daki bir konuşmasında şu önemli cümleyi kurmuştu: "İnternet erişimi, tıpkı ifade özgürlüğü ve bilgiye ulaşım özgürlüğü gibi temel bir haktır."

Türkiye açısından durum, "iki arada... bir derede." Bir yanda, kültür DNA'mıza işlemiş, yönetim tarihimizden kaynaklanan otoriterlik ve denetim alışkanlığı. Öte yandan, iç hukukumuzu uydurmaya çabaladığımız çağdaş gerçeklere dayanan daha katılımcı, daha demokratik yaklaşımlar...

Türkiye Bilişim Vakfı olarak, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) tarafından 22.02.2010 tarihinde yayımlanan "İnternetin Güvenli Kullanımı" kararıyla, Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) tarafından erişim ve yer sağlayıcılara gönderilen yazılar ve bu yazıların kamuoyunda yarattığı tartışmalar ve sonuçları takip ediyoruz.

Türkiye'deki internet erişimi tartışmasında esas sorunun 2007'de yürürlüğe giren 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun olduğunu düşünüyoruz.

İnternet erişiminin, 19 ve 20. yüzyıl zihniyetini yansıtan yasaklarla değil, 21. yüzyıla yakışan farklı yöntemlerle çözümlenmek zorunda olduğuna inanıyoruz. Bu amaçla, mevcut yasanın yeniden düzenlenmesi amacıyla bir çalışma yürüttük ve İnternet Kurulu'na sunduk. Önerilerimiz ışığında gerekli değişikliklerin yapılması için taslağın TBMM'e sunulmasını bekliyoruz. Sadece 5651 sayılı mevcut yasanın değil, bağlantılı tüm yasa ve yönetmeliklerin kapsam ve içerik bakımından

gözden geçirilmesini şart görüyoruz:

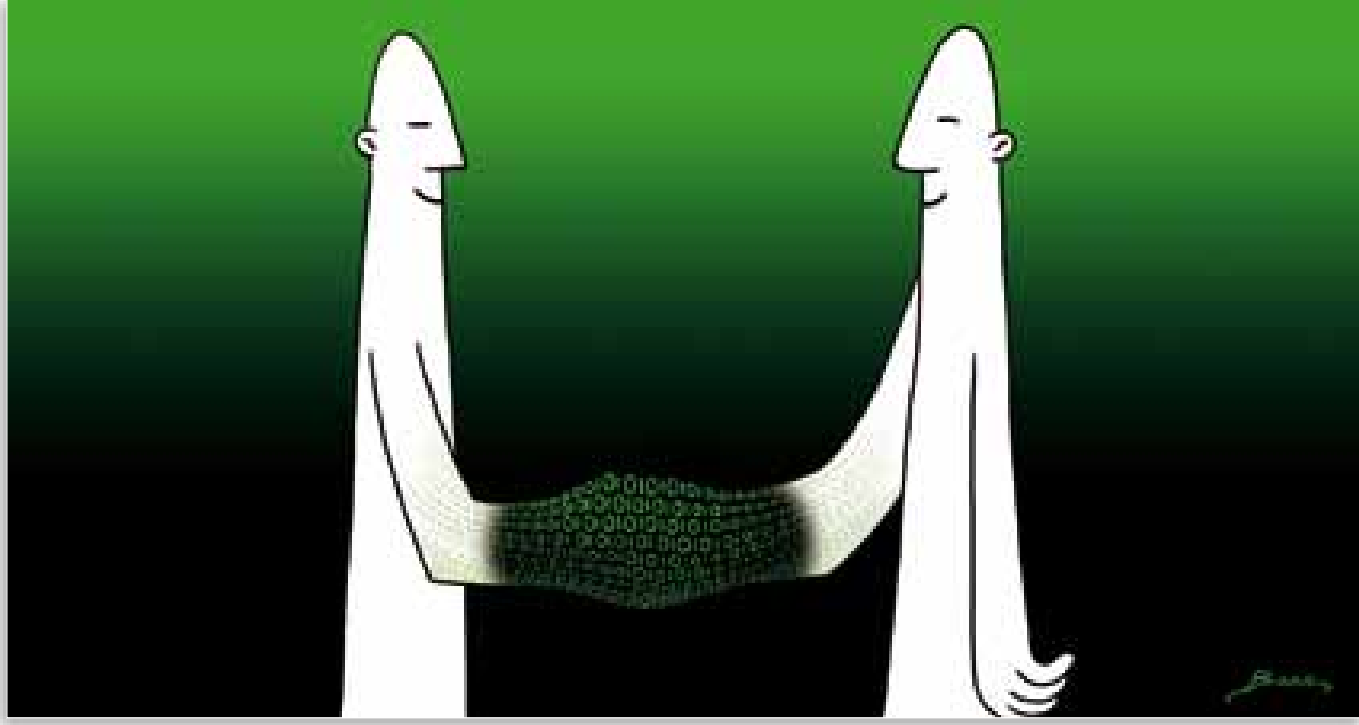
- Erişimin engellenmesi yalnızca sınırlı sayıdaki suç için en son uygulanacak güvenlik önlemi olarak tanımlanmalı.
- Erişimin engellenmesi kararı verilecek suçlar, uluslararası sözleşmelerle uzlaşılacak suç kategorileri içerisinde yer almalı.
- Erişimin engellenmesine yönelik verilecek kararlar, içeriğinde hukuka aykırı içeriğin kaldırılması yönünde uyarıcı içermeli.
- Erişimin engellenmesi kararı yalnızca hukuka aykırı içeriğin bulunduğu linke yönelik olmalı.

Maddeler olarak baktığımızda ise üç temel önerimiz var:

- Yer sağlayıcının yükümlülükleri belirleyen Beşinci Madde "Sadece TC sınırları dahilinde engelleme" şeklinde uygulanmalı.
- Erişimin engellenmesi kararı ve bu kararın doğrudan yerine getirilmesini öngören Sekizinci Madde'de, "Erişimin engellenmesi kararı verilmesine ve uygulanmasına ilişkin esaslar" belirlenmeli.
- İçeriğin yayından çıkarılması ve cevap hakkının tanınmasını öngören Dokuzuncu Madde'de, "İçeriğin yayından çıkarılması isteği, Marka-Fikir Sanat Eserleri Kanunu ve benzeri kanunlara dayalı istek" şekline dönüştürülmeli.

Ayrıca, TÜSİAD ile birlikte yayınladığımız "İnternet Sitelerinin Erişiminin Engellenmesi Konusunda Hukuki Görüşler Raporu"nda TBV ve TÜSİAD gibi sivil toplum kuruluşlarına, hükümetin kulak vermesiyle, yani yönetimle, katılımcılıkla soruna çözüm aranmasını öneriyoruz.

Böyle bir süreç, ne kadar yavaş ve zahmetli de olsa, hükümetlerin, tek yanlı kararlar almasından daha demokratik ve katılımcı olduğunu düşünüyoruz. Bu raporun, bu konuda yol gösterici olacağına ve hükümete, iki önemli sivil toplum kuruluşunun görüşlerini yansıtacağına inanıyoruz.

DİJİTAL EKONOMİYE GEÇİŞ VE TÜRKİYE’NİN KONUMU

Turgut Gürsoy
TÜBİSAD Yönetim Kurulu Başkanı

Bugün bütün dünya ekonomilerinde büyük bir ‘dijital dönüşüm’den söz etmek mümkün. İnternet ve mobil odaklı teknolojilerle ortaya çıkan bu dönüşüm, tüm sektörleri ve iş yapış biçimlerini etkiliyor. Artık, tüm ekonomiler istihdam ve büyümeye odaklanırken, bilişim altyapı yatırımlarının, yeni web tabanlı hizmetlerin kısaca dijital dönüşümün tüm ekonomiler için en güçlü büyüme ve inovasyon kaynağı olduğunu söylememiz mümkün. Bu yeni teknolojiyi, bilişimi temel alan bu yeni ekonomi biçimini de ‘Dijital Ekonomi’ olarak nitelendirebiliriz.

Ülkeler arasındaki performans farkları da artık, ekonominin ne kadar dijitalleştiğiyle ortaya çıkmaya başlıyor. Geçtiğimiz birkaç yıl içinde yaşadığımız global ekonomik kriz bu ayırım ve farklılıkların daha net ortaya çıkmasını sağladı.

Avrupa’dan bazı örnekler dijital ekonominin önemini net olarak ortaya koyuyor:

- Fransa’da 2004-2009 yılları arasında ‘Dijital ekonomi’ GSYH’ya

60 milyar avro katkı yaptı, büyümenin yüzde 20’sini oluşturdu ve 1 milyon iş yarattı.

- Almanya’da 1999-2007 yılları arasında internet ve bilişim yatırımları verimliliği yüzde 23 arttırarak büyümeyi hızlandırdı. İnternet/bilişim sektörü 850 bin istihdam ile Almanya’nın istihdam açısından en büyük ikinci sektörü konumuna geldi.
- İtalya’da 2010 yılında internetin GSYH’ya katkısı 31,5 milyar avro oldu. Bu da İtalya GSYH’sının yüzde 2’sine denk geliyor. İnternetin İtalya’da her yıl yüzde 18 büyümesi bekleniyor.
- İngiltere’de internet ekonomisi yıllık 100 milyar İngiliz sterlini değer yaratıyor, yılda yüzde 10 büyüyor, 250 bin kişiyi doğrudan istihdam ediyor.
- Yapılan araştırmalar, dijital ekonominin yayılmasının önündeki engelleri kaldırmanın ve bilginin serbest dolaşımını sağlamanın AB’nin 27 üyesinde 2020’de yüzde 4’lük bir GSYH büyümesi sağlayacağını ve 500 milyon avroluk bir kazanç yaratacağını gösteriyor.

Dijital dönüşümün daha başındayız

Tüm dünya ekonomilerini incelediğimizde aslında dönüşümün daha başında olduğumuz görülüyor. Gelişmişmiş ülkeler olduğu kadar gelişmekte olan ülkeler de bu dijital dönüşüme hızla ayak uydurmaya çalışıyor. Çünkü dijital ekonomi gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ekonomileri yakalaması için büyük fırsatlar sunuyor. Dijital dönüşüme başarıyla ayak uyduranlar bu süreçte bir adım öne çıkacaklar.

Ekonomide olduğu kadar bireysel alanda ve kamusal alanlarda dijitalleşme yaratacağı mal ve hizmet talebi ile ekonomik büyümeye olduğu kadar sosyal gelişmeye de büyük bir katkı yaratacak. Ancak bu katkının ortaya çıkabilmesi için kamu politikalarının bu alana odaklanması gerekiyor.

Ülkeler arasındaki performans farkları da artık, ekonominin ne kadar dijitalleştiğiyle ortaya çıkmaya başlıyor. Geçtiğimiz birkaç yıl içinde yaşadığımız global ekonomik kriz bu ayırım ve farklılıkların daha net ortaya çıkmasını sağladı.

Dijital teknolojilerin sebep olduğu büyüme potansiyelinin ortaya çıkabilmesi dijital endüstrinin önündeki engellerin kaldırılması ile doğru orantılı. Bu ise politik sahiplik ve liderlik gerektiriyor. Örneğin, bunu bir AB politikası olarak gündeme alan Avrupa ülkeleri, topyekun bir AB dönüşümünü hedefliyor.

Türkiye’nin rekabette öne çıkması için Bilişim

İnternet ve dijital teknolojiler bugün yaşam biçimlerini, iş yapış şekillerini ve hatta Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da gördüğümüz gibi siyaset yapış biçimlerini bile değiştirdi. Her ülke kendi dijital gündemini belirliyor. Dijital dönüşümü sağlayamayan ülkeler 21. Yüzyılı kaybetmiş sayılacak.

Türkiye’nin bu hızlı dönüşüme ayak uydurabilmesi ve hatta bu süreçte öne çıkabilmesi için, her şeyden önce sağlam bir strateji geliştirmesi gerekiyor.

Ulaştırma Bakanlığı da Bilgi ve İletişim sektörünün 2023 yılını hedef olarak bir strateji geliştirdi. Buna göre, pazarın 30 milyar dolardan 160 milyar dolara çıkması, nitelikli bilişim elemanı istihdamının, 100 binlerden 1 milyona yükselmesi, genişbant abone sayısının 8 milyondan 30 milyona çıkması bekleniyor.

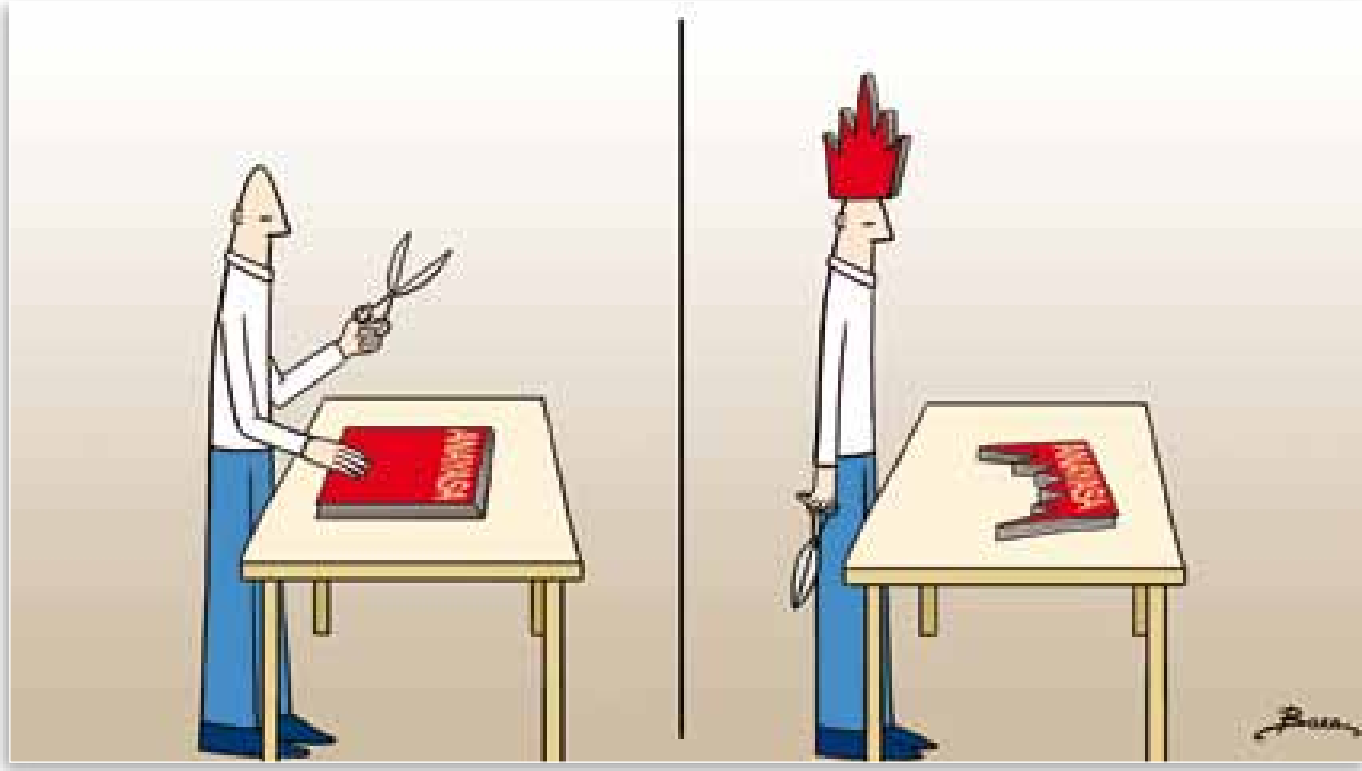
2023 için konulan diğer hedeflere göre, Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye’nin en büyük ilk 10 ekonomi arasında yer alması ve ihracatın 500 milyar dolar seviyelerine çıkması planlanıyor. Bu hedefleri yakalayabilmek için yüksek değer yaratabilecek ve hızlı büyüme yakalanabilecek stratejik sektörlerin belirlenmesi gerekmektedir. Türkiye’nin mevcut sanayi ve hizmetlerdeki rekabetçi gücünü ve ekonomik hedeflerini doğrudan etkileyebilecek en stratejik sektör Bilgi ve İletişim Teknolojileri’dir.

Bu hedeflere ulaşmak için en önemli aracımız, Bilgi ve İletişim Teknolojileri olmalıdır. BİT, her sektörden kurumlara etki etmekte ve onların yetkinliklerini geliştirmektedir. Kurumlara yansıyan bu etkiler piyasalarda etkisini göstermekte ve kurumların rekabet avantajlarını oluşturmaktadır. Bu avantajlar direk olarak Türkiye ekonomisinin makro ekonomik dengelerine etki ederek gerek GSMH’nin gerekse de vergi gelirlerinin artmasını sağlamaktadır.

Bilgi ve İletişim Teknolojileri sektörü, stratejik sektör olarak devletin tüm kurumları ve

Türkiye ekonomisinin tüm paydaşları ile koordineli olarak, bir devlet politikası çerçevesinde büyümemizin temeli olarak konumlandırılmalıdır. Türkiye ekonomisinin, uluslararası düzeyde daha iyi rekabet edebilir ve bu rekabeti sürdürebilir bir noktaya taşınabilmesi için teknolojik bilgi üretimine, ileri teknoloji ve bilgi kullanan sanayi ve hizmetlerde yoğunlaşmaya önem vermemiz gerekmektedir. Türkiye nüfusunun yarısı 30 yaşının altındadır ve bu bize özellikle Avrupa ülkeleri nezdinde bilgi toplumu olma hedefinde avantajlı duruma getirmektedir. Bizi bilgi temelli topluma taşıyacak en büyük gücümüz, en büyük sermayelerimiz genç nüfusumuz ve büyük pazarımız olacaktır.

Türkiye’nin dijital dönüşümü gerçekleştirecek adımları atması gerekirken son günlerde BTK tarafından yayınlanan “İnternetin Güvenli Kullanımı” kararıyla ilgili kamuoyunda tartışmaya yol açmıştır. Devletin bu hizmetin sunulmasında denetleyici olması; İnternet Servis Sağlayıcılarının da (İSS) güvenli internet hizmetini kullanıcıların tercihleri doğrultusunda özelleştirilebilir şekilde sağlaması, bu konuda kullanıcılarda farkındalık yaratması ve bilgilendirmesi gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki bu sektörün doğal büyümesi önüne çıkarılacak engeller, aynı zamanda Türkiye ekonomisinin büyümesi ve rekabet gücü üzerinde de olumsuz etki yapacaktır.

SIYASAL REJİMİN KOORDİNATLARI

Dr Bahadır Kaleağası

TÜSİAD Uluslararası Koordinatörü, Brüksel

Ufukta rejim tartışması var. Cumhuriyet veya padişahlık anlamında değil. Üniter devlet, federal düzen, demokrasi, askeri diktatörlük veya dinsel otoriter rejim gibi boyutlarda da değil. Bu konular her zaman tartışılır, gündeme renk katar. Şimdi söz konusu olan, rejimin anayasal niteliği açısından başlayan süreç. Çünkü yörüngeye girdik. Belki iki, belki dört yıl içinde halkın seçtiği bir Cumhurbaşkanı olacak.

Önümüzdeki dönemde siyasal gündemin konusu “Başkanlık Rejimi”. Bir anayasa değişikliği olur da cumhurbaşkanının yetkileri artarsa, tartışmanın kapsamı genişleyecek. Diğer yandan, şimdiki anayasal yetkileri ile bile, halkın seçtiği bir cumhurbaşkanı rejimin niteliğini önemli derece etkileyecek. Parlamenter demokrasilerde devlet başkanlarını güçlendiren eğilimler zaman zaman yaşanır. Başkanlık veya yarı-başkanlık ve hatta başkanlı sistemler arasında önemli farklar var. Konuya tarihsel ve hukuksal açılarından açıklık getirebildiğimiz ölçüde siyasal analizler de berraklaşır.

ABD Modeli Başkanlık

Her şey 4 Temmuz 1776’da Philadelphia’da başladı. Kuzey Amerika’nın Doğu kıyısındaki onüç İngiliz kolonisi onayladıkları Bağımsızlık Bildirisi ile ABD’yi kurdular. Bu bildirinin en temel yurttaşlık haklarını tanımladığı ünlü cümlesi, aynı zamanda doğmakta olan ülkenin ruhuna da yön verir: “*yaşam, özgürlük ve mutluluk arayışı*”.

Daha önce, 17. yüzyılda İngiliz filozof John Locke da bu temel haklar için aynı sırayı takip ederken “*mutluluk*” yerine “*emlak*”, 18. yüzyılda modern ekonomi biliminin liberal kurucularından İskoç Adam Smith’in ise “malvarlığı” sözcüklerini kullanmıştır. Kimi yaklaşımlara göre, George Washington ve arkadaşları ABD’yi malvarlığı ile mutluluğu doğrudan ilişkilendiren bir yaşam felsefesi üzerine tasarlamışlardır. Zaten metnin geri kalan kısmı esas olarak Londra’daki Kral George’dan şikâyet içerir.

ABD daha sonra 1789’da onaylanan Anayasa ile bir cumhuriyete

dönüşürken, o dönemdeki İngiliz sistemine benzer bir güçler dengesi öngörülmiştir. O yıllarda İngiliz Kralı icraatın başındaydı.

Aynı zamanda yasama yetkilerini Parlamento ile paylaşıyordu. Fakat her iki taraf birbirlerine karşı bağımsızdılar. Magna Carta ile birlikte 1215’den itibaren önce aristokrasinin, sonra yükselen burjuvazinin, yani vergi mükelleflerinin talepleri sonucunda İngiltere’de yüzyıllar sürececek bir demokratik evrim başlamıştı. Bu evrimin 18. Yüzyılda ulaştığı sistem, o dönemde kurulan ABD’ye esin kaynağı oldu. ABD Başkanı’nın konum ve yetkileri o dönemdeki İngiltere Kralı’na benzer bir şekilde tanımlandı.

Kongre’den bağımsız ve Kongre ile yasama yetkilerini paylaşan bir icraat başı. En önemli fark seçilmiş bir devlet başkanı olmasıydı.

Böylece ABD kalıcı bir anayasal düzene kavuşurken, İngiltere’de bu rejim evrimine devam etti. Kral tamamen simgeselleşti. Avrupa modeli parlamenter demokrasi gelişti. Hükümetin meşruiyet kaynağını parlamentodan aldığı ve iki kurumun birbirini denetleme ve dengeleme haklarının olduğu; güvenoyu, gensoru, erken seçim, parlamentonun lağvedilmesi gibi yetkilerin öngörüldüğü bir rejim...

Avrupa’da Demokratik Rejimler

Türkiye her ne kadar kendine has bir ülke olsa da, rejimin evrimini daha iyi izlemek için ileri demokrasilere genel bir bakış yararlı olabilir. İki temel demokratik rejim var: Kuzey ve Güney Amerika’daki başkanlık rejimi türleri ile ve Avrupa, Hindistan, Japonya ve Avustralya gibi birçok yerde farklı alt modelleri gözlemlenen parlamenter rejim. Bir de zaman zaman Latin Amerika, Asya ve de Afrika’da gölemlenen “başkancı” rejimler var ki, konumuz demokrasi olduğu için üzerinde durmayacağız.

Avrupa ölçeğinde incelendiğinde farklı parlamenter rejim modelleri belirlemekte:

1) Kabine hükümeti: Tek parti iktidarı. Siyasal güç başbakan ve çevresindeki önemli bakanlardan oluşan bir dar kabinede odaklanmıştır. Başbakanın meclise de hâkim olduğu ve istediği yasaları kolaylıkla çıkarabildiği bir sistemdir. Meclisteki tek parti çoğunluğunun kaynağında ülkenin siyasi geleneği, dar bölgesel seçim sistemi ve siyasi konjonktür gibi çeşitli nedenler olabilir. Bazı durumlarda küçük bir partiyle koalisyon hükümeti kurunca da bu sistem işler. İngiltere bu grubun en tipik örneği. İspanya, İtalya (Berlusconi’li) İrlanda, Yunanistan, Portekiz, İsveç, Macaristan ve nispeten Almanya gibi başka

örnekleri de var. Son yıllarda Türkiye de bir kabine hükümeti örneği teşkil etmekte.

Önümüzdeki dönemde siyasal gündemin konusu “Başkanlık Rejimi”. Bir anayasa değişikliği olur da cumhurbaşkanının yetkileri artarsa, tartışmanın kapsamı genişleyecek. Diğer yandan, şimdiki anayasal yetkileri ile bile, halkın seçtiği bir cumhurbaşkanı rejimin niteliğini önemli derece etkileyecek.

2) Partikrasi: Hükümetin birçok parti tarafından seçim sonrası pazarlıklarla kurulduğu sistem. İktidarın asıl kaynağı hükümetten parti genel merkezlerine kayar. Parti başkanları hükümete girmeyebilir. Kararlar parti liderleri arasında alınır. Uzlaşma arayışı ve her an hükümetin bozulması olasılığı siyasi gündeme renk verir. Diğer taraftan, uzlaşma ile alınan kararların toplumsal desteği daha geniş halkalara yayılır. Bazen zor reformlar başarılabılır. Bu sistemin en tipik örneği Belçika. Hollanda, Lüksemburg, İsviçre, İtalya (Berlusconi’siz) ve geçmişte zaman zaman Türkiye ve Danimarka gibi ülkelerde gözlemlenir.

3) Yarı-başkanlık rejimi: Fransa’da De Gaulle için 1958’de tasarlanan sistem. Klasik parlamenter demokrasinin üzerinde, bir de halkın seçimiyle işbaşına gelen Cumhurbaşkanı var. Konumu diğer Avrupa ülkelerindeki krallar veya Cumhurbaşkanı gibi simgesel veya sınırlı değil. Başbakanın tayininden, meclisin lağvedilmesine, yasaları veto hakkından, dış politikaya uzanan geniş yetkileri var. Bu sisteme en çok yaklaşan diğer Avrupa ülkeleri Polonya ve Romanya. Ayrıca, Avusturya, Portekiz ve Finlandiya gibi bazı ülkelerde de seçimle işbaşına gelerek değişik derecelerde anayasal yetki sahibi olan cumhurbaşkanları var.

Teoride ve Pratikte Siyasal Güç

Rejim farklılıkları uygulamada ülkeler arası önemli ayrımlar getiriyor. Örneğin, mecliste rahat çoğunluk sahibi bir İngiliz başbakanı dünyanın kendi ülkesinde en kudretli seçilmiş lideri. Ne Washington’daki Başkan gibi Kongre ile ilişkileri gözetmek, ne de Lahey’deki meslektaş gibi koalisyon içi dengelerle uğraşmak zorunda. Üstelik İngiltere’de ‘devlet başkanı’ olan kral veya kraliçenin, Belçika’daki kuzeninin aksine, asgari de olsa siyasal yetkisi yok.

Pratikte en önemli dikkat odağı Türkiye için Fransa olmalı. Çünkü bu ülkeye atfedilen “yarı-başkanlık” tanımlaması aslında son derece yanıltıcı. Bazı durumlarda ABD Başkanı’ninkileri aşan üstün yetkiler söz konusu. Halk tarafından seçilen Fransa Cumhurbaşkanı devletin başı olmanın simgesel ve anayasal gücüne sahip. Ayrıca mecliste kendi partisinden bir çoğunluk varsa, hükümet de fiilen Cumhurbaşkanı’nın denetiminde oluyor. Bu senaryoda Fransa Cumhurbaşkanı görevi boyunca “seçilmiş kral” kimliğine bürünebilmekte. Örneğin geçmişte De Gaulle, bugün Sarkozy.

Bugün Fransa’da güçlü Cumhurbaşkanı sistemi zaman aşımına uğramakta. Sarkozy deneyimi Fransa’da giderek böyle bir rejimin sakıncılarını ve vatandaşları rahatsız eden unsurlarını belirginleştiriyor. Çağdaş toplumlar “şef” değil “hizmetkâr” iktidar ve lider istiyor.

Mitterand ve Chirac da başkanlıkları döneminde kendi partileri hükümetteyken birer ‘seçilmiş kral’ oldular. Fakat her ikisinin de başkanlıkları sırasında ibre kaydı. Kendi dönemleri bitmeden bir genel seçim sonucunda rakip parti mecliste çoğunluğu ve dolayısıyla hükümeti devraldı. Böylece her ikisi de “iktidarda ortak ikamet” (“co-habitation”) deneyimini tattılar. Bu dönemlerde cumhurbaşkanlığı görevinin anayasal sınırları içine çekildiler. İronik olarak, her ikisi için de fiilen icraattan uzaklaştıkları bu dönemler halkın gözünde itibarlarını yükseltti. Her ikisi de bir sonraki seçimleri daha rahat kazandılar. Fransa tarihinin diğer iki cumhurbaşkanı Pompidou ve Giscard ise, görevlerini mecliste kendi partilerinin eşit ortak olduğu koalisyon desteği ile geçirdiler.

Bugün Fransa’da birçok düşünce lideri, uzman ve gözlemci için bu güçlü Cumhurbaşkanı sistemi zaman aşımına uğramakta. Sarkozy deneyimi Fransa’da giderek böyle bir rejimin sakıncılarını ve ileri bir demokrasi için vatandaşları rahatsız eden unsurlarını belirginleştiriyor. Çağdaş toplumlar “şef” değil “hizmetkâr” iktidar ve lider istiyor.

Cumhurbaşkanı Seçimi Kılavuzu

Seçim iki turlu. Anahatları ile şöyle bir senaryo bekliyor ülkemizi:

- İlk tur için adaylar açıklanacak. Her siyasal parti kendi adayını öne sürme eğiliminde olur.
- Fakat her parti içinde liderler dışında da aday adayları belirebilir. Çünkü bazı kamuoyu yoklamaları ikinci turdaki olası rakip karşısında en şanslı aday olarak başka bir kişiye işaret edebilir. Bu kişi liderle aynı siyasal aileden fakat daha az yıpranmış, daha bilge, daha dinamik, daha birleştirici, daha yeni veya mevcut konumu sayesinde halkın gözünde daha “cumhurbaşkanı” olarak algılanabilir.
- Sonuçta adaylar açıklanacak ve seçmen sandığa gidecek. En çok oy alan iki aday ikinci tura kalacak. Bu noktada açık ara ile bir birinci ortaya çıkabilir. İkinci ise birkaç aday arasından kıl payı farkla sıyrılabilir. Nasıl olursa olsun, ikinci tura kalan her iki kişi de Türk halkının ilk seçtiği Cumhurbaşkanı olmaya çok yakın.
- Diyelim ki bu iki kişiden biri [*buraya aklınızdan geçen bir isim koyun*], diğeri de [*buraya da gönlünüzden geçen ismi koyun*]. İkisinden biri kesin ve doğal olarak yüzde elliden fazla oy alacak. Türk siyaset ve seçmen psikolojisi açısından yepyeni bir durum. Bu önemli çünkü bazen şöyle görüşler ifade ediliyor siyasal sohbetlerde: “*Yok olmaz, bu kişi Türk halkından asla yüzde elli oy alamaz*”. “*Peki ya öbürü?*”. “*O ise imkânsız, Türk halkı onu cumhurbaşkanı yapmaz*”. Hâlbuki ya o, ya da öbürü. İkinci turda iki adaylı seçim pusulası olacak ve biri mutlaka yüzde elliden fazla oy alacak.
- İki tur arasındaki bir veya iki haftalık zaman önemli. Her iki aday da kendilerine ilk turda oy vermeyen seçmenlerden oy almak zorunda. Bu dönemde ilk turda kaybeden adaylar seçmenlerine diğer iki adaydan birine destek olmaları için telinde bulunabilir. Adaylar arasındaki bir televizyon tartışması da kararsız oylara kitlesel olarak yön verebilir.
- İlk turda ikinci gelen aday, ikinci turu önde bitirebilir. İki tur arasındaki medya, seçmen seferberliği ve kampanya performansı önemli. Başka etkenler de devreye girebilir: ilk turda kaybeden adaylara oy veren seçmenlerin ikinci turdaki adaylardan hangisini kerhen de olsa ötekine yeğledikleri etkili olur. İkinci turdaki adaylardan birine karşı fiilen bir tepki blogu da oluşabilir.

- İkinci turun akşamında, basit bir oylama olduğu için kazanan belli olmalı. Başa baş bir yarışın sonucu ise ertesi sabaha veya itiraz süreçlerine neden olabilir.

Böylece Türkiye’nin halk tarafından seçilmiş ilk Cumhurbaşkanı göreve gelir. Peki, bu bir rejim değişikliği midir?

Başkanlık Rejimi mi?

Parlamente demokrasiden, başkanlık ya da yarı başkanlık seçimine geçiş mi olacak? Anayasa’da bugünden o güne Cumhurbaşkanı’nın yetkileri arttırılmaz ise yanıt “hayır, köklü bir ani değişim olmayacak”. Fakat evrim kaçınılmaz. Halkın çoğunluğunun seçtiği bir cumhurbaşkanının sahip olduğu anayasal yetkiler siyasal güç halelerine dönüşecek. Devlette üst düzey atamalardan, yasaları veto yetkisine, dış ilişkilerden ülkenin temel sorunları karşısında kamuoyuna yön vermeye geniş bir hareket alanı somutlaşacak.

Parlamente demokrasiden, başkanlık ya da yarı başkanlık seçimine geçiş mi olacak? Anayasa’da bugünden o güne Cumhurbaşkanı’nın yetkileri arttırılmaz ise yanıt “hayır, köklü bir ani değişim olmayacak”. Fakat evrim kaçınılmaz. Halkın çoğunluğunun seçtiği bir cumhurbaşkanının sahip olduğu anayasal yetkiler siyasal güç halelerine dönüşecek.

Tabii Cumhurbaşkanı ile hükümet ve meclis arasındaki üçgende kalan siyasal dengeleri belirleyecek birçok etken var. Mevcut anayasal çerçevede bir dizi senaryoyu en etkili konumdan, en karmaşık olanına doğru şöyle sıralayabiliriz:

- 1. Cumhurbaşkanı kendi siyasal hareketinin lideri ve bu parti mecliste mutlak çoğunluk sahibi.** Bu hipotezde Cumhurbaşkanı hükümet üzerinde önemli bir icra etkisine sahip olur. Başbakanı ve bakanları belirler, genel siyasal yönelimlerin önderi olur.
- 2. Cumhurbaşkanı siyasal hareketinin lideri ve bu parti bir koalisyon hükümetinin büyük ortağı.** Bu durumda hükümetin ortakları aralarında anlaştığı ölçüde Cumhurbaşkanı yine etkili olur. Fakat artık başkanlık sistemine evrim görecelidir.
- 3. Cumhurbaşkanı siyasal hareketinin lideri fakat partisi koalisyon hükümetinin küçük ortağı veya çok ortaklı koalisyon var.** Cumhurbaşkanı bu dönemde halkın gözünde

partiler üstü bilge kişi konumunu pekiştirmeye çalışır. Sık sık partiler arası arabuluculuk yapmak zorunda kalarak da olsa, anayasal yetkilerini rahat kullanmaya devam eder.

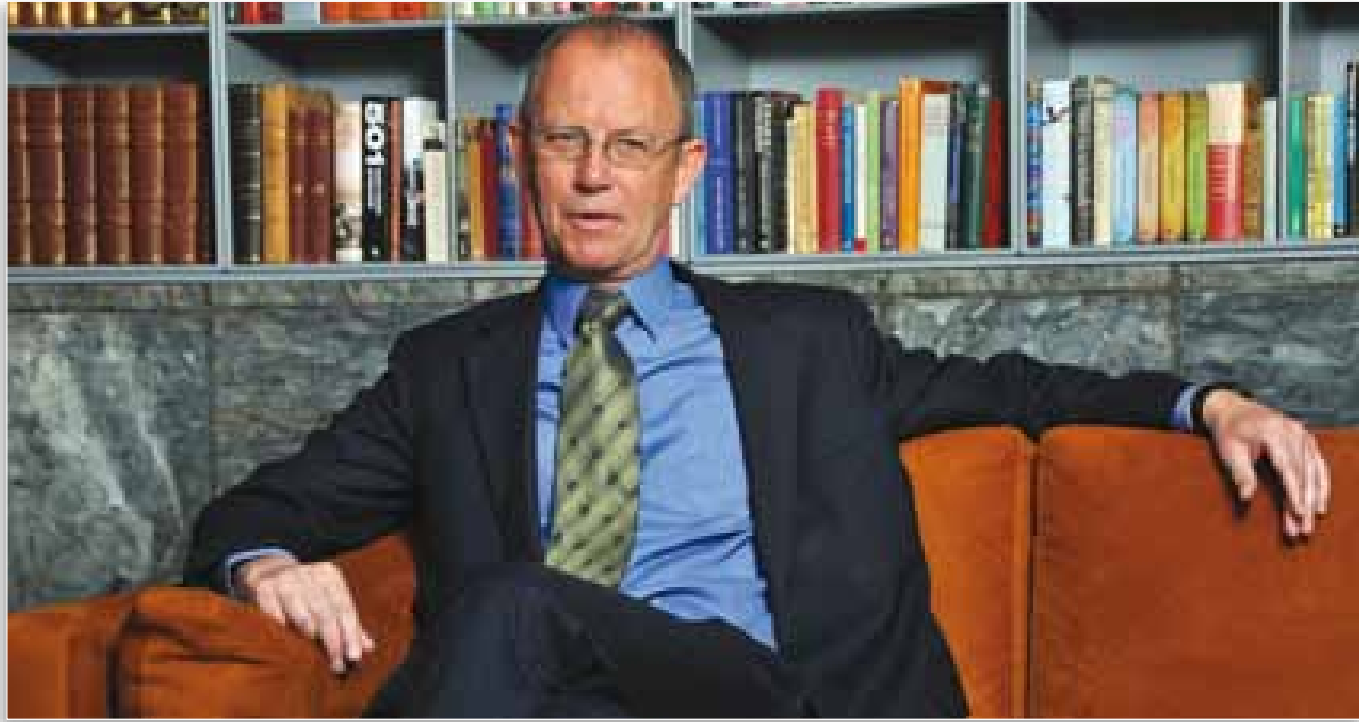
4. Cumhurbaşkanı siyasal hareketinin lideri değil. Lider başbakan. Partisi ise tek başına hükümet ya da koalisyon ortağı. Veya Cumhurbaşkanı olduktan sonra partisinde yeni bir lider öne çıkıyor... Bu durumlarda siyasal rejimin evrimi yumaklaşır. Kişilere, olaylara, krizlere, toplumsal dönüşüm aşamalarına göre senaryolar farklılaşır.

5. Cumhurbaşkanı kendi siyasal hareketinin lideri ve bu parti hükümette değil. Başbakan Cumhurbaşkanı’nın siyasal rakibi. Bu yeni bir siyasal arena demek. Cumhurbaşkanı anayasal yetkilerini sonuna kadar kullanabilir, isterse anamuhalefet gibi hareket edebilir. Veya bir sonraki seçimleri dikkate alarak ‘devlet adamı’ kimliğini vurgular. Muhtemel rakibi olacak başbakana karşı ‘cumhuriyetin başkanı’ konumunu pekiştirmeyi dener.

6. Bu senaryoların daha pek çok değişken etkeni var. Kural 5+5. Bir seçilen bir daha aday olabilir. Örneğin, mevcut cumhurbaşkanı ilk beş yılını doldurmakta ise, bir sonraki seçimde yine yüzde elliden fazla oy alma gereği denkleme dâhil olur. İkinci dönemindeki bir cumhurbaşkanı için ise, tarihsel rolü açısından geriye somut etkiler bırakma hedefi de devreye girer.

Tabii bazı durumlarda parlamente demokrasiler “başbakancı” hale gelebilir. Başkanlık sistemleri de “başkancı” rejimlere dönüşebilir. Demokrasi bulanıklaşır. Demokrasilerde başta Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Sayıştay olmak üzere tüm yargı erki önemli birer denge ve denetim unsurudur. Bağımsız ve tarafsız oldukları konusunda toplumsal kuşku bir demokrasiyi eritir. Ayrıca parti dışı ve içi muhalefet, medya, sivil toplum, sendikalar ve özel sektör gibi farklı aktörler hiç bir başkan veya başbakanı tek hâkim olarak bırakmaz. Ülke içinde ve dışında arkasında abartılı kalabalık gruplarla hareket eden, insanların önünde eğilip büküldüğü, toplumun çekindiği, aşırı itibar veya tepki gösterdiği siyasetçiler demokrasi kavramı ile çelişir.

Topluma karşı “hizmetkârlık”, “saydamlık” ve “hesap verebilirlik” iki seçim arasında kalan dönemin temel demokratik özellikleridir. Demokrasi berrak bir rejimdir.

TÜRKİYE - DANİMARKA YENİ İŞBİRLİĞİ SÜRECİ İÇİN DÜĞMEYE BASILDI

Başak Söylemez
TÜSİAD Ankara

Geçtiğimiz günlerde, sürdürülebilir kalkınmanın ve yeşil büyümenin öncülerinden biri olarak kabul edilen Danimarka'nın Dışişleri Bakanı Lene Espersen Türkiye'yi ziyaret etti. Espersen'in ziyaretinin dikkat çekici yanlarından biri, kendisine, Danimarka'yı küresel ekonomide temsil eden şirketlerin yöneticilerinden oluşan bir heyetin eşlik etmesiydi. Türkiye Büyükelçisi **Ole Egberg Mikkelsen** ile Danimarka Dışişleri Bakanı'nın Türkiye ziyaretini Danimarka-Türkiye ilişkilerini, yeni işbirliği fırsatlarını ve Danimarka'nın 2012 yılındaki AB Konseyi Dönem Başkanlığı'nı konuştuk.

Danimarka Dışişleri Bakanı Lene Espersen'in, Danimarkalı iş dünyası temsilcilerinden oluşan bir heyet ile Türkiye'ye geldiğini biliyoruz. Türkiye'deki temasları sonucunda, Sayın Espersen'in size aktarmış olduğu önemli gelişmeler nelerdir?

Mikkelsen: Öncelikle bu ziyaretin bizim içinde son derece

önemli olduğunu belirtmek isterim. Yaklaşık üç yıldan uzun bir aradan sonra Dışişleri Bakanımızı Türkiye'de görüyor olmak son derece memnuniyet verici. Ancak bu ziyareti özel yapan bir Danimarka Dışişleri Bakanının ticari bir programa katılmak üzere bir tam günü ayırmış olmasıdır. Sayın Espersen, önemli ekonomik ve ticari gelişmeleri görüşmek üzere İstanbul'da bir dizi toplantı ve görüşme gerçekleştirdikten sonra politik gelişmeleri değerlendirmek üzere Ankara'ya geldi. Bizce, bu ziyaret Danimarka ile Türkiye arasında gelişerek devam etmesini dilediğimiz yeni işbirliği sürecinin bir başlangıcıydı. Türkiye son yıllarda, son derece etkileyici bir büyüme oranına sahip. Türk ekonomisi 2010 yılının son çeyreğinde yaklaşık % 9, son dokuz on yılda ise ortalamada % 7 büyüdü. Bu büyüme oranı çok etkileyici. Kuşkusuz Danimarka da büyümeye devam ediyor ancak olgunlaşmış bir ekonomi olduğundan büyüme oranları Türkiye kadar yüksek değil. Bizim için büyümenin sürdürülebilir olması son derece önemlidir. Bu nedenle

yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, enerji tasarrufu gibi kısıtlı kaynakların etkin kullanımı bizim için büyüyen ekonominin olmazsa olmazlarıdır. 3 Mayıs'ta TÜSİAD'ın ev sahipliğinde Sayın Espersen ve Sayın Şimşek'in katılımlarıyla

“Türkiye’de %5’lik bir büyüme olduğunda enerji tüketiminde %5’lik bir artış olması hiçte şaşırtıcı değildir. Bu noktada önemli olan enerjinin asgari maliyette düzenli ve sürdürülebilir kaynaklardan sağlanabiliyor olmasıdır.”

gerçekleştirilen “Türkiye-Danimarka: Sürdürülebilir Büyüme için İşbirliği” başlıklı yuvarlak masa toplantısında Sayın Şimşek'in de belirttiği üzere, Danimarka ile Türkiye rakip değildir. Aksine benzer yapıları ve ekonomileri ile Türkiye ile Danimarka ekonomisi birbirini tamamlar niteliktedir.

Bu ziyaretin ardından planlanmış olan izleme toplantıları veya ikili işbirliğini geliştirmek üzere planlanmış faaliyetler var mı?

Mikkelsen: Belirttiğim üzere bu toplantı sadece yeni işbirliği sürecimizin başlangıcıdır. Bundan sonra iki ülke arasındaki etkileşimin artacağını ve ticaretin gelişeceğini düşünüyoruz. Şimdiden izleme toplantıları üzerinde çalışıyoruz. Önümüzdeki dönemde hem Türkiye'deki Danimarka yatırımlarının hem de Danimarka'daki Türk yatırımlarının artmasını bekliyoruz.

Danimarka “yeşil büyüme” yani doğal hayat ve çevre için daha iyi koşullar sunarak sürdürülebilir ekonomik büyümeye nasıl kavuştu?

Mikkelsen: 1973 Petrol Krizinde birçok ülke gibi Danimarka'nın da maruz kaldığı petrol ambargosunun bu süreci tetiklediğini söylemek sanırım yanlış olmayacaktır. O dönemde Danimarka'nın enerji kaynakları

bulunmamaktaydı. Bu nedenle o kriz bizim için kötü bir uyanış oldu. Yeterli derecede ısınamıyorduk, pazar günleri ulaşım sağlanamıyordu; hayat felç olmuştu. Bu nedenle dışa bağımlı olmayacağımız yeni enerji kaynakları yaratmamız ve mevcut enerjimizi etkin ve verimli kullanmamız gerektiğini öğrendik. Bunun sayısız yöntemi var: Örneğin binaların yalıtımını zorunlu hale getirerek veya enerji verimli ev ürünleri kullanarak enerji kullanımını azaltmayı hedefledik. Ancak sanayi üretiminin tükettiği enerji miktarı ile karşılaştırıldığında hanehalkının tüketimi o dönemde de oldukça düşük kalmaktaydı. Üretimde enerji maliyetlerinin artması ve bunun da ürünlere yansması bir diğer önemli tetikleyicimiz oldu. Bu noktadan sonra sanayi üretiminde kullanılacak olan enerjinin miktarını ve bunun maliyetini hesaplamaya başladık. Böylece hedefimizi belirledik. Yenilenebilir enerji kaynaklarını değerlendirmeye başladık. Örneğin, o güne kadar ülkede rüzgar enerjisi kullanımı oldukça düşüktü, var olan rüzgar türbinleri yerel düzeyde genellikle tarım sektöründe kullanılıyordu. Ancak sürdürülebilir büyümede petrol ve diğer kısıtlı kaynaklara iyi birer alternatif olabilecekleri anlaşıncı bu firmalar büyüdü ve alternatif yenilenebilir enerji kaynakları üzerinde çalışmalar yapıldı. Bu noktada belirtmek isterim ki Küresel Yeşil Büyüme Forum'u (3GF) 11-12 Ekim 2011 tarihlerinde Danimarka'da gerçekleştirilecektir. Bu organizasyonda yeşil ekonomiye geçişte sorun yaşayan karar vericiler biraraya gelecektir. Bu karar vericilerin arasında uluslararası şirketlerin liderleri, politika yapımcılar, özel sektör yatırımcıları, araştırmacılar ve kanaat önderleri yer almaktadır.

Türkiye ekonomisini nasıl buluyorsunuz ve bunun ikili ilişkilere etkisi nedir?

Mikkelsen: 2001'deki ekonomik krizden beri elde ettiği çarpıcı büyüme oranları ile, Türkiye ekonomisi son derece iyi

bir performans sergiliyor. Hızla büyüyen ekonomilerin temel odak noktalarından biri olan enerji kaynakları konusu artık yavaş yavaş Türkiye'nin de gündemine girecektir. Türkiye'de yüksek büyüme oranları ile birlikte enerjiye olan talepte artacaktır ki bu beklendik bir durumdur. Yani %5'lik bir büyüme olduğunda enerji tüketiminde %5'lik bir artış olması hiçte şaşırtıcı değildir. Bu noktada önemli olan enerjinin asgari maliyette düzenli ve sürdürülebilir kaynaklardan sağlanabiliyor olmasıdır. Bu nedenle Danimarka Hükümeti 2050 yılı itibarıyla petrol, gaz ve kömür

kullanımını tamamen kaldırma kararı verdi. Bu hem iklim ve çevre için iyi olacak hem de istikrarsız bölgelerden gelen kaynaklara bağımlılığımızı kaldıracak. Belki hedef çok iddialı gelmiştir ancak iyi bir planlama ile yapılabileceğine inanıyoruz.

Türkiye ile Danimarka arasındaki işbirliğini arttırmak üzere neler yapılabilir?

Danimarka'ya doğrudan yatırım yapacak yabancılar için fırsatlar ve tehditler nelerdir?

Danimarka'nın çektiği doğrudan yabancı yatırımların büyük bir çoğunluğu teknoloji için gelmektedir. Danimarka'da üretilmiş olan teknoloji yabancı firmalara cazip gelmektedir. Danimarka basit üretim için ucuz bir üs değildir ama bir teknoloji ve tasarım merkezidir. İşçiler kalıfyedir ve maaşlar yüksektir. Teknoloji ve farmakoloji alanlarında doğrudan yatırım yapacak yabancı firmalar çok teşvik edici ve pozitif bir çalışma ortamı bulacaklardır. Üniversitelerin sanayi ile iletişimi ve işbirlikleri oldukça yapıcıdır.

Mikkelsen: Bence diplomaside olduğu gibi işbirliklerinde de önemli olan konuşmak ve iletişim kurmaktır. İşte Sayın Espersen'in ziyaretinde yaratılmaya çalışılan bu diyalog ortamıydı. Tahminimce okuyucularınızın çoğunun da haberdar olduğu birçok nedenle, son dönemlerde Türkiye ile Danimarka'nın ilişkileri olması gerekenden daha az yoğun, artık biz geçmiş zor günleri geride bırakarak Türkiye ile dostane bir ortamda iyi ilişkiler geliştirmek arzusundayız. Bu noktada, Türkiye ile Danimarka'nın; demokrasi, insan hakları, sosyal ve ekonomik gelişme bağlamında aynı değerleri paylaştığını unutmamalıyız. Aynı zamanda bölge istikrarı açısından ortak çıkarlara sahibiz ve müttefik ülkeleriz. Bundan sonra yakın politik ilişkiler ile beslenecek bir işbirliği sürecine giriyoruz. Bu nedenle Türk Dışişleri Bakanı'nı Danimarka'da ağırlamak suretiyle, Sayın Espersen'e gösterilen misafirperverliğe karşılık vermek isteriz. İletişim kuruldukça, etkileşimlerin artacağına ve işbirliklerinin çoğalacağına inanıyoruz.

Türkiye ile Danimarka ekonomik ve sosyal olarak birbirlerini nasıl daha fazla tamamlayabilirler?

Mikkelsen: Öncelikle iş dünyası birbirine yaklaşmalı. Süregelen işbirliklerinin olduğunu biliyoruz ve bunların sayısını artmasını hedefliyoruz. Danimarka firmaları Türkiye'de yatırım yapabileceği gibi Türk firmaları da Danimarka'da birçok alanda faaliyet gösterebilir. Bildiğiniz gibi, dünyada sürdürülebilir büyüme ve kalkınma için teknolojilerin büyük bir kısmı Danimarka'da üretilmektedir. Türkiye dışa bağımlılığını azaltmak için Danimarka ile ortak çalışmalar yapılabilir. Örneğin, ilerleyen yıllarda sanayi bu hızla büyümeye devam eder ise, özellikle enerji verimliliği konusunda Türkiye'ye bilgi birikimimizle yapıcı katkılarda bulunabiliriz.

“Danimarka Parlamentosu nihai amacın Türkiye'nin AB üyeliği olduğuna karar vermiştir. Ve bazı anketlere göre Danimarka halkı Türk halkından bile daha fazla Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemektedirler.”

Danimarka'daki işsizlik ve nitelikli işgücü azlığı hakkında ne düşünüyorsunuz?

Temel sorunumuz küçülen işgücü. Bildiğiniz gibi yaşam süresi uzamıştır ve Danimarka'nın nüfus artış oranı da oldukça düşüktür, öyle ki halkın ortalama yaşı 41'dir. Bu noktada Türkiye ile Danimarka'nın ortak çıkarları var diyebiliriz. Danimarka'nın gelecekte kalifiye işgücüne ihtiyacı var. Mesela, son derece kalifiye Türkler neden Danimarka'ya gelmesin?

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği hakkında değerlendirmeleriniz nelerdir? Bu konu Danimarka'nın 2012'nin ilk yarısında başlayacak olan AB Konseyi Dönem Başkanlığı'ndaki öncelikli konularından biri olacak mı?

Bu konudaki kararı neticede benim gibi diplomatlar değil seçilmiş görevliler verecektir. Ülkemin pozisyonu son derece açıktır. Geniş bir çoğunlukla aldığı bir kararda, Danimarka Parlamentosu nihai amacın Türkiye'nin AB üyeliği olduğuna karar vermiştir. Ve bazı anketlere göre Danimarka halkı Türk halkından bile daha fazla Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemektedirler. Her halükarda, katılım sürecinin devam etmesini sağlamak Danimarka'nın AB dönem başkanlığının önemli önceliklerinden biri olacaktır.

SAĞDUYU NE ZAMAN İFLAS EDER?

Ekonomik ve toplumsal olayları kavramaya çalışırken, sağduyu ölçmenin, deneyin, analizin yerini tutabilir mi

Cemal Yardımcı

Sağduyu nerede işe yarar, nerede yanıltıcı olmaya başlar?

Toplumsal ve teknolojik gelişmeler alanında neleri öngörebilir, neleri öngöremeyiz?

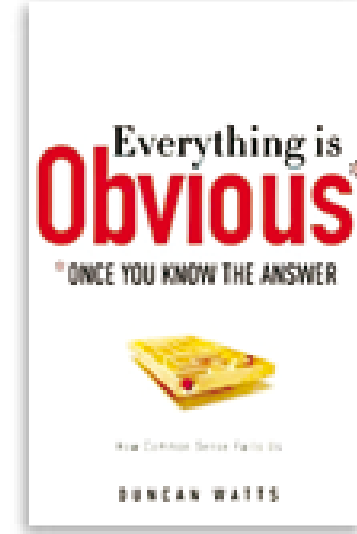
Modalar nasıl yayılır?

Parasal teşvikler çalışanları daha fazla gayret etmeye sevk eder mi?

CEO'ların, genel müdürlerin bir şirketin başarısına etkisi ne kadardır?

Neden başkası değil de, Facebook 600 milyon aktif kullanıcıya sahip bir sosyal ağ olarak başarının zirvesine ulaştı?

Duncan Watts yeni kitabında bir ucu felsefeye, diğer ucu iş dünyasına dayanan bu tür soruları konu alıyor.

**Everything is Obvious-
Once You Know the Answer
(Her Şey Apaçık Bellidir-Ama Cevabı
Öğrendikten Sonra, Duncan Watts,
Crown Business (2011))**

İş dünyasına değen sorular için her iş insanının sağduyusuyla verebileceği bir cevabı vardır. Bu sorularla ilgili bir örnek olay karşısında, sağduyu hemen devreye girer:

“Parasal teşvik işe yaradı; elbette işe yarayacaktı, başka türlü nasıl olabilirdi ki...”

“Yeni genel müdürün yaratıcı iş planı tuttu, ve şirket hızla yükselişe geçti; zaten iş hayatında başarıyı belirleyen böyle yaratıcı çözümler üreten bireylerden başka nedir ki?”

Ancak sağduyuya ilişkin şöyle bir sorun var: Tam ters yönde sonuçlar karşısında da sağduyu aynı etkinlikte devreye giriyor ve her şeyi yerli yerine oturtan açıklamaları sıralamaya başlıyor: “Parasal teşvikler hiç bir etki yapmadı. Sorunun çalışanların gayretiyle bir ilişkisi olmadığı aslında baştan belliydi.” “Yeni iş planı diyerek, ne çalışanların, ne de piyasanın uyum sağlayamayacağı zaten belli olan bir macera yüzünden şirket büyük kan kaybetti!”

Duncan Watts'ın temel önermesi şu: Sağduyuya dayanan açıklamalar, her şey olup bittikten sonra sonuca bakarak, bu

sonucun ne kadar kaçınılmaz olduğunu düşündüren, “her şey o kadar belliydi ki” dedirten ve bu yüzden işe yaramayan açıklamalardır. Veri analizinin, yöntemli, disiplinli araştırmanın yerini asla tutmaz.

Watts, kitabının iki ana bölümünden ilkinde sağduyunun işlevini ve sınırlarını araştırıyor. Sağduyunun insanın günlük hayatını sürdürmesindeki vazgeçilmez önemini ortaya koyarak işe başlıyor. Sonuç olarak insanın düşünmeden yaptığı, odayı toplamak, ya da metroyla bir yerden bir yere gitmek gibi işlerin, en gelişkin yapay zeka uygulamalarının bile altından kalkamadığı sayısız sosyal kural ve ayrıntı içerdiği bir gerçek. Bu gibi işleri

sağduyumuzla yapıyoruz, karşımıza çıkan bir sürü küçük engeli sağduyumuz sayesinde düşünmeden aşıyoruz.

Sağduyumuz bütünsel bir dünya görüşü olmaktan çok, birbiriyle uyumsuz, hatta zaman zaman çelişkili bir sürü inanç, kabul ve kural içeren, karmakarışık bir alet çantasına benziyor.

Biraz kurcalayınca sağduyunun altında bütün bir kültür ve dünyayı algılama ve yorumlama tarzının yattığı anlaşılıyor. Yani metroyla evden işe gitmek gibi basit bir şey için bile bütün bir kültürün sindirilmiş olması gerekiyor. Bu yüzden harikalar yaratan yapay zeka teknolojisi, böyle basit bir işi becerebilecek bir robot yapabilmekten aciz durumda hala.

Ama sağduyumuz bütünsel bir dünya görüşü olmaktan çok, birbiriyle uyumsuz, hatta zaman zaman çelişkili bir sürü inanç, kabul ve kural içeren, karmakarışık bir alet çantasına benziyor.

Bu bölüm pörçük, çelişkili yapı sağduyunun günlük hayatta kullanımında bir sorun yaratmıyor. Bir karar alırken, bir adım atarken işimize yarayacak sağduyu ilkesini tutarlılık konusunda pek kaygılanmadan alıp kullanıyoruz. Sorun, sağduyuyu gündelik hayatın, “şimdinin ve buradanın” ötesinde, zaman ve mekan olarak bize uzak durumlarda, çok sayıda insanın hareketini yönetmek veya öngörmek gerektiğinde ortaya çıkıyor. Bu durumlarda sağduyu çoğu kez hatalara, kimi zaman da vahim yanlışlara yol açıyor. Üstelik, hataların, istenmeyen sonuçların neden ortaya çıktığını açıklamak üzere hemen ortaya atılıp durumu “akileştirdiği” ve sahte bir “biliyor, anlıyor” hissi verdiği için akıl yürütmeyi de engelliyor.

Watts, sağduyuya dayalı akıl yürütmenin, insanlara ve toplumlara ilişkin aslında bildiğimizden daha fazlasını bildiğimizi zannetmemize nasıl yol açtığını, en yeni bilimsel araştırmalardan, hem de tarihsel ve güncel örneklerden hareketle ortaya koyuyor. İnsanları, ekonomileri, toplumları öngörme, etkileme, yönetme, yönlendirme girişimlerinin sık sık boşa çıkması veya iflas etmesinde sağduyuya dayalı düşüncenin rolünü etrafıca tartışıyor.

Kitabın ikinci bölümü Watts’ın sağduyuya dayalı akıl yürütmenin yerine önerdiklerine ayrılmış. Temel öneri büyük bir sürpriz içermiyor: Sağduyuya bel bağlamayın, bilimsel araştırmaya, verilerin analizine, deneylere, ölçmeye ve istatistiğe yönelin! Bu öneri fazla özgün görünmeyebilir. Watts’ın özgün vurgusu, bu konuda internetin sağladığı yeni ve büyük imkanları ortaya koymaya dayanıyor. Kendisinin de bu alanda öncü çalışmalar yapmış ve yapmakta olan bir araştırmacı olması yazdıklarını daha da ilginç kılıyor.

Duncan Watts

Duncan Watts sıradışı bir sosyolog. Avustralya Harp Okulu ADFA’da, fizik alanında lisans eğitimini tamamladıktan ve Cornell Üniversitesinde bu alanda doktorasını yaptıktan sonra sosyolojiye uğraşmaya başladı. 2000-2007 yılları arasında Columbia Üniversitesinde Sosyoloji dersleri verdi. Temel ilgi alanı toplumsal ağlar ve topluluk dinamiği. *Small Worlds: The Dynamics of Networks between Order and Randomness* (Küçük Dünyalar: Düzen ile Rasgelelik arasında Ağ Dinamiği, Princeton

Mesela, toplumsal eğilimler ve dönüşümler söz konusu olduğunda geleceğin öngörülmesinin zorluğu karşısında Watts’ın önerisi, geleceği değil, bugünü kestirmeye yoğunlaşmak. Alınan bir karar, atılan bir adıma karşı oluşan tepkiyi anında ölçmek, değerlendirmek ve anında uygun bir cevap vermek. Bu bir süre öncesine kadar, bir ideal olarak akıldan geçse bile uygulanması pek mümkün olmayan bir şeydi. Ama İnternet çağında artık pekala mümkün, yaratıcı uygulayıcılarını bekleyen bir kavram.

Sağduyuya bel bağlamayın, bilimsel araştırmaya, verilerin analizine, deneylere, ölçmeye ve istatistiğe yönelin! İnternet üzerindeki ya da internet aracılığıyla elde edilebilecek muazzam bilgiyi etkin biçimde kullanın!

Ya da bir “outsourcing” modeli olarak yine İnternet’in mümkün kıldığı “crowdsourcing”, yani kimi işleri (bu arada müşteriden geri besleme alma, veri toplama, hatta bu verileri işleme ve analiz etme işlerini) İnternet üzerinden dağıtarak ücretsiz ya da ücret karşılığı İnternet kullanıcılarına yaptıрма. Bu da örnekleri görülmeye başlayan ama potansiyeli henüz değerlendirilmemiş bir başka kavram.

Watts’ın sağduyu yerine ölçme ve analiz kullanma önerisi belki yeni ve çarpıcı değil, ama kitap böyle yeni uygulama örnekleriyle dolu. Bu nedenle hazır çözüm önerileri, reçeteler arayanlar kitapta aradıklarını pek bulamayacak olsa da, *Everything is Obvious -Once You Know the Answer*, kitabı yeni fikirler üretme niyetiyle okuyacaklara, çağırdıkları, düşündürdükleri, akla getirdikleriyle büyük fayda sağlayabilir.

University Press, 1999) ve Six Degrees: The Science of a Connected Age (Altı Derece: Bağlantılı Çağın Bilimi, W.W. Norton, 2003). başlıklı kitaplarında, bir yandan sosyolojiyi İnternet çağını incelemek için kullanırken, bir yandan da İnternet çağının yeni araçlarını sosyolojiye kazandırmakta öncü rol oynadı. Bu kitapları sosyoloji dünyasının dışında da kamuoyunda ilgi uyandırdı.

Duncan Watts çalışmalarını Yahoo!Research araştırma kurumunda, Beşeri Toplumsal Dinamikler Grubunun yöneticisi olarak sürdürüyor.

Estetik kaygı değil, hastalık: Obezite

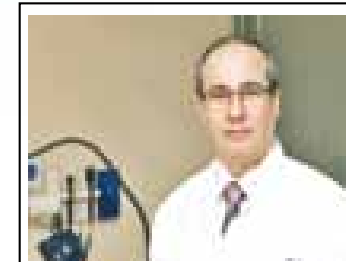

Hayat ve beslenme şeklimizdeki değişiklikler obeziteyi de beraberinde getiriyor. Sigara içiminden sonra “önlenebilir sağlık sorunları” içinde dünyada ikinci sırada bulunan obezitenin artışını önlemek ve obezitenin tedavisini yapmak gerekiyor. Hayati risk oluşturan hastalıklarla bir arada görülen obezitede cerrahi uygulamalar daha başarılı oluyor.

Obezite artık fazlasıyla ciddiye alınması gereken global bir problem. Anadolu Sağlık Merkezi Genel Cerrahi Uzmanı Doç. Dr. Tuğrul Tansuğ, diyet, egzersiz ve ilaç tedavilerinden sonuç alınmadığı durumlarda cerrahi tedavinin gerekliliğinin altını çiziyor. “Düzeltilmediği takdirde ölümcül olabilen aşırı şişmanlık hastalığı için cerrahi tedavi, morbid obezite yani öldürücü şişmanlık için kalıcı ya da uzun süreli sonuç veren bir seçenektir” diyen Dr. Tansuğ, konuyla ilgili sorularımızı yanıtladı.

Cerrahi tedavi kararı nasıl alınıyor?

Obezite cerrahisinde ameliyat yönteminin seçilebilmesi için kilolu hastanın ameliyattan önce her yönüyle incelenmesi gerekiyor. Hastanın psikolojik durumu, gıda alım bozuklukları ve hastanın buna uyumu gibi konuların yanı sıra hemodinamik, solunumsal, metabolik ve eklemlerle ilgili işlevlerin de araştırılması gerekiyor. Ameliyat sonrasında da yine multidisipliner bir izlem dönemi geçiriliyor. Aşırı kiloları nedeniyle hekime başvuran kişinin ilk muayenesinin ardından kan tahlilleri yapılıyor, nedenleri ve beraberindeki hastalıklar araştırılıyor. Hastanın endokrinolojik ve psikolojik değerlendirmeleri yapılıyor. Beslenme düzeninin oluşturulması için beslenme ve diyet uzmanından yardım alınıyor. Hastanın risk faktörleri değerlendiriliyor. Multidisipliner özellik taşıyan bu çalışmada hastaya da çok iş düşüyor. Ameliyat kararı verildiğinde hastanın, ameliyatın sihirli bir değnek dokundurmadığını ve hiçbir ameliyatın diyetten daha kolay olmadığını bilmesi gerekiyor.

Doç. Dr. Tuğrul Tansuğ

Obezitenin pek çok tedavi yöntemi var. Anadolu Sağlık Merkezi Genel Cerrahi uzmanlarından Doç. Dr. Tuğrul Tansuğ, özellikle hayati risk oluşturan hastalıklarla birlikte görülen obezite vakalarında cerrahi uygulamaların başarı sağladığını söylüyor.

Obezite cerrahisindeki riskler nelerdir?

Obezite cerrahisinde ölüm riski %1’in altında. Obezite cerrahisi risk değil, ancak kişinin obez olması herhangi bir ameliyat için başlı başına bir risk oluşturuyor. Bir apandisit ameliyatında dahi hastanın obez olması riski artırıyor. Ameliyat sonrası komplikasyon oranları da daha yüksek oluyor.

Laparoskopi ile tek kesiden cerrahi

Cerrahide kullanılan yöntemler nelerdir?

1950’li yıllarda başlayan obezite cerrahisinde hala 10’a yakın yöntem bulunuyor. Bir hastalığın tedavisi için bu kadar çok çeşit ameliyat varsa, ideal ameliyat henüz bulunamamış demektir. Her yöntemin diğerlerine göre olumlu ve olumsuz yönleri olduğu için, hastanın beklentileri ve şişmanlık nedeni ele alınarak kendisi için en uygun yöntemin uygulanması gerekiyor. Obezite cerrahisinde tedavi; kısıtlayıcı yöntemler ve gıdanın barsaklardan emilimini önleyici (bypass, atlatma) yöntemler olmak üzere ikiye ayrılıyor. Üçüncü grupta da, her iki özelliği de içeren uygulamalar bulunuyor. Kısıtlayıcı yöntemlere ayarlanabilir gastrik bant (mide kelepçesi) ve sleeve gastrektomi

(tüp mide) giriyor. Geçmişte kısıtlı sayıda hastaya uygulanabilen ve açık olarak gerçekleştirilen bu ameliyatlara, günümüzde obezitedeki artış nedeniyle oldukça sık uygulanıyor ve laparoskopik cerrahinin getirdiği kolaylıklar nedeniyle artık kapalı olarak, hatta göbekten tek kesiden bile yapılabilir.

Sporun ve Sporcunun Sağlığı Acıbadem'e Emanet

